תנ״ך · ראשונים · רמב״ן

רמב"ן על איוב

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רמב"ן על איוב

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רמבן-על-איוב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פרק א 10
פרק ב 14
פרק ג 15
פרק ד 19
פרק ה 22
פרק ו 25
פרק ז 30
פרק ח 32
פרק ט 34
פרק י 39
פרק יא 42
פרק יב 45
פרק יג 48
פרק יד 52
פרק טו 54
פרק טז 59
פרק יז 62
פרק יח 65
פרק יט 68
פרק כ 71
פרק כא 75
פרק כב 79
פרק כג 83
פרק כד 86
פרק כה 90
פרק כו 91
פרק כז 94
פרק כח 96
פרק כט 100
פרק ל 102
פרק לא 106
פרק לב 109
פרק לג 112
פרק לד 116
פרק לה 121
פרק לו 124
פרק לז 131
פרק לח 135
פרק לט 142
פרק מ 144
פרק מא 148
פרק מב 151

הקדמה

אמר המחבר: דבר ברור וידוע, כי האמונה בידיעת האל יתברך מיני השפלים ואישיהם והשגחתו בכללם ובפרטם, פנות גדולות מתורת משה רבינו ע"ה, כי הכופר אשר יאמר, כי אין הבורא יודע אישי השפלים והשגחתם, כופר בתורה בכללה. וכן הכופר בהשגחה, שיאמר שאין הבורא משגיח על בני אדם אם יעשו טובה או רעה, ואם ישיגם ריוח והצלה או צער ואסון - הכל מקרה הוא להם, לא בחפץ אלוה ולא בכוונתו להם, גם לזה אין לו חלק לעולם הבא, ולא זכרון וצדקה בתורה לא במצותיה ואזהרותיה, כי לא יפקוד האל עליהם ולא ביעדיהם הטובים והרעים, כי לא יכוין אליהם, ואף לא בנבואה כלל, כי הנבואה השגחה גדולה היא באמת. אבל צריכים אנחנו להאמין שהאל יודע האישים כלם ופרטיהם, העליונים והתחתונים, מעשיהם ומחשבותיהם, העובר וההוה והעתיד, כי הוא העושה אותם ומוציאם מאפיסה מוחלטת אל ההויה שהם עליה, ונאמין אמונה חזקה במה שאמר הכתוב, כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין. ואחרי כן נעתיק אל אמונת ההשגחה והשמירה, ונגזור ונאמין מה שאמר הכתוב, גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם, ולתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. ואחר זה תתקיים לנו התורה והמצוות, כי אחר שנאמין שהאל יודע וישגיח, תרויח אמונתנו אל הנבואה, ונאמין כי הוא יתברך ידע וישגיח ויצוה ויזהיר, כלומר שיצוה עלינו לעשות הטוב והישר ויזהיר אותנו מן הרע, וישמור אותנו ויקיים לנו את כל הייעדים הטובים אשר בתורה, ויביא על העוברים הנקמות אשר יגזור עליהם. כי כן יאות באמת להיות לבורא השפלים השגחה בנבראיו, כי לא תוהו בראם ולא למקרה יצרם, ואחרי שנבראו בכוונה וחפץ, יאות שיהיה לו בהם ובמעשיהם חפץ ורצון, לא היתה הכוונה בהם לשוא רק לכבודו יצרם אף עשאם. והנה נאמין בהשגחה גמורה, כענין עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ, רואות רעים וטובים, גם בהשגחה מופתית, רצוני לומר ייעדי התורה והנסים כלם, כי אין הפרש בעיון בין שנאמר פלוני צדיק ימלא ימיו ויחיה שמונים שנה בהשקט ובשלוה, ופלוני שאכל תרומה ימות, או חנניה בן עזור שנאמר לו השנה אתה מת כי סרה דברת אל ה', ובין קריעת ים סוף ורדת המן ארבעים שנה. ופסוקים והסירותי מחלה מקרבך, ושלחתי דבר בתוככם, והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם, שוים עם מכות בכורים, והדבר, והערוב, וטביעת מצרים בים, ועם ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, ואין הפרש בין כל תפלות דוד בן ישי ותפלתנו בכל יום, ובין כל הנסים כלם, כי אם נאמר בטבע שהוא המכלכל הכל לא מת אדם ולא חיה מפני זכות או חובה, ואחר שנאמין כי האל

הכרית זה טרם בא יומו בטבע, הנה יד ה' עשתה נס, ושנתה הטבע בהכרת הים לפני עדתו וטבוע אויבינו בתוכו, אין בין זה לזה רק מן הנסתר למפורסם. ואם נתעקש לאמור לא ימות האוכל תרומה אשר אמרת בשינוי הטבע, רק יזמין לו האל המאכלים המולידים החולי, או במלחמה ירד ונספה כמנהג, הנה מערכת מזלו משתנה בחטאו לרעה, או בזכותו לטובה ואין הטבע מנהיג, ואם ישנה האל דעתו בחטאו לאכול המאכלים הרעים שלא היה אוכלם אם לא חטא, נקל הוא מזה שישתנה תולדת המאכל הטוב לרע לו, וכתיב כי אם ה' יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה, והמגפה היא שינוי הטבע לנגפו, והמלחמה מיתתו עליו בגזירת עליון. וענין ונתתי גשמיכם בעתם, יפתח ה' לך את אוצרו וגו', עם והיו שמיך אשר על ראשך נחושת, יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר, כלם נסים עומדים משנים התולדות וכח מערכת העליונים בשמים ובארץ, וכן יעדי הרבים לטובה או לרעה כלם מופתים קיימים. ועל כן אמר הכתוב והיו בך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם, וכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, בהיות טובתם בשינוי שאר העמים כולם.

ויש דבר מכאיב הלבבות ומדאיב המחשבות, ממנו לבדו נמשכו רבים בכל הדורות לכפירה גמורה, והוא הראות בעולם משפט מעוקל, וצדיק ורע לו, רשע וטוב לו, כי יאמרו מדוע דרך פלוני ופלוני צלחה, ולמה פלוני ופלוני שיראו צדיקים אבדו. זה שורש המרי בכל המורדים מכל אומה ולשון. ונחלקו בו לשני דעות, מהם מי שיראה בדעתו לשלול ההשגחה מן הבורא יתברך לא הידיעה, מפני כי הידיעה מעלה ביודע ושלימות בו, והמעלות כולם הלא לאלהים המה, רק ההשגחה יסיר ממנו, יאמר כי מפחיתות האדם אצל מעלתו ורוממתו ית' לא ישגיח עליו כלל. ויש כת אחרת תראה בדעתה לאמר, כי איננו מדרך חכם שלם ויכול שיעשה רע או שלא ימנענו, ויותר נאות למעלת העליון יתברך לשלול ממנו הידיעה ויאמר שלא ידע אישי השפלים, ובסור הידיעה סרה ההשגחה מאיליה, ועל כן האישים רק הם הפקר למקרים, ויבקשו טענות נמאסות להיות ידיעת הפרטים חסרון במכוין היודע אותם, כאשר נודע בספרי ראש היונים, והנמשכים אחריו, יעקור האל זכרם וישמיד מהם שרש וענף.

וכבר באו אלה שתי הכפירות, רצוני לומר הכפירה בידיעה והכפירה בהשגחה בדברי הנביאים במקומות רבים. וזכר במזמור אך טוב לישראל אלהים לברי לבב הענין בריוח ובלשון מבואר. אמר: ואני כמעט נטיו רגלי כאין שפכה אשורי, כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה, יאמר: בראותי שלום רשעים כמעט שלא נטה מדרך האמונה שהזכיר, אך טוב לישראל אלהים לברי לבב, כלומר שכל הטובות ממנו. ומלת קנאתי הורה על היות

קושייתו בייסורי הצדיקים כאשר היה רואה בשלום הרשעים, כי הוא לא יקנא בהוללים, רק בצדיק בהיות לו רעות וצרות ולהוללים השקט ובטחה. ויבאר זה אחרי פסוק הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל, זו קושיית שלות רשעים, אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי, ואהי נגוע כל היום, זו קושיית צדיק ורע לו, ומפני זה אמר כמעט נטיו רגלי. ויחזור לדעת הכופרים הגמורים הכוללים כל הכפירות: שהם כופרים בידיעה, והזכיר כפירתם, ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון, פי' כי כפירתם בידיעה מפני שיאמרו אחרי שהוא אל תקיף ואמיץ כח ויש דעה בו והוא עליון ונשגב ויכול, למה יצא מלפניו משפט מעוקל, על כן יגזרו שלא ידע ולא יבין. ונראה מכפל המלות "איכה ידע אל ויש דעה", שיאמר איכה ידע אל בעתידות, ויש בו דעה בהווה, כי אילו ידע בעתיד לא ברא אלה הרשעים, ואילו יש דעה בהווה לא ישפיע להם טובה, כי אין לפרש שהוא כפל ענין אחד במלות שונות כמשפט הנבואות, כי היה כופל מענין ידיעה להבנה או לראיה, בפסוק ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב, וזולתו. והנה השלים החכם ענין התימה הזה, ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני, עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם, איך היו לשמה כרגע וגו', והענין הכרת הרשעים ושיהיה אחריתם לשמה ולבזיון. ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני, זה קיום הצדיקים ועמידת זרעם ושמם, כי זה החכם כלל הצדיקים בשם עצמו, כאשר אמר אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי, מפני שאין הקושיא בצדיק ורע לו רק ליודע בעצמו שהוא צדיק, כי לכל אחד מהנספה נוכל לאמר לו אינך צדיק ולא בר לבב וזך מחשבה. והנה אחרי שתרץ הקושיות אמר שיאמין בידיעה ובהשגחה, באמרו: מי לי בשמים, כלל, ועמך לא חפצתי בארץ, כלל, מי בשמים כוכב ומזל או מלאך ושרף שיועיל או יזיק לי, ועמך לא חפצתי, אחר, בארץ, כי אתה המשגיח והמטיב בשמים ובארץ, כי הנה רחקיך יאבדו, וסרה מלבי קנאת הרשעים, ואני קרבת אלהים לי טוב, ותסור קושיית צדיק ורע לו.

והנה הענין הזה אשר הזכיר ברעת הכת האחת וטובת הכת האחרת בסוף, לא נתפרש בדבריו, אם דעתו וכוונתו בעולם הזה, שיאמר כי הרשעים יסופו הם וזרעם, והצדיקים יעמדו ויאריכו ימים ויעמוד זרעם לאלף דור, כענין הבא בפסוקים רבים בתורה, ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, ולא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו, ופוקד עון אבות על בנים, וכל הבאים בענין האזהרות בפרשת בחקותי ובפרשת כי תבא, ובנביאים בפסוק הוי בונה ביתו בלא צדק, קורא דגר ולא ילד, אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ובזרעם, יהי אחריתו להכרית בדור אחר ימח שמו, יזכר עון אבותיו אל ה' וגו', ורבים כהמה, או שיהיה כוונת החכם להשאר נפש הצדיקים והכרת נפש הרשעים, כענין והיתה נפש

אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע, והענין בכריתות הנזכרות בתורה, כי הכריתות יורו על הכרת הנפש החוטאת מלפני השם ועל קיום הצדיקים אשר לא חטאו. והנה על שני הפנים האלה תשאר אחריו קושיא, כי אם אמר שהרשעים יכרתו וימותו, נאמר לו כי יש רשעים יבלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים, וזרעם נכון לפניהם עמם, ויש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים, ימותו בחצי ימיהם, ואין להם שם ושאר נין ונכד, ואם יאמר כי נפש הצדיקים תקום ותעמוד לפני ה' ונפש הרשע תכרת, ולמה לא יהיה לצדיק הגמור בשני עולמות טוב ויזכה לשני שולחנות, ולרשע המוחלט רע בשניהם.

והנה נחזור לתלונת איוב ותוכחתו עם חביריו. ודע כי מאשר הענין הזה פנה גדולה בתורה, וראות הענין בתחלתו מבוכה רבה, נתיחד לנו בו ספר אחד כולו והוא ספר איוב. ויש מרבותינו שאמר כי משה רבינו כתבו, ונאמר לו מפי הגבורה ענין האיש ההוא והחבירים ההמה, כאשר נאמר לו מפי הגבורה ספר בראשית, ונצטוה בכתיבתו מפני היות עניינו שורש באמונה ויסוד התורה. ודע כי שם בספר ההוא יקשו כל העולה על הלב להקשותו בענין הזה, ושם צריך שיהיה התירוץ הגמור, כי כן יראה מדברי אליהוא שהוא תירץ הכל ואיוב קבל דבריו ושתק לו, אף כי האלהים יתברך השיב לאיוב ודבר אליו ונתווכח עמו, והוא יתוודה על תלונתו וקבל האל ממנו תשובתו והודאתו ואי אפשר שישאירהו במבוכה הקודמת לו. והאמת כי לפי פשטי הכתובים ולפי המתפרש בהם ביד מפרשי המקרא, לא יספיקו להסיר המבוכה רק מן הלבבות המתפתים, כי תכלית מה שיאמרו כי האל יגמול טוב לרשע על הטובה שעשה, ולבסוף יענישהו על רוב פעולותיו הרעות בעה"ז ואם נראה שלא יענש יאריכו ממנו משפטו עד אחרי המות לעולם הנשמות, ועל הצדיק אשר תבואהו רעה יעשו כן, וגזרו כי עשה רעה ונענש עליה ויגמלהו טוב בסוף על ישרו. והנה הפסוקים לא יורו על הענין הזה גם כן, כי הרשעים המכחישים באל ויאמרו לא הוא, אינם ראויין לגמול טוב לעולם כלל, כי לא עשו טובה לדעת האל, והצדיק הגמור שלא חטא ובאוהו רעות על חנם, כאשר בא באיוב אשר בוראו העיד עליו כי אין כמוהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע, ותסיתני בו לבלעו חנם, הורה בו שלא היה ראוי למכות ההמה, וכאשר בא בקבלה על ר' עקיבא שמחתכין בשרו במקולין זו תורה וזו שכרה, שתוק כן עלה במחשבה לפני.

אבל באמת יש בזה הענין סוד גדול מסודות התורה, לא ישיגם דעת חושב רק הזוכה להם, לומד מפי מלמד עד משה רבינו ע"ה מפי הגבורה יתברך, והוא נזכר בדברי אליהוא. גם במזמור הזה נרמז בפסוק כחלום מהקיץ אדני בעיר צלמם תבזה, כי יאמר:

אחרי הקיצותם בעיר, הצלם שלהם נבזה תחת היותו נכבד, והוא הצדיק לא יביאהו האל במצרף רק יהיה תמיד דבק באלהיו, כמו שאמר ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני, שלא אתפרד ממך. ואם תשכיל תבין ותרוח נפשד בפסוקים והמלות נסמכות לענין אשר בהם. **ודע** כי דבר החברים אשר יאמרו כי הייסורין על עון יבואו אמת ויציב נכון וקיים, כי האל יתברך מנהיג עולמו במדה ההיא, והקושיא הזאת של איוב איננה תמידית באנשים עם היותנו מאמינים בעולם הנשמות ובשכר העולם הבא, כי מן הידוע ברוב הצדיקים שהם חוטאים לפעמים ורחוק הוא שימלטו מחטא קל או חמור, כענין שנאמר כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ולכן הצדיק הגמור שיארע לו החטא הקל ועבר בזדון על מצות בוראו יתברך על כל פנים ראוי ליענש עליו, והנה אם יאבד האל מגופו בעה"ז כל הטובה אשר נהיתה בעולם ויהיה נדון בייסוריו של איוב כל ימיו, טוב לו משיענש בנפשו להיות נדון בעולם הנשמות בייסורי גיהנם, או שיגרע חטאו מנפשו מעט מן מעלתה בעולם הנשמות ודבוקה בזיו העליון ועולם הבא, לפחיתות הגוף וגריעות הטובה שתבואהו בעולם הגופות, אשר אין בין הטובה ובין הרעה רק דבר גרוע וענין כלה ואבד, ולמעלת הנפש ועלוי הטובה אשר באור פני מלך החיים, וכי היא הטובה במאמר מוחלט אשר אין לה ערך ודמיון ולא תחלה בדבר גשמי לעולם, ולכן אמרו רבותינו ז"ל במס' קידושין כל שזכיותיו מרובין מעוונותיו מריעין לו בעולם הזה ודומה כמי ששרף את התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת. ובמס' פאה אמרו רובו זכיות ומיעוט עבירות נפרעין ממנו מיעוט עבירות קלות שעשה בעולם הזה כדי ליתן לו שכרו טוב שלם לעולם הבא. כך היא המדה, וכן הדין נותן להקל מן הצדיק העונש, ושיהיה בדבר הגרוע, והוא הגוף, ובזמן הפחות, והוא העולם הזה, ויקבל הגמול בעולם הבא בדבר הנכבד ובעת הטוב, כאשר ביארתי. וכן הדבר ברשעים, כי גם כן רחוק שיהיה הרשע נמנע כל ימיו מעשות שום טובה וראוי הוא לקבל עליה שכר, ואילו ישפיע לו האל בתגמולו תענוג וגדולה ומלכות כמלכות שלמה, איננו שוה לגמול הקטן מתענוג הנפש באור החיים בעולמים הראויים לה, לכן, לרוב עבירותיו, נמנע ממנו אותו גמול, ומשלם אליו שכרו בדבר הקטן והגרוע, כאשר ביאר אונקלוס בפסוק, ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו. ואחרי הביאור הזה יכול אדם לברוח מיד המקשים הקושיא הזאת ולומר, כי כל רשע וטוב לו יש מעשים טובים, וכל צדיק ורע לו יש לו מן הרעים קצת, ונדונים במדות האלה. אבל איוב היודע צדקת נפשו הגמורה, והיודע ועד יתברך העיד עליו ותסיתני בו לבלעו חנם, הוא וכיוצא בו, כגון רבי עקיבא שהזכרנו, איננו בא במדה הזאת. והרשע הכופר באל כגון האומרים שהעולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא,

אין במעשיהם זכות אפילו יתנהגו במדות נאות וטובות כל ימיהם, וזה באמת קושיא למה ישפיע להם האלהים טובה ואין בתשובתה דרך הצלה ממנו רק בענין הנזכר, וזהו יסוד הספר הזה.

והנה בא בספר הזה ענין השטן, וידוע בקבלתינו כי הוא מלאך נברא להשטין ולהזיק לאדם, ושמו מלשון כתבו שטנה, וכבר בא בדברי רבותינו ז"ל ביאור ענינו ואמרו הוא השטן הוא מלאך המות הוא יצר הרע. והנה החכמים ז"ל ייחסו לו כל אלו השמות עם אמונתם שהוא מלאך באמת, לא טבע מן הטבעים ולא כח מן הכחות, כמו שנתבאר אחרי זו המימרא במעשה שספרו שם בתחלת בבא בתרא, וברוב מקומות בדבריהם, אם כן בארו לנו כי זה המלאך נברא להשטין ולהזיק. ואולי נאמר כי מאצילות כחו יבא לאדם שטנה, כי הוא סבה לכוכבי החרבן והדמים והחרב והמלחמות והמכות והפצעים והמריבות והפרוד, והכלל לגלגל מאדים, וכבר נתנו לו רבותינו ז"ל בחלקו מן האומות עשו, כי הוא העם היורש החרב והמלחמות, ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקים בלשון חכמינו ז"ל, ויקראו עוד שעירים בלשון תורה, כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר, ואם כן הוא וכחותיו המשטינים והמזיקים. ופי' מלאד המות כמו שאמרו נוטל רשות ונוטל נשמה. ונראה כי המות אצל רבותינו ז"ל בבעלי הנפש המדברת אינה אפיסת החיים בלבד, אבל תעשה בהכרח המעשה ע"י מלאך, כחו אוסף אליו הדבר הזה המשכיל שאיננו גשמי והוא הנשמה. ואל תתפתה באמרו אך את נפשו שמור, לומר כי אין לשטן ממשלה על הנפש, כי זה הכתוב שוה עם הנאמר לו בראשונה, רק אליו אל תשלח ידיך. ופירוש יצר הרע, כי כחות הנפש המתאווה כמזלות האש יתפרדו ממנו, והוא נפש להם.

ונראה מפשטי הכתובים ומדעתם ז"ל שהוא ושאר המלאכים יפעלו בחפץ ורצון מהם, כי ישתוקקו להשלמת הפעולות אשר הם סבה להנה. והמתפלספים ירחיקו זה, אבל בהיות כח השפלים בגלגלים, והיות כחות תנועות הגלגלים במלאכים, והם להם נפש, יודו בזה, עד אשר אמרו כי לא ימצא לעולם פועל שיפעל אותו הבורא יתברך אלא ע"י מלאך, וכל מה שבא בכתוב מדבור השם למלאך, או לשטן בענין כזה, וכן הבא בדבריהם, כגון מה שאמרו בענין יהודה: רמז הקב"ה למלאך הממונה על התאוה, וכיוצא באלו, כולן התגברות הכח על הדבר ההוא בגזירת עליון, כי רצה האלהים לנסות את איוב והרשה את השטן בזה, והוא, נאצל מכחו חפץ לכשדים ולשבא על ענין החרב והשבי ההוא, וגבורת הרוח להפיל הבית על הנערים, כאלו הוזקו בטבע, והוא ענין אלהי, כאשר פירשתי ביעדי התורה. וכן רצו לאמור בענין יהודה כי לא היה ענין טבעי מיהודה שיתפתה לזנות ההוא כי לא נסה ללכת באלה. וכן אמרו בפירוש: ר' הונא בשם

ר' אידי לא תימר תמר זנתה ולית יהודה בעא מזניא, אלא ממני היו הדברים, כלומר שהיה ענין נס מן הנסים הנסתרים ההוויים בתורה תמיד, כמו שבארנו, כי מאת הבורא יתברך בא חפץ אלהי וגזרת רצון אל הכחות הקרובים אליו, הוא המלאך הממונה על הדבר ההוא, ונאצל שפע ממנו לכחות הגלגלים הפועלים בשפלים בכלל ובפרט. ואולי כוונו חכמינו ז"ל לזה באמרם "רמז הקב"ה למלאך", ולא הזכירו בכאן לשון אמירה. וכל שכן הנסים המתפרסמים בשנוי הטבעים שיתיחסו פעולתם במלאכים, כענין וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף, ויסע מלאך האלהים, די שלח מלאכיה ושיזיב לעבדוהי, והוא המלאך שראה ואמר וריויה די רביעאה דמי לבר אלהין, וכן שלח מלאכיה וסגר פום אריותא, וכן הכתובים כולם, והוא על הדרך הנזכר, רק בהפוך, אבל היות המלאכים הממונים נראין לבני אדם שלא הגיעו לנבואה בדמות אנשים, כענין שנאמר במנוח ואשתו, אז ידע מנוח כי מלאך ה' הוא, וכן ותרא האתון את מלאך ה' נצב בדרך, איננו מענין פירוש הספר הזה לדבר בו, רק הדבר אמת ויציב כפשוטו, נכון וקיים כמשמעו. ויש לענין סוד, כי הקבלה לתורה האמיתית יסוד: ועתה אתחיל בפירוש הספר, והמלמד לאדם דעת ילמדני דרך האמת, אמן:

פרק א

פסוק א

איש היה בארץ עוץ, מצאנו מלכי העוץ, ומפורש מזה בת אדום יושבת בארץ עוץ, ואמר בו התרגום ארע ארמניא, וגם מצאנו עוץ מבני עשו, עוץ וארן, וכן הקרוב אל הדעת כי זה האיש היה מזרע אברהם מבני אדום, והכיר את בוראו ועבד אותו במצוות השכליות מן התום ומן היושר וסור מהרע לבני אדם, ובעבודת הלב שהיא שורש הכל, שהיה ירא אלהים. וכן חביריו. האחד נקרא בשם בכור עשו, והוא תימני, נתיחס אל בכור אליפז, דכתיב בני אליפז תימן אומר, וכן ארצם נקראת על שמם, שנאמר שמעו עצת ה' אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב על יושבי תימן, וכתוב בתורה מארץ התימני, ללמד על הארץ שהיא מתיחס על יושביה שהם זרע תימן. ובלדד השוחי גם כן מבני אברהם מתיחס אל שוח, ואולי צופר מתיחס אל צפו בן עשו, כי כן נמצא בתורה, אחי נקרא במקום אחר אחירם, גם זה צפו שנוי שמו בדברי הימים צפי, והמנהג בלשון הקודש לשנות השמות בהיות הכנויים שוים בטעם, כי צוהר בן שמעון נקרא זרח, כי צהר מלשון צהרים והוא כענין זריחה, וכן צפו עם צפי לשון צפייה, כן לשון צופר מן באה הצפירה, יצפור מהר גלעד, כתרגום בוקר צפרא, והנה כולם ענין שוה. ושיהיה היחס הזה תימני

ושוחי ונעמתי אל ארצות מגוריהם לא יתכן, כי מצאנו ארץ התימני, רק לא מצאנו ארץ שוח ונעמה, אולי ארצם נקראת על שמם כענין בתימן שפירשנו. גם אליהוא קראו הכתוב בוזי, מתיחס אל בוזי בן נחור, ומצאנו כתוב את דדן ואת תימא ואת בוז, וכולם מתיחסים אל משפחה אחת, כי דדן בן אברהם, ותימא בן בנו ובוז בן נחור אחיו. ויתיחס אליהוא עוד אל המשפחה הזאת שאמר הכתוב "ממשפחת רם", ולא ידעתי למה כתב משפחתו, אף כי להזכיר משפחה אינה גלויה בכתובים, רק שנאמר כי היה משפחתו ממשפחת אברהם שהיה נקרא שמו רם, כי כן שמו אברם, וכן אמר התרגום, והוא הירושלמי: מן גניסת אברהם. והזכיר הכתוב כי אלה האנשים איוב וחביריו הם מזרע האיש שהיה שורש האמונה, אוחזים דרכו, כמו שכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו', והזכיר כי גם אליהוא היה ממשפחתו, נוטה אל אמונתו ויודע דרך האמת. ואשר הזכיר הכתוב נח דניאל ואיוב הקדים דניאל לו למעלתו, כמנהג:

פסוק ג

גדול מכל בני קדם, יורה כי ארצו ארץ קדם, והיא ארץ חרן, כמו שכתוב וילך ארצה בני קדם, או הוא מזרח, כמו שכתוב קדמה אל ארץ קדם, ועל פי מה שכתבנו ארצו ארץ צפון היה, רק הכתוב אמר את כל מלכי הערב ואת כל מלכי ארץ העוץ ואת כל מלכי ארץ פלשתים, והנה מלכי הערב הם השוכנים בארץ קדם. ולכן אמר כי היה בארץ עוץ, והמקום איננו מקום מקנה, והיה גדול מכל בני ארץ קדם, אשר שם הגמלים והמקנה, וכן כתוב ערב וכל נשיאי קדר בכרים ואלים ועתודים, וכתוב ושדדו את בני קדם אהליהם וצאנם יקחו וגמליהם ישאו להם, ואף כי חבירו השוחי מארץ קדם היה, כי כן כתוב בתורה:

פסוק ד

והלכו בניו ועשו משתה, לשון הווה, כי כן יעשו תמיד לפעמים ברצותם במשתה, או פעם אחת בכל שנה, כי רחוק הוא שיעשו כן כל הימים ולא כהה בהם אביהם, ולמה יקדשם ויעלה עליהם עולות, ולמחר ישובו וישנו באולתם:

פסוק ה

כי הקיפו ימי המשתה, כאשר שלמו שבעה ימי השבוע, כי שבעה בנים היו, כמו לתקופת הימים, או יהיה הקיפו תאר לאחים, והכלל כי בסוף שבעת ימי המשתה קדשם מאשה וכבסו שמלותם להשמר להיותם נכונים להעלות עולות לשם:

מספר כולם, רמז לבנים ולבנות:

כי אמר איוב, יחשוב בלבו כן, כמו ויאמר עשו בלבו:

ככה יעשה איוב כל הימים, אשר עושים המשתה:

פסוק ו

ויהי היום ויבאו בני האלהים, כמו ויהי היום ויעבור אלישע אל שונם, וכן ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו, היום שנהיה בו זה, רק התרגום אמר בזה: והוה ביומא דינא, יום שבוק סורחניא, וכן דעת רבותינו בכתובים ויהי כהיום הזה ויבא הביתה, שהוא יום נועד, לכן אמרו יום ניבול לנילוס היה וכו':

ויבאו בני האלהים, הענין הזה לא ידוע רק בדרך הנבואה, וממנו נלמוד כי נביא כתבו: **להתיצב על ה'**, לעמוד לפניו, כמו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, העומדים על אדון כל הארץ, והענין ללמד על הבריות זכות או חובה, כענין במלאכי דניאל:

פסוק ז

משוט בארץ ומהתהלך בה, לשון חפוש, כלומר חפשתי בכל סתריה והתהלכתי בקושי בכולה כמצותך, כענין התהלכנו בארץ דזכריה:

פסוק ח

השמת לבך על עבדי איוב, רצה האלהים לנסות הצדיק הזה ופתח לשטן להשטין עליו כדרך מלך עם משרתיו, רק הנסיון לטובה כי כן כל הנסיונות אשר לאל עם חסידיו בתורה או בנביאים כאשר ביארתי בענין הגמול:

פסוק ט

החנם ירא איוב אלהים, יגיד כי אין שכר האדם עובד אלהיו מתוך הריוח והצלחה כשכר העובד מתוך הצער והדחק, והנה נתנסה איוב בשתי המדות, כי יש בועט מתוך העושר והשלוה כענין וישמן ישורון ויבעט, ויש כופר מתוך הצער או אינו עובד כראוי מתוך הצער והדוחק, והנה איוב נאה בטובה ונאה בפורענות, והנה השטן ילמד על איוב כל חובה שיוכל ולא ספר בגנותו שיהיה עליו חטא או פשע, וזה יורה כי היה צדיק גמור וייסוריו על לא חמס בכפיו כאשר יתאונן הוא ולא כדברי חביריו המרשיעים אותו:

פסוק יא

אם לא על פניך יברכך, יחסר מלת הנסיון, והענין כמו גע בכל אשר לו וראה אם לא יברכך על פניך:

יברכך, מדעתו אותך יבזה עבודתך לאמר לך שוא עבוד אלהיו, ומה בצע כי שמרתי בריתו וכי הלכתי קדורנית מפניו, כי מבלתי יכולת ה' או מבלתי חפצו זרוע לעושי רצונו, כי עבודתו לא הצילה אותם:

פסוק יג
ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים, היום שנהיה בו זה הדבר כמו שפירשתי, רק התרגום אמר והוה יום אתחולי שבועתא:

פסוק יד
ומלאך בא אל איוב, אלה המלאכים הגידו אמת כי כן היה הדבר, ואם הכתוב לא יספר המעשה תחלה ככה מצאנו במקומות רבים:

פסוק טו
ואמלטה רק אני לבדי, נמלטתי מחרב שבא, כי המלאך הזה המגיד מן הנערים שומרי המקנה:
להגיד לך, כמו אמלטה נא ואראה את אחי:

פסוק יט
ויפל על הנערים, במלה הזאת יכלול גם הבנות, כי בבית היו כלם:

פסוק כ
ויגז את ראשו, טעמו שער ראשו, או כי הראש יקרא גזוז, כי מצאנו גזי נזרך ולגוז את צאנו:

פסוק כא
ערם, נשאר מכל זרע ושם ושאר:
מבטן אמי, מרחם הורתי:
שמה, רמז על בטן האדמה כי הוא המקום המעותד לאדם להיות נכנס בתוכו והוא לו כבטן אמו, על כן לא הוזכר, וכן אמר התרגום ערטילאי נפקית מכריסא דאמי וערטילאי אתוב תמן לבי קבורתא. ור' שלמה פירש עוד מבטן אמי, האדמה אשר לקחתי משם. והכוונה במאמר הזה כי הייתי חושב לשוב מלא אל בית עולמי, שאשאיר אחרי בנים ובנות ועושר ונכסים וכבוד, ועתה ידעתי כי האלהים אשר נתנם לקחם להשיב אותי ערום כאשר באתי. לא נתן דעתו עתה שישלם לו עוד נות צדקו. ויתכן שנפרש כי מאמר המתנהמים שיאמר, מאז ידעתי כי ערום יצאתי מן הבטן וערום אני עתיד לשוב שמה כי אין האדם מוליך בידו מאומה מכל עמלו, ואחרי אשר כל האדם עתיד הולך שלל וערום, מן הכל ולא ירד אחריו כבודו, אם לוקח ממון בחייו לא חסר דברו:
ה' נתן וה' לקח, כרצונו, יהי שמו מבורך:

פסוק כב
ולא נתן, כמו אל תתן את אמתך:

תפלה, דבר שאינו בטעם, כמו היאכל תפל מבלי מלח. והענין כי בכל זאת הרעה הבאה אליו עד הנה לא חשב שיהיה במעשה האלהים דבר בלא טעם, לגמול רע לעושי רצונו, כאשר בסוף בנגוע בעצמו ובבשרו, רק הצדיק חשב כי מתו בניו בעוונם, אולי חטאו בניו וברכו אלהים בלבבם, ונענש בעבורם כי גבה ממנו לבם:

פרק ב

פסוק א

ויהי היום, כמו הראשון:

ויבא גם השטן בתוכם להתיצב על ה', לא נאמר כן בפעם הראשון להתיצב על ה', כי אין השטן מן העומדים לפניו ית', כי לא יחפוץ במות הרשע, רק בהנתן לו רשות בא בתוכם, ומתיצב לריב ועומד לדין עמים:

פסוק ג

ותסיתני בו לבלעו חנם, כדרך מלך עם עבדיו וכלשון בני אדם, רק הענין כי עמד איוב בנסיונו והגיע מעלתו במעלת העובדים מאהבה והעומדים בנסיונות האל. והשטן השיב כי אין הנסיון רק בגוף האדם. והענין להורות כי אין שכר העובד את בוראו מתוד בריאות גופו עם רש ועוני ומיתת הבנים, כשכר העובד מתוד חלאים רעים ונאמנים:

פסוק ד

עור בעד עור, אבר בפני אבר, כן דרך בני אדם כשרואה חרב על ראשו מגין בזרועו לפניו, וכל שכן כל אשר לאיש בממון יתן בעד נפשו, לפי שיודע זה שנתהייב לו בנפשו אינו מצטער על ממונו. כן פירש רבינו שלמה ז"ל. והנכון בעיני כי זה רמז למיתת הבנים כי היא הרעה הגדולה הבאה אליו, יאמר עור בעד עור וכל אשר לאיש, ממון או קנין, יתן בעד נפשו, והענין כי עור בנו או בתו יתן אדם בעד עורו, וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. או יהיה **יתן** נמשך למעלה, כל עור וכל אשר לאיש יתן תחת עורו ובעד נפשו:

פסוק ט

ברך אלהים ומת, פירשו בו הטיח דברים כלפי מעלה:

ומת, לשון צוואה, כמו ומות בהר. וזה לא יתכן כי אין כל מברך אלהים או כל נוקב שם ה' מת מיד, כדי שינצל איוב מן הצער הזה בברכו האלהים. והנכון בעיני כי היתה האשה הזאת יראת ה' על מנת לקבל פרס, לכן כאשר שמעה את איוב אומר ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך, חשבה כי מחזיק איוב בתומתו כדי להאריך חייו, על כן אמרה מה טובו חייך בצער הזה ומה תוחיל לה' עוד, ברך אותו ואם תמות, כי אין בעבודתו

לך תועלת אפילו יהיו חייך תלויים בכך. והוא השיב ואת הרע לא נקבל, כי עבודתי מאהבה לא על מנת לקבל פרס:

פסוק י

גם את הטוב נקבל מאת האלהים, לומר שזה הענין שנכיר את בוראנו בהביאו עלינו טובה ונודה לו, ובהביאו עלינו רעה לא נקבל מאתו אלא נכפור בצדקתו, כי זה יותר רע מן התולים הכל במקרה שלא הכירו בוראם כלל, וזהו מלת גם. לא נקבל, פירושו לא נקבל מאתו הרע רק נאמר שהוא חמס או מקרה:

בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו, עד הנה לא חטא איוב בשפתיו, כלומר עד שבאו חביריו ופתח פיהו בתוכחות על עון, רק התרגום אמר לא חב איוב בשפותוהי, ברם ברעיוניה הרהר במילין, וכן דעת רבותינו:

פסוק יא

ויועדו יחדיו, נועדו אל שוה, לבוא כולם אל מקום איוב יחד:

פרק ג

פסוק א

ויקלל את יומו, מצאנו הנביאים מקללים כן, כי כן ירמיה אמר ארור היום אשר יולדתי בו, רק הכוונה באיוב היתה רעה כאשר אבאר, וחביריו הכירו מחשבתו מתוך דבריו, ולכן יענוהו קשות:

ועתה אפרש כוונת הספר בכללו. בראות איוב הצרות הרבות והרעות הבאות עליו, והוא יודע בעצמו צדקות נפשו, חשב כי אולי אין דעת וחשבון אצל האלהים במעשה בני אדם וכי ההשגחה מסולקת מהם, ופתח דבריו לאמר, כי ממשלת הכוכבים והמזלות בימי הלידה ורגעי הנולד נותנים לנולד הרעות והטובות, נטה לדעות הוברי שמים המהבילים, ולכן פתח יאבד יום אולד בו, וקלל היום והלילה וכוכבי נשפו ועפעפי שהר כי הם גרמו רעתו, ויטעון מצד גריעת האדם ומעלות האלהים לא ישים אליו לבו, והנה הוא תחת ממשלת המקרה כפי מערכת הכוכבים ומשטרם בארץ, יאמין באדם כמו שיאמין אנחנו בשאר בריות הארץ, כי אין השמירה העליונה בהם רק לקיום המין אין ליחיד מהם עונש או שכר, ולא נאמר שם שחטאו כשישחטו ולא שזכו כשהאריכו ימים והיו מזונותם מצויין להם בשפע, זאת כוונתו במענה הזה הראשון. ויחזיר זאת במענה השני באמרו מה אנוש כי תגדלנו, והראיה עוד על זה שאמר לו אליפז ואמרת מה ידע אל הבעד ערפל ישפוט, עבים סתר לו ולא יראה, זאת הסרת ההשגחה מן השפלים, וחוג שמים יתהלך,

השגחתו בקיום המינים בכלל השמים וצבאם, האורח עולם תשמור וגו'. והראה איוב עצמו מתנצל לאמר כי לא היתה הסברא הזאת עמו בשלותו, ואמר אם אראה אור כי יהל וירח יקר הולך, ויפת בסתר לבי, אם אשמח כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי, כי היה זה בעיני עון פלילי, כי כחשתי לאל ממעל, שהוא ממעל להם ומאתו הכל לא מכהות כוכב אור והירח. רק עתה בבוא הצרות עליו על לא חמס בכפו היו לו לראיה שההשגחה נעדרה מן השפלים. ולדעת רז"ל היתה תלונתו יותר רעה, אמרו במדרש שמות רבה: רגם את האיקונין, יאבד יום אולד בו, קלל את השלטון, הלילה ההוא יקחהו אפל. יתכונו לומר שמרד במדות יום ולילה מנהיגי עולם השפלים, והמשכיל יבין:

והנה פירשתי לך תלונת איוב בכל הספר הזה עם שאר הטענות הבאות בפסוקים אשר אפרש בעזרת השם. והנה הסתכלתי בספר הזה ואין בטענות איוב ובדברי הביריו זכרון השם הנורא, ולא יזכיר רק שמות אלהות ושדי, הוא השם המקובל להם מן האבות כמו שכתוב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, ואולם בתחלה הזכיר איוב כשאמר ה' נתן וה' לקח, וכן נזכר בדברי האבות ויקרא שם אברם בשם ה', וזולתו, וכן אמר עוד במענהו הראשון לצופר מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת, אבל בתוכחת במענה ההוא בעצמו אמר, אולם אני אל שדי אדבר והוכח אל אל אחפוץ, ועם השמות האלה יתווכח לעולם. ואשר אמר הן יראת ה' היא חכמה, איננו מן התוכחות והוא כתב אל"ף. וכן הקב"ה במענהו הזכיר לו שמותיו הנכבדים אלה בפסוק הרב עם שדי יסור, ובכל דברי השטן יזכיר השם המיוחד, וכשיחזור לאיוב יאמר אלהים, ירא אלהים, החנם ירא איוב אלהים, לא ירא ה', וכן בסוף הספר אחרי שובו לא יזכיר רק שם המיוחד. והכוונה בזה כי תלונת איוב לאמר, כי הנהגת השפלים בגלגלים ובאמצעות המלאכים שהם נפש לגלגלים, וע"כ יזכיר שם אלהים שהוא כולל כל בני האלהים וצבאות מעלה במקומות רבים, כענין שנאמר כאן ויבואו בני האלהים, ולא הזכיר השם הנכבד שהוא שם העצם, כי אולי לא ידע איוב סודו והנהיגו השפלים וחדשו אותות ומופתים בעולם, כי למשה רבינו נתגלה הדבר הזה, והכלל כי המבין פסוק וארא אל אברהם ואל יצחק וגו' ידע זה. ועתה אשיב לפרש המענה:

פסוק ב

ויען איוב, כמו וענית ואמרת:

פסוק ג

יאבד יום אולד בו, לשון עתיד הלואי שיאבד יום שהייתי עתיד להולד בו ואז לא הייתי נולד, זה לשון רש"י ודעת המפרשים. ואיננו נכון אצלי בעבור קשר הענין עם כי לא

סגר דלתי בטני, ועוד שאמר ויקלל את יומו. והנכון בעיני כי הוא אומר היום שנולדתי בו שהוא יום ראשון בשבוע, על דרך משל, יאבד משנות העולם ואל יבוא עוד בשנים הבאות במספר הימים והירחים, בעבור שהרע לי, ולא סגר דלתי בטני. ויהיה **אולד** עתיד במקום עבר, כמו אז ישיר משה, אז יבנה שלמה:

והלילה אמר, כמו גזר, ויאבד הלילה שנגזר העבור ממני שהייתי איש:

הורה, פועל שלא הוזכר שם פועלו, וכן אמרו רבותינו ז"ל איוב מקלל יום לידתו וליל עבורו. ויש מפרשים הורה כמו נולד, וכן על דעתם ותהר את מרים כמו ותלד, ופירושו "אמר" על המבשר. ואם כן תהיה קללתו על הספק לאמר יאבד היום אם נולדתי ביום, ויאבד הלילה אם נולדתי בלילה, וכן כל המענה יקלל היום ואחר הלילה אם נולד:

פסוק ד

אל ידרשהו אלוה ממעל, לדרוש ולדעת בו צורך בני אדם ולהביא בו טובה למפיקים ממנו רצון, כענין ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה. או יהיה פירושו יאבד היום ויצא מכלל הימים, ואל יבקשהו אלוה להביא עליו אור כשאר הימים:

ידרשהו, ענין בקשה, כמו דרוש דרש משה:

ואל תופע עליו נהרה, ואל תזרח ותאור בו אורה, כמו נהורא עמיה שרי:

פסוק ה

יגאלהו, כמו לחם מגואל, וכן אמר התרגום: יטנפון יתיה:

יבעתוהו כמרירי יום, יבעתוהו החשך והצלמות, שיהיה כל אדם נבעת בו מן החשך והצלמות המושלים בו, כמו מרירי יום המקללים יומם ונבעתים ממנו. וכן דעת התרגום שאמר: יבעתון יתיה היך מרירי יום צערא דאיצטער ירמיה על חורבן בית מקדשא, ויונה באיטלקותיה בימא דטורסיס. ויש מפרשים שהכ"ף נוסף כמו כחצות הלילה, כמשיגי גבול, וענין מרירי יום כמו קטב מרירי, והוא אויר הדבר:

פסוק ז

יהי גלמוד, כמו ואני שכולה וגלמודה, כענין שומם. והענין שלא יתחבר בימי השנה ובמספר החדשים ויהיה שומם ואל תבוא בו רנה ושמחה לאדם. והנכון לי כי חבור בני אדם ההולכים ברגש ומשמיעים קול היא רננה, ותעבור הרנה במחנה, ויקלל הלילה שיהיה יחיד ובדד ולא יהיה בו חברה לבני אדם. ויש אומרים כי שירת מלאכי מעלה למקום היא רננה, כענין ברן יחד כוכבי בוקר:

פסוק ח

יקבוהו אוררי יום, פירש החכם ר' אברהם הסופדים שיקללו הימים:

העתידים עורר לויתן, המעותדים לעורר קינותיהם:
לויתן, כמו לויתם, וכן אמר התרגום דאיטמותן למדכר באתערותהון אלייתהון, והוא מלשון קינה, ולשון הכמינו ז"ל הוא, שאמרו בירושלמי לא תעורר אשה לויתה במועד. ויש מפרשים יקבוהו הכחות העליונים שהם אוררי הימים הארורים שהם עתידים לעורר ולרצץ ראשי לויתן אשר לא יש אכזר שיעורנו זולתם, כי להם כח על השפלים:

פסוק י
כי לא סגר דלתי בטני וגומר:

פסוק יג
כי עתה שכבתי ואשקוט:

פסוק יד
עם מלכים ויועצי ארץ, איננו נותן דעתו למשפט וחשבון אשר בשאול בעולם הנשמות, כי אלו מבטן יגוע לא יתיחד עם מלכים ויועצי ארץ אשר יביאם האלהים במשפט, רק ענינו כי סוף כל אדם למות, המלכים והיועצים אשר להם עושר וכבוד לבנות להם ארמונים בחרבות ולמלאות ביתם כסף וזהב, ולמה לא ימות אחרי צאתו מן הבטן מיד, או נפל אשר לא יחיה ולא יראה האור כלל, ומה תועלת לו במעט חיי צער ועמל. ויש מפרשים או מדוע לא אהיה כנפל טמון, והוא הנכון:

פסוק יז
שם רשעים חדלו רוגז, פירשו בו חדלו מהרגיז הארץ רק החכם פירש כי הרשעים אנשי העמל והתנועה, כמו והוא ישקיט ומי ירשיע:
חדלו רוגז, חדלו מרגזם, כמו שם ינוחו יגיעי כח, שהענין אחד במלות שונות, ומלת **שם** ירמוז למקום אשר המתים שם והוא הקבר:

פסוק כ
למה יתן לעמל אור, לא פירש הנותן, בעבור היותו ידוע שהוא הבורא, או יחזור אל היום שנולד בו שלא סגר דלתי בטנו ונותן לו שהוא עמל אור, וכלל עצמו עם אחרים שהם כמוהו, ע"כ אמר "מרי נפש":

פסוק כב
השמחים אלי גיל, ענין כפול ומכופל, שיהיו שמחים אל הגיל הזה וישישו בו כי ימצאו קבר:
לגבר אשר דרכו נסתרה. קשור עם **למה יתן לעמל אור**. ויש לפרש כי השמחים אלי גיל הם בני האדם אשר טוב להם בזמנם והם שמחים אלי גיל טובם וישישו כי ימצאו קבר

לקבור בו הגבר אשר דרכו נסתרה ומזלו קשה, והענין כי קשי הימים הם עצמם מחכים למות והשמחים בזמנם ישישו עליהם אם ימותו, כי הם עושים צער לעצמם ולאחרים הרואים אותם:

פסוק כג

לגבר אשר דרכו נסתרה, נסתרה ממנו שלא ימצא דרך ללכת בה, כמו נסתרה דרכי:
ויסך אלוה בעדו, כענין גדר בעדי ולא אצא:

פסוק כד

ויתכו כמים שאגותי, השאגות שבלבו נתכות ויהיו למים ומבכות אותו תמיד:

פסוק כה

כי פחד פחדתי, אמר כי בשלותו לא ראה בטובה בעבור פחדו לתולדות הימים ולא שקט ולא נח והנה בא רוגזו. והענין שלמעלה באומרו שימות ויגוע מבטן, כי חייו כולם לעמל היו ולא אכל בטובה. ואולי זה רמז הבנים שהיה מפחד עליהם אולי חטאו בניו, כי הוא צדיק היה בעיניו ולדעתו לא יבא רעה לצדיק. ונשלם המענה:
ועתה התבונן כי מחשבתו הסרת ההשגחה מן הבורא ית' מפני הרעות ההוות תמיד בעולם, כי אין מדרך מנהיג צדיק לעשות מן האין יש לרע לו, ועדין לא הקשה מצדיק ורע לו או מרשע וטוב לו. והנה תפשו אליפז בהיותו מסיר הממשלה וההשגחה מדעתו מן אדון העושה הכל במשפט וצדק יתברך שמו ושומו הממשלה לכוכבים ולמזלות, **זכר נא מי הוא נקי אבד**, רצונו לומר אחרי שאין הנקיים אובדים כאשר נראה חורש און שיקצרוהו, הנה זה בא לראיה כי מנשמת אלוה יאבדו האובדים, ולא בכח השעות והכוכבים, ואם נראה במקצת האישים שאין המדה בהם כן כאשר ראיתי אויל משריש, הנה קללתו תבוא עליו פתאום ויאבד. ואולם אדרוש בזה אל אל, ואליו אשים ההנהגה הזאת לא אל כוכב ומזל, רק כי הוא יאבד הרשע המשריש, והצדיק הבא עליו רעה כמוך מוסר אלהים הוא ואל תמאסהו. וענין המוסר לדעתי [הוא כמו הנסיון] בצדיקים, כמו שכתוב כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מייסרך, וכתוב ויענך וירעיבך וגו' למען נסותך להיטיבך באחריתך. וזאת תשובת אליפז למענה איוב הראשון. ועתה אפרש הפסוקים:

פרק ד

פסוק א

ויען אליפז התימני ויאמר:

פסוק ב

הנסה דבר אליך תלאה, פירשו בו אם נסה המנסה לדבר אליך תלאה מרב צערך, ואעפ"כ **ועצור במילין מי יוכל**, שלא יענך. ורש"י פירש האם בעבור שנסה האלהים אותך בדבר אחד תלאה, א"כ מי יוכל לעצור במילין שלא יענך בעבור החטא הזה, וכן דעת התרגום שאמר: העל נסיון פתגמא דמטא לותך תשתלהי:

פסוק ג

הנה יסרת רבים, דרך לעג, כענין ויהתל בהם אליהו, כאומר הנה כמה היית מייסר רבים ומחזק ידים רפות, כי מעת בוא אליך הנסיון תלאה ותבהל, זה דרך המפרשים. ואיננו נכון בעיני בעבור הה"א התימה שבמלת הנסה, כי לפי הלשון הראשון אין כאן תימה כלל, גם לדברי רש"י לא יבא על נכון, כי התימה ב"הנסה" איננו מתקיים, והיה ראוי לדעתו לאמר **נסה** דבר אליך התלאה. ולפי דעתי שהוא כמשמעו, כמו או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו'. ופירושו הנסה אלהים אליך דבר שתלאה בו:

ועצור במילין מי יוכל, שלא יוכיחך בזה:

הנה יסרת רבים, כבוא עליהם הצרות שיקבלו מוסר האל בשמחה:

וידים רפות תחזק, תמיד בדברים טובים ובדברי ניחומים, והכושלים בהם שבאו לקרוא תגר יקימון אותם מליך, והכורעים תאמץ, בדבריך הטובים, ועתה כי תבוא אליך כהם תלאה, מנשוא הצער, וכי תגע אליך תהיה נבהל, מדעת המשפט, ותתלה אותו במזל ובמקרה. או יקשור פסוק **כי עתה תבוא אליך** עם **ועצור במילין מי יוכל**, יאמר הנסה דבר אליך שתלאה בו, והלא יסרת ממנו רבים, ועצור במילין מי יוכל, כי עתה תבהל בבוא אליך:

פסוק ו

הלא יראתך כסלתך, למה תלאה ותבהל, כי יראתך מן האלהים היא כסלתך ובה תוכל לבטוח:

כסלתך, כמו אם שמתי זהב כסלי, שהוא כמו מבטחי, וישימו באלהים כסלם:

תקותך ותום דרכיך, כי

פסוק ז

זכר נא, שלא ראית מאז נקי אבד וישר נכחד. ותראה

פסוק ח

חורשי און וזורעי עמל, קוצרים אותו:

יקצרוהו, כל אחד יקצור מה שיזרע. והנה זאת ראיה כי

פסוק ט
מנשמת אלוה יאבדו, האובדים. או **יאבדו** ישוב אל חורשי און וזורעי עמל:

פסוק י
שאגת אריה וקול שחל, פירשו בו כי הוא חסר בי"ת, כמו הנמצא בית ה', ורצונו לומר כי מנשמת אלוה בשאגת אריה וקול שחל. או יאמר כי ישלח בם אריות שואגים וכפירים נלתעו שיניהם לטרוף אותם:

פסוק יא
ליש אובד מבלי טרף, יבא עליהם לבקש טרפם מהם:
ובני לביא יתפרדו, וכל אלה רמז לרעות הבאות על הרשעים פתאום, כענין מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי וגו'. ויש מפרשים שאגת אריה וקול השחל יאבדו ויכלו מנשמת אלוה, ושיני כפירים נלתעו ונעקרו ונפלו מהם, וליש גבור בבהמה אובד, **ובני לביא יתפרדו**, כי אין להם טרף ומזון, רמז לרשעים חורשי און וזורעי עמל שיאבדו עם תקפם וגבורתם אשר היו שואגים כאריות וככפירים בעדרי צאן, והנה אבדם מנשמת אלוה הוא:

פסוק יב
ואלי דבר יגונב, ביאורו כל זה נראה לעיני כי הצדיקים אינם אובדים והרשעים אובדים וכרתו, ויש דבר נעלם ממני ונגלה לי מקצתו במראות הנבואה והוא אשר יספר כי פעמים אין המדה כן, כי יש אויל משריש וצדיק נוכח, ויאמר כי יש לו בזה שמץ טעם, כי במראות הנבואה נתבאר לו כי הכל בטעם, כי השם צדיק ולא יעשה עולה, ואה"כ יבאר הטעם שלו:

פסוק יג
בנפול תרדמה על אנשים, כענין בחלום אדבר בו:

פסוק טו
ורוח על פני יחלוף, כדרך והודי נהפד עלי למשחית:
תסמר, פירשו בשם הגאון רבינו האי ז"ל כי הוא מלשון מסמרות נטועים, מרוב פחדו, וכן סמר מפחדך בשרי:

פסוק טז
יעמוד ולא אכיר מראהו, מראה המדבר בי:
דממה וקול אשמע, כמו קול דממה דקה, והגיד לי התחשוב כי אנוש מאלוה יצדק:

פסוק יח
הן בעבדיו לא יאמין, כדרך בכל ביתי נאמן הוא, יאמר כי האל איננו בוטח בעבדיו, להגיד להם דרכיו ומחשבותיו ואינם נאמני ביתו לדעת סתריו וסודותיו:
ובמלאכיו ישים בדעתו **תהלה**, כי הם אצלו הוללים מבוא בסודו, כי לא כל דרכיו דרכיהם ולא מחשבותיו מחשבותיהם:

פסוק יט
אף, כי בני אדם ידעו דרכיו והם **בעפר יסודם**, כי הגוף מוסדות עפר, והם קצרי ימים:
ידכאום, המדכאים אותם ויתנום **לפני עש** להיותם מאכל לרימה. או ידכאום שב אל מלאכי מות ידכאום האנשים ויתנום לרימה:

פסוק כ
מבקר לערב יכתו, כי בבקר יהיו שלמים וכן רבים, ולערב יוכתו:
מבלי משים, מבלי שיהיה אחד מהם משים על לבו הדבר, **יאבדו**, כי פתאום לפתע יבא שברם:

פסוק כא
הלא נסע יתרם בם, הלא תראה שנסע היתרון והכח אשר בם, וימותו ולא בחכמה שידעו ויבינו מיתתם, כי בפתע להם המות:

פרק ה

פסוק א
קרא נא היש עונך, בתלונתך להיות עוזר אותך בדבריו:
ואל מי מקדושים תפנה, לענות אותך, אין אחד מהם שיאמר כמוך וישוה לך בהיותך מבעט בייסורין:

פסוק ב
כי לאויל יהרג כעש, בבוא עליו שלא ברצונו:
ופותה תמית קנאה, צער שהוא מצער עצמו כאשר לא יצליחו דרכיו בכל עת. קנאה וכעס אחד הם בכל מקום, כמו הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם:

פסוק ג
אני ראיתי אויל משריש, כאשר גזר כי הצדיק טוב לו והרשע רע לו, שב לבאר מה שלקח אזנו במראות הנבואה, כי אם יש פעמים שרואה אוילים ורשעים עושים שורש למטה, רק יראה כי מיד הם נכרתים ואובדים:

ואקוב נוהו פתאום, כלומר ראיתי בלבי קללה באה על נוהו מיד פתאום:

פסוק ד

ירחקו בניו מישע, הם עצמם מרחיקים את נפשם מכל התשועה:

וידכאו, כמו יתדכאו בשער, לעיני הזקנים וכל העם, ואין מציל אותם:

פסוק ה

אשר קצירו רעב יאכל, הרשע עצמו בימיו יאכל כל רעב קצירו:

ואל מצנים יקחהו, ואם יקחהו הוא, מבין הקוצים והצנים יקחו אותו, כי תעלה ארצו שמיר ושית:

מצנים, יחסר אות הכפל, מן ולצנינים בצדיכם. או יהיה יקחהו שב אל הרעב הנזכר, כי ילקט קצירו מבין החוחים:

ושאף, כל צמא חיל הרשע וממונם:

שאף, כמו באוות נפשה שאפה רוח. והתרגום אמר ואל מצנים יקחהו: ופולמוסין במאני זייני ידברוניה, פתר צנים מן ונושא הצנה לפניו, כאילו אמר ואל אנשי המלחמה יקח ויאסוף קצירו כי הם יאכלוהו:

פסוק ו

כי לא יצא מעפר און, יאמר על התלאות הבאות על אדם לא על חנם באות עליו ולא מן הארץ תצמחנה רק על חטאיו, ולכן הרשעים אובדים כאשר הגיד:

פסוק ז

ובני רשף, בני העוף, וכן ולחומי רשף, שתרגומו אכילי עוף. ויש לפרש עוד בני רשף, ניצוצות הגחלים, מן רשפיה רשפי אש שלהבת יה, רצונו לומר כי אדם לעמל יולד ולהיות הגחלים מעופפים עליו תמיד, וכן אמר התרגום: ארום בר נש ללייעות אתיליד וסופוהי היך גיצין דנתרין מן גומריא ומתגבהין היכדין יעוף:

פסוק ח

כי אדם לעמל יולד וגו', **אולם אני אדרוש אל אל**, אלה הפסוקים קשורים, יגיד כי האדם יולד להיות לו עמל וכעס בחייו ולא יוכל להנצל ממנו, כי הוא בעצמו ית' הביאו עליו כאשר בני רשף הושם בתולדותם להתעופף, אך איננו מיחס זה רק לאל:

ואל אלהים אשים, ההנהגה הזאת, לא אל כוכב ומזל בלתי לה' לבדו, כי במשפט יעשנה על פשעיהם, כי הוא

עושה גדולות ונוראות, משפיל ומרומם ומיפר מחשבות ערומים, הם המתחכמים בענינם לעשות מעשיהם בעצה וחכמה כפי דעתם, והוא מבטל עצתם, כי הוא היודע

כי הצרות הבאות עליהם וביטול העצה שלהם לטובתם, והם אינם מבינים הטובה היא אם רעה, והוא לוכד גם החכמים בעלי הכוכבים והמזלות באותה ערמה אשר חשבו, כי לו לבדו היכולת לא למזלות, והוא תקוה לדלים ולאביונים המצפים אליו, ואם כן אשרי אנוש יוכיחנו אלוה ולא ימאס מוסרו:

דברתי, הנהגתי, כמו דוברות בים, בתוך הדברו:

פסוק ט

עושה גדולות ואין חקר, יספר כי האל ידין עמים בפרט ובכלל, כי יתן המטר וימנענו על מעשיהם לרומם ולהשפיל, ועל כן אשים אליו דברתי בהביאו צרה על היחיד, והנה בכל הדברים שבהם תשמישו של עולם אין דבר נפסק ויבא לעיתים זולתי המטר, כי השמש והירח לא ימושו, והנהגת הגלגל בכל מערכת המשרתים תמידים נצחת, והגשם ימנע, ואם יאריך מניעתו ימותו רוב השפלים, על כן יביאו ממנו ראיה בספר הזה ויזכרוהו פעמים רבות להרבות השגחת האל בשפלים:

פסוק יא

לשום שפלים למרום, הם העניים השפלים, או כל בני העולם, כי בהעדר המטר ימותו כלם:

פסוק יב

ולא תעשנה ידיהם תושיה, ולא יעשו דבר, רק אין ותוהו מעשיהם, כי תושיה נגזר מן יש:

פסוק יג

ועצת נפתלים, מחשבות המתחכמים בערמתם, לוכדות בני אדם בנפתוליהם, אשר נפתלו עמהם, ועצתם נמהרה ונהרסת:

פסוק טו

ויושע מחרב מפיהם, יחסר וי"ו כמו ראובן שמעון, ויושע אביון מחרב ידם ומשיניהם, **ומיד חזק**. או "מחרב מפיהם", מהרב לשונם:

פסוק יז

ומוסר שדי אל תמאס, יודיע אליו כי אם באה עליו צרה והוא צדיק, מוסר אלהים הוא שיוכיח אותו ובסוף יוציאנו:

פסוק יט

בשש צרות יצילך, בעבור היות שבע סוף החשבון נהגו בו הכתובים כמו ובשבעה דרכים, כי שבע יפול צדיק וקם, ורבים כן. ואחז "בשש צרות" להוסיף "ובשבע":

פסוק כד
ולא תחטא, לא יקרך שום עונש בשום ענין ההוה, כמו אם יקרך שום עון:

פסוק כו
תבא בכלח אלי קבר, מלה מורכבת כאומר תבא לקבר בכאלו לח, רצונו לומר תמות בזוקן כמו כמת בבחרות, מן ולא נס לחה:

פסוק כז
הנה זאת חקרנוה כן היא, כי הצדיקים מצליחים והרשעים אובדין, ויש רשע מצליח אבל סופו אבד הוא וזרעו, ויש צדיק נוכח במוסר אלהים, וסופו שלוה ושלום:

פרק ו

פסוק א
ויען איוב ויאמר:

פסוק ב
לו שקול ישקול כעשי, ענין המענה הזה כי ישיב איוב על טענת אליפז אשר אמר לו מוסר האל אל תמאס כי הוא יכאיב ויחבש, יאמר אם האל הוא מייסר אותי מה כחי כי איחל עד שיעבור המוסר הזה, כי רב צערו מהיותו דרך נסיון. וכנגד הטענות האחרות אשר אמר אליפז, כי הוא רואה הרשעים נכרתים והצדיקים נמלטים מכל רעה, ומזה יודע כי הכל במשפט ואין מיתה בלא חטא ואין ייסורין בלא עון, יטעון דרך תלונה, הנה כי צבא לו עלי ארץ וכי ימיו קלו מני ארג, והאדם וחייו אפס ותהו, ואין זכותו מציל אותו מן המות, וזאת תשובה על הצדיקים, כי על כל פנים יש צדיק אובד בצדקו. ועל הרשעים אמר כי כאשר צדקו של צדיק לא יצילנו, כן אם חטא לא היה ראוי במשפט היושר לקבל ייסורין יותר כי מעיקר בריאתו להבל דמה, הוא שאמר מאסתי לא לעולם אחיה חדל ממני כי הבל ימי, ויחזור זה הענין בשאר המענות עוד, כמו שאמר אדם ילוד אשה וגו', עד שעה מעליו ויחדל עד ירצה כשכיר יומו, ויטעון עוד איכה יגדל בעיני האלהים לפקוד עליו פשע וחטאת והוא ופשעו אין אצל האלהים. וזה המאמר יורה כי יעלה על דעת איוב אולי אין ההשגחה העליונה דבקה במין האדם יותר משאר הנבראים השפלים שאין ההשגחה והשמירה בהם, רק לקיים המין, לא לענוש האישים מהם ולא לזכותם, והכל ממעלת הבורא וגדולתו ופחיתות השפלים אצלו, וזה כנגד מאמר אליפז שאמר ואל אלהים אשים דברתי, כאשר פירשתי אלה טענותיו במענה הזה, וזה פי' לו

שקול ישקול כעשי, יאמר מי יתן וישקול כעשי, הצער והכעס הנעשים לי וההוה שבאה עלי ישאו אותה יחד עמי:

פסוק ג

כי עתה מחול ימים יכבד, המשקל או אחד מהם:

על כן דברי לעו, נמחו ונבלעו מלשון ושתו ולעו. ואחרים פירשו כי אליפז הוכיח אותו על כעסו, באמרו כי לאויל יהרג כעס, והשיב איוב אין לתפוש עלי בכך כי אין לי כעס לפי הוותי, כי אם ישקל כעסי בכף אחת והוותי בכף אחת מחול ימים יכבד ההווה על הכעס, ואם כן היה ראוי להיות תכבד:

פסוק ד

כי חצי שדי עמדי, כאומר מדוע לא יכבד צערי מן החול, כי האל נעשה כאויב לי ומורה בי חצים אשר להם חימה, כדרך חצי אויב המשוחים בחמת נחש:

בעותי אלוה, יערכו מלחמה כנגדי. והנה זה כנגד אליפז אשר יגזור שאין רעה נהיתה בו רק מאת האל ומנשמת רוחו לענות הרשעים או מוסר מאתו לצדיקים ואל ימאסהו איוב, על כן יאמר איוב כי חמס גדול נעשה לו שיבואו אליו צרות גדולות מאת הבורא לנסות אותו, והיאך לא ימאסם, כי אין לו כח לסבלם רק שיבקש מהאל שידכאהו וימיתהו, כי טוב לו אז מסבול המוסר הזה:

פסוק ה

הינהק פרא עלי דשא, יאמר כי לא על חנם יכעס ויצעק כי אפילו החיות והבהמות אינם צועקים כשיש להם צרכם רק מפני הוותו יצעק. והחכם ר' אברהם פירש כי זה יאמר כנגד חביריו שהם יושבים בטח ולא יצעקו כי היושב בהשקט לא ישאג ולא ידאג:

פסוק ו

היאכל תפל מבלי מלח, יאמר להם דבריכם אינם נכנסים באזני, כי דבר תפל אינו נאכל לרצון ואין טעם במי חלמון הביצה:

תפל, הוא המאכל האפוי מבלי מלח, וכן יקראו חומר הלבנה בלא תבן, והנם טחים אותו תפל:

חלמון, הוא אודם הביצה בלשון משנה, והלובן בהיותו חי יקרא ריר, מלשון ויורד רירו אל זקנו, ואז אין בו טעם. ויתכן היות הפסוק נמשך, כלומר היאכל תפל מבלי מלח ויש בו טעם, או שיקרא ריר החלמות בלא טעם, כי כן יקראו הרופאים כל כיוצא בזה שאיננו מר או מתוק ומליח ועפיץ וקפיץ וחמוץ וחריף ודשן:

פסוק ז
מאנה לנגוע נפשי, פירשו בו ולמה אתנחם כי הדברים אשר מאנה נפשי לנגוע בהם באצבע עתה הם מפות לתת בהם לחמי:
כדוי, לשון ויכרת את מדויהם. והנכון בעיני כי הוא קשור, יאמר כי נפשו תמאן לנגוע בדבר התפל ובריר החלמות אשר אין בהם טעם והמה לו ללחם ומאכל של מדוה, כי חביריו יאכלוהו אותם על כרחם לצערו:
כדוי, משפטו מדוי, והוא שם:

פסוק ח
מי יתן תבוא שאלתי, כי טוב מותי מן המוסר הזה:

פסוק ט
ויבצעני, יחתוך אותי לחתיכות, כמו מדלה יבצעני, ובעד השלח יפלו ולא יבצעו, ותרגום פתות אותו פתים, בצע יתה בצועין. ואולי הם מלשון פצע וחבורה:

פסוק י
ותהי עוד נחמתי, כמו עוד אושיבך באוהלים, וישבה ירושלים עוד תחתיה, והוא רמז לזמן שיבא. והענין לאמר עם כל הצער הזה אם יבצעני האל תהיה לי עוד נחמה ואתחזק בחליי לסבול אותו משמחתי כי אמות בו:
לא יחמול, עלי מלבצוע אותי:
כי לא כחדתי אמרי קדוש, והיה זה שכרי שיבצעני בעבור כי עבדתי אותו, תמיד תהלתו בפי, כי טוב מותי מחיי. או יקשור עם ותקותי יתן אלוה: ולשון **ואסלדה**, אין לו דומה במקרא, אבל בלשון חכמים הנכוה ומכויץ עצמו נקרא כן, לובן ביצה סולד מן האור, מפני שהם סולדין לאחוריהם, חוטמו סולד, וכן יד סולדת בו, נכוצת:

פסוק יא
מה כחי כי איחל, עד עבור המוסר, ומה יהיה לי בקצי עוד טובה והנחה:
כי אאריך נפשי, עד אבא בכלח אלי קבר כאשר אמרתי:

פסוק יב
אם כח אבנים כחי, לסבול המכות הגדולות:

פסוק יג
האם אין עזרתי בי, יקשור עם הפסוקים אשר יתמה בהם למעלה, הינהק פרא, היאכל תפל, האם אין עזרתי בי, יאמר האם אין כח ועזר בגופי, ואין תושיה וחכמה בנפשי להכיר בין הדברים הנכונים לאשר אין בהם טעם כדבריכם התפלים:

פסוק יד
למס מרעהו חסד, מן ולא ימס לבב אחיו, והלמ"ד במקום נו"ן כמו ולאתונות האובדות לאביך, וכן ואלי דבר יגונב, למעלה, במקום ממני. יאמר למונע מרעהו חסד ככם נדחה תושיה, וממנו אבדה עזרה:
ויראת שדי יעזוב עוד, כי לא יחמול רעהו:

פסוק טו
אחי בגדו כמו נחל, הם רעיו כאשר יאמר בסוף "כי עתה הייתם לו", כי כלם נאספו לעזרו וחזרו בהם מיד ויצערו אותו, כאשר יבוא שטף הנחל פתאום ובבואו יעבור ברגע ולא ישקו ממנו שדה או כרם:

פסוק טז
הקודרים מני קרח, המפרשים הסכימו דעתם לפרש אלה הפסוקים על הנחלים הבוגדים והם מים לא נאמנו, כי בשעת הקרח קודרים מרוב עמקם, ואחר כך תעלם השלג עליהם ואין אדם מוצא בו מים לשתות:

פסוק יז
בעת יזרבו, הפך מן מרזב, בעת יזובו מי הגשמים נצמתו ונאספו מימיהם ונעשו אפיקים ובחם השמש נכרתו ממקומם:

פסוק יט
הביטו, ההולכים באורחות תמא שהיא ארץ ציה, כמו שכתוב ביער בערב תלינו, לקראת צמא התיו מים, וקוו לאותן אפיקים ובשו כשלא מצאו מים. והנכון בעיני כי הענין כולו על ריעיו אשר באו מארץ מרחק לנוד לו ולנחמו ובטח בהם, והם מלעיגים עליו ומצערים אותו, אמר כי בגדו כמו נחל, שיבא פתאום ויעבור כרגע, כי פניהם קודרים מן הקרח אשר מצאם בדרך, ומהם נעלם השלג, ולא שמו לבם אליו בצאתם ממקומם:
בעת יזרבו, כמו יצורבו, מן ונצרבו כל פנים, מלשון צרבת השחין:
נצמתו, לשון אסיפה וקשור, מן צמתו בבור חיי, וצומת הגידין בלשון משנה. והענין לאמר כי בעת שנתחממו, כשמעם מחלתו, נאספו, וכי יחם לבבם כל אחד מהם נדעכו ממקומם ובאו. או נפרש נצמתו לשון כריתה, מלשון ומשנאי אצמיתם, וכן לצמיתות, לכריתות, ו"ממקומם" שב אל "נצמתו", כי בעבור שאין ביאתם אליו טובה בעיניו כי בגדו בו קורא יציאתם מארצם הכרתה ממקומם, והתחממם באהבתו דעיכה, כי דעכו כפשתה כבו. והכלל לאמר כי הם כנחל שוטף באו פתאום, ועתה ילפתו וינטו מעליו

אורחות דרכם ויעלו אליו בתהו, לא לעזר ולא להועיל, ויאבדו ממנו. כי הביטו ארחות תימא, אשר היא בארצם לשוב עמהם שמה:
ארחות, כמו ארחת ישמעאלים:
הליכות, אנשי שבא קוו למו, לחזור עמהם:

פסוק כ

בושו כי בטח, הבוטח בהם, והוא רומז לנפשו אשר יבטח לנחמתם. באו עד ההבטחה ההיא ויחפרו כי נודע שההבטחה בהם הבל, ולכן בושו וחפרו ורוצים לשוב לארצם. או יהיה "עדיה" קשור עם "עזרתי" אשר הזכיר בתחלת הענין, כי עתה הייתם אל הבוטח אשר באתם לעזרו והגעתם אליו וראיתם אותו תחת תלאותיו ותיראו מעזור לו. והתרגום אמר: ארום כדין הויתון כלא הויתון, תרגום הכתוב בלמ"ד ואל"ף **לא**, הקריאה אשר היא בלמ"ד וי"ו **לו**, כפי הנמצא בספרים:

פסוק כב

הכי אמרתי, כאומר הכי אמרתי לכם הבו לי, כלומר תנו לי מתן, שהשם בכח הפועל אומר:
ומכחכם שחדו בעדי, את צרי, לפדות אותי מידם:
כחכם, רמז לממון, כאשר יקרא חיל ואון. ויתכן היות "מכחכם" נמשך למעלה, כאילו יאמר הכי אמרתי הבו לי מכחכם וממנו שחדו בעדי, שאין שאלתי מכם רק שתורו מה ששגיתי ותבינו אותה לי, ואני אחריש ואלמד מכם:

פסוק כה

מה נמרצו, כמו מה ימריצך, קללה נמרצת. והענין כמה חזקים אמרי ישר בעצמם אפילו בלא תוכחת. **ומה יוכיח**, ההוכח שלכם אף על פי שהוא בדרך תוכחה, התחשבו כי דברים בלבד יהי לתוכחת בלא טעם וראיה:

פסוק כו

ולרוח אמרי נואש, ככם שאתם נואשים ממני תחשבון עלי תוכחת: נואש, כמו ונואש ממני שאול, ליאש את לבי. או יתכן שיחסור בי"ת משרת, יאמר הלהוכח במילים בלא השגחה תחשבו, ולרוח והבל אמרי נואש. והחכם ר' אברהם פירש ותחשבו לרוח אמרי האיש האנוש הנכאב כמוני היום:

פסוק כז

אף על יתום תפילו, גורל למי יהיה. והנכון בעיני "תפילו" כענין להתנפל עלינו. והתרגום אמר רגיז על יתום תשדון:

ותכרו, מלשון ויכרה להם כרה גדולה:

פסוק כח
ועתה הואילו פנו בי, התרצו לפנות אלי ולשמוע דברי:

פסוק כט
שבו נא, מדרכיכם, **ואל תהי עולה**, בכם. **ושבו עוד**, הצדיקו אותי בעולה, כלומר ממנה, וכן כל ערל לא יאכל בו, פירש ממנו:

פסוק ל
אם חכי לא יבין הוות, אם יאמר אותם:

פרק ז

פסוק א
הלא צבא לאנוש עלי ארץ, עתה יתחיל בטענה שנית, ויתלונן לאמר כי ימי האדם צבא, כי שנותיו קצובים ומצפה לכלות ימיו כשכיר, כי יודע הוא באמת שיכלו ימיו, ואשר הנחיל מן הירחים שוא המה, ולילות של עמל במנין נמסרו לאדם, כי בשכבו יאמר מתי יהיה בקר, ומדד ערב וימדוד הלילה כמה ארוכה, ובעלות השחר ישבע נדודים עד הערב כי תקראנה צרות רבות ורעות ביום ובלילה:

פסוק ד
ומדד ערב, יחסר המודד, כי התלונה עליו ועל כל האדם, וראוי להיות ואמרתי מתי אקום ומדד האדם הערב. או מדד כמו מודד:

פסוק ה
בשרי, שהוא הגוף לבוש רימה ועפר, כי בסוף יהיה כך, או יאמר על הכנים והגרב והחרס אשר יבואו בו, והעור יבקע והוא נמס כי יזוב דם ורפש וטיט. ויש מפרשים וימאס כמו וימסס, וכן ימאסו כמו מים, וכן אמר התרגום ואיתמסי:

פסוק ו
ימי קלו,? יאמר כי ימי האדם קלים מן הארג אשר ישלח האורג בבגד:
באפס תקוה, באין תוחלת. ואחרים פירשו מן תקות שני:

פסוק ז
זכור כי רוח חיי, כנגד האל אמר, ומאשר הוא נודע כי תוכחת עמו איננו מזכירו ברוב מקומות בספר. או יחזור למרחוק על האלוה הנזכר בפסוק ויואל אלוה, וטעם הפסוקים האלה כלם כי האדם קצר ימים ושבע רוגז ומיתה מעותדת לו על כל פנים, וכאשר אין

זכותו מציל אותו מן המות ולא מחזיר אותו לביתו מן שאול, גם חטאו אינו בדין שיתן עליו עונש אחר, על כן היה ראוי שיחדל ממנו כי הבל ימיו. ויש מפרשים **כן הנחלתי לי ירחי שוא** עם שלשה פסוקים הבאים אחריו, כי יתאונן על מכותיו, ומה שפירשתי נכון יותר בקשרי הענין:

פסוק י

ולא יכירנו עוד מקומו, רמז לאנשי המקום, כדרך וכל הארץ באו מצרימה, ארץ כי תחטא לי, מחטאת סדום, ורבים כן:

פסוק יב

הים אני אם תנין, אם אני כים אשר יהמו ויחזרו מימיו, אם כתנין הגדול אשר בתוכו: **כי תשים עלי משמר**, כאשר שמת עליהם החול גבול לים, ויתגעשו גליו ולא יעברוהו, והתנין בנבכי תהום כלוא ולא יצא מכל משבריו וגליו, והמשל כי כן שם עליו משמר, והוא זמן חיותו, כי לא יוכל לצאת מן החיים אשר הוא בתוכם כים, וכל משבריו יעברו תמיד עליו כתנין אשר בתוכו ואין לו מקום הצלה, ולא בהקיץ ולא בהיותו ישן, ע"כ יבחר מחנק:

פסוק יג

ישא בשיחי משכבי, חשבתי כי משכבי יסבול וישא עמי במשא שיחי וכעסי, ולא כן הדבר: כי

פסוק יד

וחתתני בחלומות, כי מרוב חליו יראה חלומות מבעתים ושוברים כחו, כענין בחולי המרה השחורה, או השטן יחלימהו לבעת אותו:

פסוק טז

מאסתי לא לעולם אחיה, שב אל עצמותי או אל נפשו, כאומר מאסתי חיי כי לא לעולם המה, לכן חדל ממני ואל תגמלני כפשעי כי הבל ימי ואין בהם תוחלת אם אצדק. והוא סוף התלונה הזאת אשר יטעון כאשר פירשתי. ועתה יחזור לתלונה שלישית ויאמר:

פסוק יז

מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך, לפקדו תמיד ולבחון אותו בענש חטאיו, כי החטא מה יזיק לך, שאתה

פסוק כ

נוצר האדם, כלומר שומר אורחותיו. והנכון בעיני כי נוצר האדם רוצה לומר שהוא ישמרהו ויחיהו, ולכן יאמר בתימה, אתה שאתה מחיה האדם ותבחר בו למה תענישהו:

ואם **חטאתי** מה אפעול עוד ואעשה לפניך, ותתרצה אלי, התרצה באלפי אלים וקרבנות, או במה יכופר העון לי:

פסוק כא

ומה לא תשא פשעי, מדעתך שאמות בו וחיי הבל. ומלת **ומה** אומרים שהיא חסר למ"ד, כלומר ולמה לא תשא פשעי. והנכון בעיני שהוא כמו מה אנוש, ומה החטא והפועל הלא הכל הבל ורוח הולך:

לא תשא פשעי בעבור **כי עתה לעפר אשכב** ואהיה אני ומעשי כולם אין, כמו שפירשתי. וכבר ביארתי הענין הזה באר היטב. והנה בכל זאת לא יתהלל איוב ולא יאמר כי הוא צדיק עד שהביאוהו חביריו לזה על כרחו, כאשר אפרש:

פרק ח

פסוק א

ויען בלדד השוחי, ענין המענה הזה לחלוק על איוב ולסייע על דברי אליפז חבירו, והיו דבריו חזקים מדברי אליפז, כי אמר בפירוש כי הרעות הבאות על איוב ועל בניו כולם במשפט, כי האל לא יעות משפט וצדק, ושם הבנים רשעים גמורים חייבי כרת הגוף ולפיכך כבר מתו. והוא שאמר **אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם**, אבל במדת איוב נהג ענין אחר, שבאו ייסוריו למרק קצת חטאיו שעשה, ואם ישחר אל האלהים ישלם צדקו. והוא שהרשיע את איוב תחלה, כי לא ראה בדעתו שיהיה זה מוסר כמו שנחמו אליפז, מפני טענת איוב שאמר מה כחי כי איהל, כמו שפירשתי:

פסוק ב

עד אן תמלל אלה, יורה כי פעמים רבות אמר איוב כן כי הוא צדיק והאל עות משפט, וזה יחזק פירושי במענה הראשון:

פסוק ג

האל יעות משפט לגמול רע לטובים, או **יעות צדק**, שלא יגמלם טוב ויניחם למקרה העתים. ויתכן לפרש האל יעות משפט שלא ישפוט הרשעים, ואם יעות צדק שלא יגמול טוב לצדיקים:

פסוק ד

וישלחם ביד פשעם, האל נתנם ביד הפשע, והפשע שלחם, והתרגום אמר: באתר מרדיהון, כמו יד הירדן:

פסוק ו
יעיר עליך, ישרך, כמו יעיד, כי יעיד וישלם נות צדקך, כי ישלם בנים ועושר ונכסים בנוה הצדק שיהיה לך, תחת אשר אבדת הנוה הראשון אשר היו בו החטאים:

פסוק ז
והיה ראשיתך מצער, כי העושר והכבוד אשר היו לך בראשיתך מצער יהיה כנגד האחרית אשר ישגה מאד:

פסוק ח
כי שאל נא לדור ראשון, ודרוש נכונה על מה חקרו הראשונים מאבותם שהם קדמוני הקדמונים, וכן שאל נא לימים הראשונים:

פסוק ט
כי תמול אנחנו ולא נדע, כי בעבור היות ימינו קצרים לא ראינו המקרים ההוים בעולם, ואולי הרשעים מצליחים בימינו ותדע באמת, כי יאבדו לארך ימים כי כן היה בדורות שעברו מאז:

פסוק י
הלא הם יורוך, מה שהיה בימיהם ויאמרו מה ששמעו מאבותיהם, גם מלבם ומחכמתם יוציאו מלים לאמת הענין ולמשול בו משל, ויאמרו

פסוק יא
היגאה גמא בלא בצה, והתימה הזה קשורה עם הפסוק הבא אחריו, היגאה גמא בלא בצה ואחו בלי מים ולא יקטף בעודו באבו, הלא טרם היות בו זרע או ענף יקטף ויכרת מעצמו:

פסוק יב
ולפני כל חציר ייבש, "אבו" כמו לראות באבי הנחל, והוא העלות הנץ, וסוף הפסוק מוכיח אם פרחו הגפן הנצו הרמונים. ודעת המפרשים כי ה"א היגאה במקום אם, וכן הנסה דבר אליך תלאה, אם יגאה גמא בלא בצה, עודנה באבו שלא יקטפנה אדם, לפני כל חציר ייבש מאליו, כן ארחות כל שונאי אל לעלות ברגע ולהכרת:

פסוק יד
יקוט כסלו, יתמעט מבטחו, בענין הכרתה, והוא מלשון כמעט קט:

פסוק טז
רטוב הוא לפני שמש, דמהו לגמא ואחו, יחזור ויאמר כי טרם יזרח עליו השמש הוא רטוב, ועל הגן שהוא נטוע בתוכו תצא פארתו, וכן

פסוק יז
שרשיו יסובכו, על גל אבנים אשר ימצאו בהשתרשם לכאן ולכאן:
בית אבנים יחזה, בית אשר קירותיו אבני גזית יראה בהכנס שרשיו בתוכו. והמפרשים אמרו יחזה כמו יסתבך, וכן קרן חזות בין עיניו, ולשון משנה חזותא מזרחה. ואפשר שכלם לשון ראייה, קרן גדולה נראה על האחרות:

פסוק יח
אם יבלענו ממקומו, השמש הנזכר בפסוק הראשון, כי כאשר יזרח עליו יבלענו ממקומו עד שיכחיש בו מקומו לאמר **לא ראיתיך**, כי לא ישאיר לו שורש וענף. או יהיה פירושו אם יבלענו המבלע לכחש בו לאמר לא ראיתיך ולא היה עץ לשאת ענף ולעשות פרי. והתרגום מפרש על גל שרשיו יסובכו, כי הוא על דרך התימה, אמר: האפשר די על איגר שרשוי חרשין בית אבניא יעוין. איגר לשון דגורא יעשו חרש מצל, והלא אם יבלענו אדם ממקומו יכחש בו לא ראיתיך, אם כן אין שרש ועיקר לאילן כזה, רק שעולה כיונק ואבד מיד:

פסוק יט
הן הוא משוש דרכו, כל שמחתו ודרך תולדתו של העץ הזה להכרת, והוא המשל לרשע כי שמחתו להיות הצלחתו אובדת. ואשר **מעפר אחר יצמחו**, לנטוע מהם נטע יכרתו כמותם כרגע, והמשל כי אם יקומו בניהם תחתם יכרתו ויאבדו כהם:

פסוק כ
הן אל לא ימאס תם, שלא ישלם נות צדקך אם זך וישר אתה:
ולא יחזיק ביד מרעים, אשר אתה תמה עליהם:

פסוק כא
עד ימלה שחוק פיך, על שלותך וטוב אחריתך:
ושפתיך תרועה על

פסוק כב
שונאך אשר **ילבשו בושת**, והם הרשעים אשר אתה שונא לדבריך ללמד עליהם חובה:
ואהל, ביתם יאבד לעיניך ואיננו:

פרק ט

פסוק א
ויען איוב ויאמר:

פסוק ב

אמנם ידעתי כי כן, ענין המענה הזה כי ישוב איוב להתאונן ולאמר, כי הוא זך וישר, ומכאוביו על לא חמס בכפיו. ומענה הזה שלש טענות, יטעון כי האלהים יכרית הרשעים כאשר אמר בלדד, גם הצדיקים אינם נמלטים מידו, רק בכולם יראה המדה אחת שוה, כי תם ורשע הוא מכלה, ואופן ההכרתה בארך השנים על כולם יוסב, ועוד יטעון כי יתן האלהים בין שניהם מוכיח, ויאמר לו שיודיע את איוב על מה שיריבהו, כי אין פגעיו נדונים לפני האלהים לעשות כן בשום פנים, אם לא חטא אינו טוב שיעשוק אותו, ועל מה ימאס יגיע כפיו ויביט על עצת הרשעים, והם המחשבות הרעות ולמה יצרפם למעלה. ואם לנסותו יעשה, לראות אם יסבול המקרים או יבעט בייסורין, כענין המוסר שאמר לו אליפז בתחלה, העיני בשר לך שיבקש לו וידע שלא ירשע, וגם יודע שאין מידו מציל ואינו צריך לנסות כחו וגבורתו עמו. וזאת תלונה שנית שיאמר המוכיח. ועוד יתאונן לאמר אם רשע אללי לו, ואם צדיק לא ישא ראשו, ישוב על טענה שהזכיר כבר, כי כאשר לא ישא ראש אם צדיק, כי סופו ללכת אל ארץ חשך וצלמות, כן אם רשע לא היה לו לקבל ייסורין אחרים:

אמנם ידעתי כי כן, שהאלהים יכרית שונאי אלהותו ויאבד תקות החנפים, ועם כל זה מה יצדק הצדיק עמו אם לא יחפוץ להתווכח עמו, בבוא עליו רעה לא יעננו האלהים להודיע פשעו, ולא ישגיח עליו לרוב גריעת האדם לפניו. יודה איוב עתה כי האלהים ישמיד הפושעים, רק ברעת הצדיקים לא יודיע למה יבואו, ונראה לו שיבואו לו פשע וחמס, ואם זה כן אבוד הרשעים גם כן מקרה הוא היה להם, כי לכל מקרה אחד, ומתחלה כולם הבל המה:

פסוק ד

חכם לבב ואמיץ כח מי הקשה אליו לבו, ונשאר בשלום, החכמים לא ימלטו בחכמתם כי הוא חכם לבב מהם, והגבורים לא ימלטו נפשם כי הוא אמיץ כח מכולם. ודרך הכתוב לייחס חכמת האדם ללב, כי הוא מקום הכחות כולם, ככתוב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה, ונביא לבב חכמה, חכם לב יקח מצות, וכתב בשלמה נתתי לך לב חכמה, וכן בכל מקום, ועל כן אמר בכאן חכם לבב כדרך שתוף הלשונות, וכתוב כי יום נקם בלבי, בקש ה' לו איש כלבבו, או הוא כענין ויאמר ה' אל לבו, והמשכיל יבין:

פסוק ה

המעתיק הרים ולא ידעו, יאמר כי גם ההרים אשר בהם ישגבו הרשעים יהפכם פתאום ולא יהיו יושביהם: והוא

פסוק ו
המרגיז ארץ, עצמה מן המקום אשר נוסדה בו, והנה אין כח ומקום לגבורים להמלט:

פסוק ז
האומר לחרס ולא יזרח, הוא קדרות השמש בגזרתו, שמורה על הסרת מלכות וקום ממשלה אחרת:
ובעד כוכבים יחתום, לסכל עצת החכמים הוברי שמים והחוזים בכוכבים, והנה המלכים וחכמי יועציהם בידו:

פסוק ח
נוטה שמים לבדו, על כן יש לו ממשלה בשמש ובכוכבים לחתום בעדם כרצונו, גם הוא דורד על במות אשר יעשה הים בשוא גליו ומשקיט שאונם: והוא

פסוק ט
עושה עש כסיל וכימה, שהם מזלות המושלים, על כן יש לו כח להשפיל הגדולים. והנה האל יודע בגדולות ונוראות אשר הוא יעשה, ואיננו נראה לעינים:

פסוק יא
יעבור, על איש וישוב ויחלוף עליו מבלי שיתבונן לו ויכירנו, ועל כן אין היכולת באדם להשתמר ממנו:

פסוק יב
הן יחתוף, יגזול פתאום, כמו וחטפתם לכם, כי שתי האותיות האלה יתחלפו בהרבה מקומות:
מי ישיבנו, כי אין כח באדם להשיב ממנו הגזילה, כי הוא אמיץ כח:
ישיבנו, ישיב ממנו. או יהי פירושו **הן יחתוף** דבר ומי ישיבנו, כי השמות בכח הפעלים:
מי יאמר אליו מה תעשה, אין באדם חכמה שיאמר אליו מה תעשה, כי הוא חכם לב מן הכל:

פסוק יג
אלוה לא ישיב אפו, עד ישוחו תחתיו עוזרי רהב, והם גדולי הגדולים העוזרים הגאוה. והנה השלים מה שאמר ידעתי כי כן יש כח וגבורה וחכמה באל להשפיל הרשעים עם חכמתם וגבורתם והנה ישא בעצמו:

פסוק יד
אף כי אנכי, שפל אנשים, **אעננו**, כמו אענה בו. או פירוש אעננו אם יקראני למשפט, או **אבחרה דברי עמו**, לקראו לדבר עמי:

פסוק טו
אשר אם צדקתי, והכרתי צדקי, **לא אענה**, בשופטו אותי לחיוב. רק **למשפטי אתחנן**, מיראתי אותו. ויש מפרשים לא אענה, לא ארים קול, כמו וענית ואמרת. ואם

פסוק טז
קראתי לו בתחנוני שיחמול עלי, **לא אאמין כי יאזין קולי**, והוא האל העונה אותי, כי לא יאמין בהשגחה בפרטים, ונתן טעם בזה מפני ייסוריו שהם חנם, כי זה הוא המטעת כל המורדים כאשר פירשתי בפתיחת הספר, והוא שאמר:

פסוק יז
אשר בשערה ישופני, כלומר אשר בבוא השערה על בני אדם ישופני בכללם, כמו ישופך ראש, תשופנו עקב, כלומר כי המקרים ברוח סערה יפיל העלים והפרי, כלומר ימית הצדיקים והרשעים:
והרבה פצעי חנם, ירבה פצעי איוב חנם:

פסוק יח
לא יניחנו להשיב רוחו וינפש, כי **ישביעני** תמיד **ממרורים**:

פסוק יט
אם לכח, באתי להשגב ממנו, הנה הוא אמיץ:
ואם למשפט מי יועידני, ויקבע לנו מועד ליום הדין:

פסוק כ
אם אצדק פי ירשיעני, כי מרוב חכמתו יתפוש אותי בטענותי, ואם **תם אני** פי יעקשני בתבונתו:

פסוק כא
תם אני, באמת אני יודע בעצמי שאני תם ולא חטאתי מיום שנבראתי, רק **לא אדע נפשי**, אם מצד בריאתה יבאו אליה המקרים, והוא היודע יסודה והדן אותה לרצונו, על כן **אמאס חיי**, וארצה שתשוב נפשי להויתה הראשונה:

פסוק כב
אחת היא, הדרך לכל, כטוב כחוטא:
על כן אמרתי, כי **תם ורשע הוא מכלה**, ואינו משגיח בין צדיק לרשע לרוב גריעות האדם אצלו, והוא המרי אשר פתח בו בתחלת דבריו, כאשר פירשתי:

פסוק כג
אם שוט ימית פתאום, יתן ראיה על הסרת ההשגחה מבני אדם, כי אם נאמר שיהיה בהשגחה ויעשה בהפץ, שוט בא מאתו וימית בו אדם פתאום, ולמסת הנקיים שבהם ילעג האל וימית אותם בהשגחה ורצון, אם כן

פסוק כד
ארץ נתנה, ביד מלך רשע שמכסה פני שופטיה שלא יראו ויעשו משפט, רק הוא יעשה חמס כרצונו, וכל שכן שהוספת להרשיע את הדין:
אם לא אפו מי הוא, המכלה אותי והמשחית הכל:

פסוק כה
וימי קלו מני רץ, ולא ראיתי בהם טוב, רוצה לומר כי טוב ונכון הוא להסיר ההשגחה מן השפלים, לרוב מעלת הגבוה ית', מלאמר שיהיה בהשגחה, ויצא משפט מעוקל כאשר הזכרתי בפתיחת הספר, וכל עת אשר ירצה להביא ראיה על צדיק ורע לו יחזור הענין על עצמו ויתלונן בנפשו, כי מאחר איננו נודע, כמו שפירשתי כבר, על כן יחזור **וימי קלו** אחרי תם וישר הוא מכלה:

פסוק כו
אניות אבה, אמר התרגום ספינן קלילן דמרי דבבו דאזלין למיבז, מל' איבה:
יטוש, וימהר כנשר חש לאוכל, כנשרא דטאיס למיכל, ובלשון הגדה, טיסין באוירא:

פסוק כז
אם אמרי אשכחה שיחי, והטענות שיש לי לצדק את עצמי ואעזוב חמתי ואתחזק אולי אנצל בסבלי הייסורין:

פסוק כח
יגורתי, כי גם כן יבואו כל עצבותי, וידעתי כי לא תנקני בעבור שתיקתי, כי כן שתקתי מתחלה ולא הועיל לי:

פסוק כט
אנכי ארשע, יאמר כי אם יצעק וילמד זכות על עצמו גם כן יהיה רשע בדינו, ולמה זה הבל איגע לצעוק ולטעון, והנה אין טוב לשתוק ולהבליג ולא לצעוק חמס, כענין אוי לי אם לא אמרתי:

פסוק ל
אם התרחצתי במי שלג, משל על היותו נקי כפים ובר לבב:

פסוק לא
אז בשחת תטבלני, ביום המיתה תטבול אותי ביון מצולה בקבר:
ושלמותי הנקיות יתעבוני ולא אהיה נקי וראוי לבוא לפני המלך למשפט. ומלות **אז בשחת** הורה על היות עת הקבורה יום הדין, וכן איוב יאמין כן:

פסוק לד
יסר מעלי שבטו, תפלה לאל שיסיר מעליו שבטו ואימתו וידבר לפניו. או יהיה **יסר** יוצא, כי המוכיה ישית ידו על שניהם ויסיר המוכיח שבט האלוה מעל איוב:

פסוק לה
כי לא כן אנכי עמדי, איננו כן עם עצמי כאשר אני עמו לפי משפטו, כי צדיק אני בעיני. או יהיה פירושו לא כן אנכי עמדי כאשר אני עמכם החבירים:

פרק י

פסוק א
נקטה נפשי בחיי, מלשון ונקטותם בפניכם, כלומר אני מתקוטט בעצמי כאשר אעזוב שיחי בתוך לבי, וכאשר אדבר יהיו דברי במרירות נפשי, כענין כי החרשתי בלו עצמי:

פסוק ב
אומר אל אלוה אל תרשיעני, תחלה הודיעני על מה תריבני:

פסוק ג
הטוב לך כי תעשוק, כלומר שתעשה לי עושק גזל ולגזול ממני מעשי הטובים, או טוב לך **כי תמאס** בי, ואני **יגיע כפיך**, כי תופיע ותראה בי **עצת הרשעים**, כלומר מחשבות כפירה. אולי ידע איוב בנפשו כי הרהר מתחלה אחרי מדותיו של הקב"ה, והיה מסתפק ואומר כי אין טוב לאלהים שימאסנו ויענישהו על ספיקות מחשבתו אחרי שהוא יגיע כפיו, או יאמר כן על מחשבתו אחרי בא עליו הרעה:
עצת רשעים, היא הכפירה שמסתירים הרשעים בלבבם, וכן עצת רשעים רחקו מני, כפירה:

פסוק ד
העיני בשר לך, שתעשה לי רעה לנסות אותי לדעת כל לבבי אם אהבתיך בכל נפשי:

פסוק ה
הכימי אנוש ימיך, ולא תוכל להמתין עד בא חליפתי, ואם חטאתי תענישני אחר כך:

פסוק ו
כי תבקש, לי עון וחטא, ואתה היודע באמת שלא ארשע בנסותך אותי. וגם ידעתי שאין מידך מציל ואין צורך לנסות כחך וגבורתך עמי. ויתכן לפרש בפסוקים האלה ענין אחר, **הטוב לך** כי תעשוק אותי ותמאסני ואני יגיע כפיך, או **הופעת** על עצת רשעים מסיתים אותך עלי לאמר כי אני רשע:
העיני בשר לך שיטעוך עדי שקר:
הכימי אנוש ימיך שיאמרו לך שחטאתי בימים הקדמונים טרם. עתך אותי:
כי תבקש לעוני ולחטאתי ותדרשם מאחרים, ואתה היודע שלא רשעתי, ועם כל זה אין מידך מציל, ואלה התלונות על דרך מלכי בשר ודם, והראשון יותר נכון בעיני:

פסוק ח
ידיך עצבוני, ידיך עמלו ונשאו בי עצב ויגיע כפיך תבלעני. והמפרשים פירשו אותו מלשון משנה, אין מעצבין את הקטן, והוא תיקון האברים:
ויעשוני יחד סביב, כלומר ידיך עשוני ותקנו אותי אברים סביב להיות גופי תקיף וחזק, ועתה תבלעני. וכן אמר התרגום: ידך ציירוני ועבדו יתי כחדא חזור חזור וסלעמתא יתי. ויש אומרים כי החוטים הבאים מן המוח וחוט השדרה נקראו עצבים בלשון הקודש, כי כן נקראו בלשון ישמעאל עצב, וירצה לומר תקנו חוטי וגידי סביב לעצמות להיות נקשרים בחוזק:

פסוק ט
כי כחומר עשיתני, כי כחומר היוצר אשר יעשה החומר מן המים והעפר וישוב ויעשה כלי, ככה עשית אותי וסופי להשיבני אל העפר. וירצה לומר אחרי שעמלת בגופי להיות ימי מספר למה תצמית ימי, כי הנה עמלך לריק יהיה:

פסוק י
תתיכני, כמו כהתוך כסף:
וכגבינה תקפיאני, סיפר ענין היות האדם:

פסוק יב
חיים וחסד עשית עמדי, בבטן אמי ואחרי צאתי:
ופקודתך שמרה רוחי, שאתה צריך לפקוד הבריות ולספק צרכם, ואם לא תפקדם תמיד לא יהיו, כענין ותפקדהו לרגעים, וה' פקד את שרה, וכן אמר התרגום: ודכרנך נטרת רוהי:

פסוק יג
ואלה צפנת בלבבך, להביאם עלי בסוף:

ידעתי, כי זאת המחשבה היתה עמך כשבראתני והטיבות לי כי לא חטאתי אחרי כן, ומפני שהמטיב לאדם נראה כאוהב, ואם ישנאהו הנה איבתו צפונה וטמונה בלב, על כן אמר צפנת בלבבך, כלומר לא גלית שהיית אויב לי ורוצה לעשות עמי רעה. והכוונה להתאונן במה שאמר הרבה פעמים, למה יברא האלהים את האדם להשחיתו:

פסוק יד

אם חטאתי ושמרתני, כדי לראות חטאתי ושלא תנקני מעונותי:

פסוק טו

אם רשעתי אללי לי, סיפר כי ישמור ויזכור חטאיו ולא ינקה מהעונות, ויביא עליו צרות רבות ורעות על רשעו, ואם צדק לא ישא ראשו:

שבע קלון, יאמר על עצמו כי הוא שבע קלון, ויחסר מלת אני:

וראה עניי, פירשו בו כי הוא דרך תפלה, כלומר ראה עניי והצילני. והנכון כי יאמר לא אשא ראשי אשר הוא שבע קלון על נגעיו ויבוש, וראה עניי כי תכיר כי כן הוא, וראוי להיות שבע קלון עליו:

פסוק טז

ויגאה, העוני ויגבה עד כי תצודני בעבורו, כמו השחל שאדם מרים עליו חרב וחנית עד אשר יצודנו:

ותשוב תתפלא בי, תשוב כל היום ותראה פלאך בי, כענין אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום:

פסוק יז

תחדש עדיך נגדי, הנגעים המעידים שאני רשע תחדש לבקרים להביא עלי חליים משונים:

נגדי, דרך המעידים באדם לשבת נגדו, כמו הושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו:

ותרב כעשך עמדי, יראה כאילו כל היום הוספת כעס חדש על הראשון, ואני **חליפות וצבא** עמדי מתחלה, כי מלבד הנגעים היה סופי לחלוף ולמות, וזמני הקצוב כבר הוא עמי. והענין כי החטאים יקצרו ימי ויעשו אותם מעט ורעים, והצדק לא יאריך ולא ייטיב לי, כי צבאי וזמני עמי מעודי:

פסוק יח

ולמה מרחם הוצאתני, רק אגוע שם ולא יראני עין בחיים, וכאילו לא נבראתי אהיה, ומבטן המפלת אל הקבר הייתי מובל:

פסוק כ
הלא מעט ימי יחדל, פותרין אותו מלשון אדעה מה חדל אני, והפכוהו מן יושבי חלד. ולדעתי הוא מל' ויחדלו לבנות העיר, ועניינו הלא מעט ימי וחדל ממני:
ושית, זה על לב והתבונן כי כן הוא, מלשון שיתי אותותי אלה בקרבו, כענין מבלי משים. או יאמר הלא מעט ימי וחדל לך מהם, ושית ממנו לבך אל דבר אחר ואתחזק מעט. ולדעת התרגום ירושלמי פתרונו ושים שאבליג מעט, כלומר שים ריוח שאבליג מעט. אמר: הלא קליליין יומי ופסקן ושוי ריוח עלי ואנוה זעיר. ועשה "וחדל" שם, כלומר וימי נחדלים ממני ושית בהם שאבליג מעט:

פסוק כא
בטרם אלך ולא אשוב, לא יתכוין הספר הזה אל תחיית המתים רק כנוהג שבעולם יתאונן:

פסוק כב
עפתה כמו אופל, מלשון עושה שחר עיפה, והוא ענין חשך. רק התרגום אמר ארעא דתימורהא היך קבל, והם אמרו נתרי האור הזורחים אחרי עמוד השחר ועושים תימורים, והם כאילו עפים לעיני האדם, והיא ארץ צלמות ואין בה סדרי העתים, קור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה:

פרק יא

פסוק א
ויען צופר הנעמתי:

פסוק ב
הרוב דברים לא יענה, כוונת האיש הזה לסייע לדברי חביריו כי איוב חטא, וע"כ באה עליו כל הרעה הזאת, אך חדש כי מעשי האלהים מהם נגלים ומהם נעלמים, וכי האל עובר על פשע הרשעים וירא און שלהם ולא יתבונן לו מתחלה, אולי ישובו אליו מפני חמלתו על מעשיו, וכשמטיב לרשעים וחומל עליהם כל שכן שלא יעשה רע לטובים, ולא באו ייסורי איוב אלא שיכוין לבו וישוב ויפרוש כפיו לאל בתפלה ויהיה סופו שלוה, כי שלות הרשעים סופה מפח נפשם אם לא ישובו. והנה נעשה הקושיא הגדולה של איוב ברשע וטוב לו ראיה שחמלת ה' על ברואיו, וכי איננו מואס יגיע כפיו וכל שכן שלא ירע לטובים. והקושיא בצדיק ורע לו אינה מתפרסמת, ונראה כי כל הנספה נאמר לו חייב היית בכך, ואין הקושיא הזאת אלא לאיש עם נפשו, כשידע שהוא צדיק ואין בו עון

ואינו ראוי לרעה הבאה עליו, ואולי ישא פנים לעצמו וישיא נפשו בצדקו. ועל כן תראה מן המענה והלאה כי יפליגו החבירים באבדן הרשעים והכרת זרעם, כי היא הקושיא המתפרסמת עליהם ועל הנביאים כולם כירמיהו, כי כולם ברשע וטוב לו יתמהו, מדוע דרך רשעים צלחה, וחבקוק יצרף לזה צדיק ורע לו, כמו שכתוב כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל, ואמר כבלע רשע צדיק ממנו, כי נראה הוא לעינים שזה רשע ממנו. והנה ראינו שאיוב הפליג עם חביריו בחזרת הקושיא על עצמו, כי ירבה להצדיק נפשו, וכן נהג עם שלשת חביריו שהיו מפליגים באבדן הרשעים, והוא ירבה להצדיק נפשו, וכראותו כי אין אחד מהם מקבל דעתו וגם לא יאמינו לו, שב לטעון עוד, כי יש רשעים מתים בשלוה, ומה חפצם בביתם ובזרעם אחריהם, כאשר יתחיל בזה לאמר במענה שמעו שמוע מלתי, אחר דברו עם שלשת חביריו בטענת צדקת עצמו ורעת מכאוביו, ואלה חזוקים לטענות הנזכרות. והנה עם המענה הזה כבר גלו החבירים דעתם בענין, ושאר המענים טענות וחזוקים לדעת הזה על הסדר והענין שפירשתי:
הרוב דברים, כאומר האם רוב דברים לא יענה עליהם:

פסוק ג
בדיך מתים יחרישו, הדברים אשר אתה בודה ישתיקו האנשים, כי מי יודע שאתה צדיק ותאמר דברים שראוי ללעוג עליהם, ואין אדם יכול להכלים אותך, כי תלונתך עם האל שאתה אומר לו

פסוק ד
זך לקחי ובר הייתי, מעודי בעיניך, כי אתה יודע כאשר אמר "על דעתך כי לא ארשע", ואחרי שאין כח באדם להכלימך על זה,

פסוק ה
מי יתן, שהאל ידבר עמך:

פסוק ו
ויגד לך תעלומות חכמה, יגיד לך כי יש במעשיו חכמה נעלמת:
כי כפלים לתושיה, כי כל היש הנראה בעולם כפול, ובו חכמה נגלית וחכמה נעלמת, כלומר כי השגחת האל בנבראים טובה בנראה ובנעלם, כי נראה הנהגתו טובה בעולם ונודע כי היא יותר טובה מאשר דעתינו משגת, ואתה אינך יודע ומכיר בעצמך אם אתה צדיק לפני האלהים, אך תדע באמת **כי ישה** וילוה לך האלהים מעוניך, ולא השיג לך גמול על כולם, כל שכן שלא יוסיף ויטפול על עוניך:

פסוק ז
החקר אלוה תמצא, התוכל אתה לחקור מה שיחקור בך האלהים:
אם עד תכלית, כוונתו תמצא לדעת למה הביא עליך הרעות האלה:

פסוק ח
גבהי שמים מה תפעל, גבהי שמים אשר בהם החכמה מה תפעל לדעת אותה:
עמוקה משאול, אשר שם תרד חכמתו מה תדע:

פסוק ט
ארוכה מארץ, מדת החכמה:

פסוק י
אם יחלוף ויסגיר, אם ירבה האנשים הנקראים בני חלוף ויסגיר הארץ בידם:
ויקהיל, וירבה אותם:
ומי ישיבנו, בזה אם רשעים הם:

פסוק יא
כי הוא ידע, אנשי השוא ורואה האון שבהם ולא התבונן למעשיהם הרעים, רק העלים עיניו מפשעיהם בחמלתו על יגיע כפיו כל שכן שלא ירע לטובים:

פסוק יב
ואיש נבוב ילבב, והאדם הוא נבוב ויצא משפט מעוקל מלבו ולא יתבונן באלה:
ילבב, כמו לבבתיני אחותי כלה:
ועיר פרא, האדם בהוולדו ילך ויזיק בתולדתו, כעיר הפראים במדבר ולא יבין. ורצונו לומר כי איננו מכיר ערך עצמו אם צדיק הוא או הרשיע, אם לא יתן לבו בזה ויתפלל לאלהיו להבינו שגיאות ולנקותו מנסתרות. על כן אמר אחריו

פסוק יג
אם אתה הכינות לבך, לפשפש במעשיך, **ופרשת לאל כפיך**, בתפלה לגלות עיניך בעבודתו, ואם תראה אחר כך

פסוק יד
און בידך הרחיקהו, ותדע

פסוק טו
כי אז תשא פניך, ולא ישאר בך מום שתבוש ממנו וצריך לכבוש פניך בקרקע:
והיית מוצק ולא תירא, עוד משוב עליך כל המחלה:

פסוק טז
עמל תשכח, העמל הזה שבא לך, ותזכירהו **כמים** של נחל עובר שלא ישובו:

פסוק יז
ומצהרים יקום חלד, פירשו בו יותר מאור צהרים יקום חלדך, כמו וחלדי כאין נגדך: **תעופה**, העיפה שלך תהיה כבקר הולך ואור. אבל התרגום אמר: ומטהר יומיך יקום גושמך דהלך בגרגושתא ופעפועא דקבלא היך צפרא תיהוי. עשה **חלד** מלשון חלודה בדברי רז"ל:

פסוק יח
וחפרת לבטח תשכב, תשכב לבטח כאילו חפרת סביבותיך כאשר נעשה סביב המגדלים:

פסוק כ
ועיני רשעים, שלא עשו תשובה, **תכלינה**, שיצפו לטובה אשר ראו בתחלה, ויהיה להם כליון עינים ודאבון נפש בתקותם:

פרק יב

פסוק א
ויען איוב ויאמר, כבר פירשתי כי איוב ישוב על תלונתו ברשע וטוב לו, וישוב להצדיק עצמו בכל המענים האלה:

פסוק ב
אמנם כי אתם עם, פירשו בו שהוא בוזה להם, אמנם כי אתם עם שעמכם תמות החכמה בעבור כסילותם, כענין נסרחה חכמתם. ואיננו נכון אצלי בעבור "גם לי לבב כמוכם", כי יהיה כסיל כמותם, רק פירושו אמנם כי אתם עם, כלומר מבחר האנשים הראויים להקרא עם הדור, כי שאר האנשים בהמה המה להם:
ועמכם, תמות החכמה במותכם:

פסוק ג
גם לי לבב כמוכם לא נופל אנכי מכם, איני נופל ממעלת החכמה מכם, וכמוה ויפלו מאד בעיניהם:
ואת מי אין כמו אלה, לדעת כי האל נשגב ונעלה, ונעלם מדעת היצורים חקר מעשיו, וכן אמר התרגום: בקושטא ארום אתון חבריא:

פסוק ד
שחוק לרעהו אהיה, שחוק איש לרעהו מכם אהיה עתה:
קורא לאלוה ויענהו, הוא השלם אשר באו כל משאלותיו, יאמר אני שחוק לכם. **וקורא לאלוה ויענהו**, **וצדיק תמים**, שחוק לכם, ר"ל שהם משחקים על מי שהיה שלם ואהוב לאלהיו, וגם הוא צדיק כי לא חטא, כן נראה לי. או יאמר שחוק לרעהו אהיה אני הקורא לאלוה ויענהו ושחוק צדיק תמים הוא השחוק הזה שתשחקו עלי. ויתכן לפרש כי אל"ף אהיה במקום יו"ד, וכן אהי דבריך מות, אהי קטבך שאול, והפסוק נקשר עם השני הבא אחריו, יאמר שחוק לרעהו יהיה השלם והשקט אשר הוא קורא לאלוה, לשחוק הוא הצדיק התמים, כי

פסוק ה
לפיד? **בוז** וגו', כי תבא עליו הרעה פתאום תחת טובתו ויבוזו לו:
לפיד בוז, הנכון בעיני שהוא מלשון הקולות ואת הלפידים, ופירושו כי בזיון בוער יבא פתאום למי שהיה לו **עשתות שאנן**, כלומר מחשבת השקט ובטחה, והוא נכון ומזומן שימעדו רגליו ויפול:
עשתות, מן אבדו עשתונותיו, אולי יתעשת האלהים לנו, וכן אמר התרגום: מחשבא:

פסוק ו
ישליו אהלים לשודדים, אמר כאשר ראיתי הצדיק הקורא לאלהיו שחוק לרעהו ותבא עליו רעה פתאום בשלותו, כן ראיתי שישליו אהלים לשודדים ולגוזלים, ומשכנות מבטחים יש למרגיזי אל, לאשר הביא האלהים ואנה לידו השלוה והבטחה, ואמנם כי אפילו

פסוק ז
בהמות, והעופות ועצי הארץ ודשאיה ודגי הים יספרו לך,

פסוק ט
כי יד ה' עשתה זאת, והענין לאמר כי שמירת מיניהם תורה על ההשגחה בכלל, אע"פ שהמשפט מעוקל בפרטים, וידו העושה הכל, כי

פסוק י
בידו נפש כל חי, בעופות גם בדגים ורוח כל בני אדם, וכל זה מדעתו של איוב וממה שיאמין הוא בהשגחה כאשר פירשתי:

פסוק יא
הלא אוזן מילין תבחן, להבדיל בין האמת והשקר:

וחך אוכל יטעם לו, לדעת בין מתוק ובין מר, ולמה לא תבדילו אתם בין דבר לדבר:

פסוק יב

בישישים חכמה, פירשו כי אפילו הישישים יש להם חכמה בזקנתם ובאורך ימיהם תבונה, וכיון שכן ראוי שיהיה עמו תבונה שהוא קדמון הנצח. ואיננו נכון בטעם, אף כי הגבורה איננו מן המנין. והנראה בעיני כי יאמר כי בזקנתו יחכם, וברוב אורך ימיו יתבונן במקרים שראה, שהענין כאשר אמר ישליו אהלים לשודדים, על כן יענהו אליפז על זה גם שב גם ישיש בנו, שראו תולדות הזמנים כמוך:

פסוק יג

עמו חכמה וגבורה, כי אין אדם יכול להנצל בחכמה ולא בכח:
לו עצה, להביא על האדם מקרהו פתאום מבלי שיתבונן לו: על כן

פסוק יד

יהרוס ולא יבנה יסגור על איש ואין פותח מאסרו, וזה המשפט באישים וגם המינים ידון כרצונו: כי

פסוק טו

יעצור במים וייבשו הזרעים, ולפעמים ישלחם בלא מדה ויחפרו כל הארץ:

פסוק טז

עמו עוז ותושיה, כלומר הכח וכל היש בידו, ולו האדם השוגג והמשגה אחרים בדרך, כי בידו להטעות אדם שיטעה עצמו או שיטעוהו אחרים להוליכו בדרך לרע לו:

פסוק יז

מוליך, החכמים יועצי המלכים שולל מדעת, והוא שם:
ושופטי הארץ **יהולל**, כי יעשו הוללות וסכלות כאשר יחשבו לעשות משפט, והנה הוא חכם מכל החכמים וגם הוא תקיף מכל בעלי היכולת:

פסוק יח

מוסר מלכים פיתח, להסיר עולם מעל שכם אחרים כי יעביר ממשלתם, והוא נותן להם הממשלת ואוזר אזור במתניהם להיות להם תוקף ומלוכה, כענין מהעדא מלכין ומהקם מלכין. והתרגום אמר: שושילתא דמלכיא משרי ואסר קמור בחרציהון. והוא מלשון חכמינו ז"ל נהי דאהני לך קמרא דאבוך לשוויך אב בית דין. וכתב בעל הערוך ז"ל שהיא חגורה שחוגרין אותה כאבנט, אלא שהיא רחבה יותר וקובעין עליה כסף וזהב ומשמשי מלכים לובשין אותה. ואמר שהיה אביו של רבי נתן ראש גולה בבבל והיו ראשי גליות רגילין ללבוש חגורות דאינון קמרין ולעמוד לפני המלכים הפרסיים עד סוף

מלכות פרס, ועלה רבי נתן לארץ והיה אב בית דין, ואמר לו רבן גמליאל הלא די לך זה ובקשת לך להיות גם נשיא, זה פירש בשם רב שרירא גאון ז"ל. והנה לפי הענין פי' הפסוק שהאל מפתח מוסר המלכים ומסיר ממשלתם ואוזר להם אזור במתניהם שיהיו משמשי המלכים הקמים תחתם:

פסוק יט

מוליך כהנים, הם הנכבדים בכל עם, כמו ובני דוד כהנים, הוא מוליך אותם שולל מעושר ונכסים וכבוד, **ואיתנים יסלף**, מדרכם:

פסוק כ

מסיר שפה לנאמנים, כי החכמים אשר יאמין כל העם בדבריהם יסיר מהם הדבור ולא ידעו דבר נכוחה:

וטעם זקנים יקח, זקנים שהיו יודעים לתת טעם וראיה לדבריהם יקח מהם, כענין מטעם המלך וגדוליו, וכן טוב טעם ודעת למדני, והמפרשים אמרו כי נאמנים הם הדברנים, מגזרת וינאמו נאום:

פסוק כא

ומזיח אפיקים רפה, פירש"י ז"ל חגורת החזקים מרפה ומפתח חגורותם כמו ולמזח תמיד יחגרה. **אפיקים**, כמו אפיקי מגינים. ואחרים פירשו, חוזק התקיפים מרפה ומחליש, מלשון אין מזח עוד. וכן אמר התרגום: ותקוף מלכיא מחליש:

פסוק כג

משגיא לגוים, מרבה, ואחר כשירצה יאבדם ולא ינצלו בהיותם רבים ועצומים:

שוטח אותם על פני כל הארץ להרבות אותם:

וינחם, למקום אבדון, והוא כפול כדרך התוכחות, והתרגום אמר: משטח מצודתא לאומיא ודבריגון, כלומר שוטח רשת לרגליהם וינחם ברגליהם להלכד ברשתם:

פסוק כד

מסיר לב ראשי עם הארץ במלחמותם, כענין יאבד לב המלך ולב השרים:

ויתעם, מדרכם ללכת בתוהו אין שם דרך ללכת אל עיר:

פרק יג

פסוק א

הן כל, אשר אמרתם:

ראתה עיני, ושמעה אזני מן הדורות הקודמים כאשר תאמרו אלי והבינותיו ולמה תחכמו עלי:

פסוק ב
כדעתכם ידעתי, שהוא חכם ויכול:

פסוק ג
אולם, ארצה לדבר עמו ולהתוכח על החפץ, כי אין ההשגחה שוה כמשפט ואתם תוסיפו שקר על הדברים, באמרכם כי ישגיח בפרטים, והנה יעשה חמס לדעת ותרפאו את שברי על נקלה:

פסוק ד
רופאי אליל, מלשון **אל**, כלומר לא כלום. והנכון בעיני כמשמעו, מלשון והאלילים כליל יחלוף, אמר כי אתם כרופאי הפסילים אשר עינים להם לראות ולא יראו בכל קלוריהן, ידיהם ולא ימישון, בכל משיחותם אם זורו ואם חובשו ואם רוככו בשמן, וכן רועה האליל לעדרו, כאלילים לעם העובד אותם, והאלוה יקרא רועה לעמו, כענין רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף, כי נשבה עדר ה':

פסוק ח
אם לאל תריבון, בעבורו תריבו עמי, כמו אמרי לי אחי הוא:

פסוק ט
אם כהתל באנוש תהתלו בו, לומר לכבודך עשינו ולמדנו עליך זכות בשקר:

פסוק יא
הלא שאתו, שהוא רם ונשא היה ראוי שתבעת אתכם:
ופחדו, שיפול עליכם: כי

פסוק יב
זכרוניכם ושמכם נמשלים לאפר:
לגבי חומר ורפש נמשלים גביכם, ולמה לא תיראו מאל רם ונשא שוכן עד, ואתם עפר ואפר:

פסוק יג
החרישו ממני, אחר שאתם יראים מהתוכח עם האל, החרישו ואל תענו אותי שקר:
ויעבור עלי מה, שיעבור, כי אינני ירא מלאמר האמת ולהתוכח עמו, ועל זה ארצה לשאת

פסוק יד
בשרי בשיני, מרוב כאבי, **ונפשי אשים** להיות מסוכן בחלייי, כי אינני כופר בו, שאפילו יהרגני

פסוק טו
לו איחל, שיגמלני כצדקי בעולם הנשמות:
אך דרכי אל פניו אוכיח, למה יענישני כלל ובלא חטא. וקרוב הפסוק הזה להורות כי בהרחיקו ההשגחה מן הפרטים לא יעשה כן רק בעולם הזה, כי גוף האדם בעיניו כגוף הבהמות, רק מן הנפש המשכלת לא יסור ההשגחה ומשפט אמת:

פסוק טז
גם הוא לי לישועה, שלא אענש על תוכחתי ודברי, אבל אם אשתוק ואסבול הרהורי לבבי תאבד נפשי מלפניו, כי אז אהיה חונף ולא יבוא חונף לפניו. או יהיה פי' **גם הוא לי לישועה**, בתוכחתי ולא לכם שתאמרו חנף:
כי לא לפניו חנף יבוא, ליהנות מזיו השכינה:

פסוק יז
ואחותי, ר"ל מה שאלמד אתכם יהיה באזניכם:

פסוק יח
הנה נא ערכתי משפט, לדון עמו:
וידעתי כי אני אצדק, כי הוא שופט צדק, ואם לא אולתי לא יאמר כי חטאתי כלל:

פסוק יט
מי הוא יריב עמדי, כלומר מי יריב ויתוכח עמי, כלומר בעודני חי, **כי עתה**, בקרוב אחריש לעולם ואמות ואין לי עת תוכחתי:

פסוק כ
אך שתים אל תעש עמדי, אבקש מאת האלהים ואתחנן לו שלא יעשה עמי שתים רעות להענישני בעולם הבא בייסורין הללו, ואז אחרי מותי לא אסתר מפניך, רק אקבל פני מלכי ואתוכח עמו:

פסוק כא
כפך מעלי הרחק, תוקף ידך או מכתך אשר הכיתני בהם, כענין הנה יד ה' הויה:
ואימתך אל תבעתני, כי אתוכח עמך, ותהיה ראשון בריבי ואני אענה על דבריך, או אטעון אני תחלה ואתה תשיבני. והענין כי אם לא יוכל להתוכח עמו בעולם הזה יתאוה

להסיר מעליו אימתו בעולם הנשמות ויתוכח עמו. ויתכן לפרש **כפך** מעלי הרחק עתה בעולם הזה:

פסוק כד

למה פניך תסתיר, מצעקתי:

ותחשבני לאויב לך, כי מכת אויב הכיתני מוסר אכזרי. ורש"י ז"ל פירש למה פניך תסתיר מדרכי ותחשוב כי אני אויבך שלא תראה דרכי יושר שלי, והוא הנכון בעיני, כי הוא יתכוון לבטול ההשגחה או הידיעה, כי המסתיר פניו לא יראה ולא ידע, ואמר אותה כמתאונן, ואליהוא יתפוש אותו תחלה על זה:

פסוק כה

העלה נדף תערוץ, אמר בו התרגום תתבר, וכן לא תיראון ולא תערצון, והוא מן מסעף פארה במערצה:

פסוק כו

כי תכתוב עלי מרורות, מגזרת מרי, תכתוב עלי כי פעמים רבים מריתי פיך:

ותורישני עונות, שעשיתי בימי נעורי. והענין שאתה כותב עלי שמריתי וחטאתי בימי הנעורים ועליהם אתה מענישני, ואני לא חטאתי ולא פשעתי מעולם:

פסוק כז

ותשם בסד רגלי, מלשון ושדת אותם בשיד, וכן אמר התרגום ותשוי כד בשיע רגלי. והענין תשים רגלי בסיד שיראו בו כל ארחותי ותזכור אותה:

ועל שרשי רגלי, תשים חוק ומשפט כאלו פסיעותי כולם בדרך לא טוב:

פסוק כח

והוא כרקב יבלה, רמז לעלה הנדף ולקש היבש אשר הזכיר. והענין למה תעשה כה להעניש גופי על לא חמס כי הוא קש נדף וסופו לרקבון ואינך צריך להראות גבורתך כנגדו. ויתכן לפרש הפסוקים האלה **העלה נדף תערוץ** כי יתלונן לאמר אני עלה נדף וקש יבש, ולמה תכתוב עלי חטאת נעורי שעשיתי, די לי במיתתי שאני מעותד לה בקצר ימים ושביעות רוגז, וישוב לתלונתו שאמר שאפילו יחטא האדם אינו ראוי להענישו, כאשר אין צדקו מציל אותו מן המות, וזה יותר נכון בענין הפסוקים הבאים אחרי כן בכל המענה:

פרק יד

פסוק ג
אף על זה, שהוא צל עובר ואיננו, תפקח עיניך להביאו במשפט עמך. ויסדר איוב תוכחתו עם האלהים לאמר שלא חטא, ואם יודיעהו האל שחטא למה היה חשוב בעיניו להעניש גופו, כי הוא הבל וסופו לרקבון, וכוונתו לאמר כי פחיתותו והיותו הבל וריק בעיני הבורא מסיר ממנו השגחתו, כי מתחלתו להבל דמה ואין לבורא השגחה בו, כי אם ימלא מספר ימיו או ימות בחצי ימיו, הכל כצל עובר:

פסוק ד
מי יתן טהור מטמא, האדם הבא ממקום טמא מי ישימנו טהור: אין גם **אחד** שיהיה טהור, כי גם עידוי הצדיקים בחטא, כענין הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי:

פסוק ה
אם חרוצים ימיו, אם ימיו של אדם קצובים, אתך מספר חדשיו, כי אתה חרצת אותם, וחוקיו וגבולו עשית ולא יוכל לעבור עליהם לחיות יותר, אם כן

פסוק ו
שעה, הרפה מעליו ויחדל מרעתו, עד ישלים כשכיר, המצפה לבוא יומו:
ירצה, מלשון והרצת את שבתותיה:

פסוק ט
מריח מים יפריח, בהריח אותם:
ועשה קציר, כמו סעיף:
נטע, כלומר הוא אילן שנטע עתה כן יהיה סעיף גדול וטוב:

פסוק י
וגבר ימות ויחלש, פירשו בו יחלש וימות, כי בחליו יחלש האדם ואח"כ ימות, והביאו לו דומים. והנראה יותר כי החלישות בלשון הקדש ענין שבר וכריתה, וכן ויחלוש יהושע, כי באמרו "לפי חרב" רצה לומר ששיבר מחנהו והכה את כולם לפי חרב, וכן תרגם אונקלוס ויחלש, ותבר, גם הכתוב החלש יאמר גבור אני, הוא שבור הלב, הפך ואמיץ לבו בגבורים. וכזה אמר התרגום וגברא ימות ויתמקמק, וסוף הפסוק **ויגוע אדם ואיו**, הוא כפול כענין התוכחות:

פסוק יא
אזלו מים מני ים, המים הנגרים מן הים לחרבה אשר לא יאספו:

ונהר יחרב ויבש, כי יכזב מקורו, כן איש שוכב ולא יקום לעולם:

פסוק יג

מי יתן בשאול תצפינני, הייתי מתאוה שתהיה מיתת האדם לזמן ויהיה ימים במספר נצפן ונסתר בשאול עד שישוב אף האלהים ממנו, ותהיה מיתתו לפי חטאיו שעשה, ויזכרנו להחיותו אחרי כן, כי אם היה העונש לפי חטאו, אך עתה שהוא מת לעולם ואיננו יכול להנצל לא היה ראוי ליענש כאשר פירשתי:

פסוק יד

אם ימות גבר היחיה, כלומר האפשר שיחיה:

כל ימי צבאי איחל, עד שתבוא חליפתי ואמות, כי אם ידעתי שאני חי אחרי כן רצוני למות ולהיות נשפט עמך שם: כי

פסוק טו

תקרא ואנכי אענך, ללכת לפניך בעת:

ולמעשה ידיך תכסוף ותתאוה לראותו:

פסוק טז

כי עתה, בעולם הזה לא תקראני למשפט, רק **צעדי תספור**, ולא תמתין על חטאי עד יום המיתה:

תשמור, מלשון ואביו שמר את הדבר, ובלשון חכמינו ז"ל אל יאמר אדם לחבירו שמר לי על פתח עבודה זרה פלונית. וי"מ **אם ימות גבר היחיה**, כלומר יודע אני שלא יחיה ואני איחל ליום בא מיתתי שתקראני ואנכי אענה לאמר הנני בידך למות כל עת שתכסוף אלי לקחת נשמתי, אם כן למה תספור עתה צעדי ותוכיחני ביסורין, ולא תמתין לי לאותו יום שתמיתני בו:

פסוק יז

חתום בצרור פשעי, ליום המיתה:

ותטפול על עוני, לדון אותי בייסורין הללו:

פסוק יח

ואולם הר נופל יבול, פירשו בו גדול, מלשון והנפילים היו בארץ, אולי ההר הגבוה והתלול שיפול האדם בעלותו שם יקרא כן, ואפשר שיקרא על שם סופו שיבול, כדרך ונפש חללים תשוע, שיאמר אולם הר שהוא גדול ותקיף נופל יבול, כי תבוא סערה ויפול, ולחלקיו יבול, כנבול עלה מגפן. והענין כי ההר יבול ברוב הימים והצור הקשה יעתק מן ההר שהוא מקומו,

פסוק יט
והאבנים, שהם קשים ישחקו אותן המים ברוב הליכתם עליהם, והנה הכל ישתנה לרעה או לטובה, אבל **ותקות אנוש**, אבדה לנצח לא תשתנה ברוב ימים וזמנים. ויתכן שנפרש כי יאמר ההר הגדול יבול והצור אשר בו יעתק ממקומו ויהיה לאבנים, והמים ישחקו אותם ברוב הימים ותקות אנוש אובדת מכל אלה, כי הם ישתנו מיסודם ליסוד אחר ולא יהיו אפס, או ישובו לאשר היו ברוב הזמנים, ותקות אנוש אובדת לגמרי והיתה לאין, והיא מליצה נמרצת:
תשטוף ספיחיה עפר ארץ, פירשו כי המים ישחקו את האבנים לעפר ארץ ויצמחו שם הספיחים ותשטוף אותם שבולת הנהר, או מים, לשון יחידה נקבה, כמו מי נדה לא זורק עליו. ויותר נכון לי כי הארץ תשטוף בשטף המים הנזכרים, ר"ל כל הצומח בעפרה, והנה כולם יעקרו וישטפו, ותקות האנוש יותר אובדת מהם ולא תמצא לעולם:

פסוק כ
תתקפהו לנצח, תהיה תקיף ממנו להוליכו לנצח:

פסוק כא
יכבדו בניו ולא ידע, יטעון כי אמרתם שיגמלהו טוב או ירע על בניו, הוא לא ידע ולא יבין להם, כי

פסוק כב
אך בשרו, של אדם **עליו יכאב**, **ונפשו עליו תאבל**, תאבל על עצמו, כי יקרבו ימיו למות, אין חפץ בבנים ובנות אחריו. והחכם ראב"ע פירש אך בשרו עליו יכאב וישחת אחרי מותו, מלשון וכל החלקה הטובה תכאיבו באבנים. והנכון מה שפירשתי:

פרק טו

פסוק א
ויען אליפז התימני ויאמר:

פסוק ב
החכם יענה דעת רוח, המענה הזה הוא מענה שני לאליפז, ועניינו כי מתחלה בשמעו איוב מקלל את יומו תפשו לאמר כי אין הימים והלילות, ר"ל הכוכבים והמזלות גורמי רעה או טובה, רק מנשמת אלוה ומפי עליון תצא הרע והטוב, והכל במשפט וצדק, והוא לא הרשיע את איוב בפירוש, רק שלמדו לסבול תוכחת אלוה ואל ימאס מוסרו, ועתה כשהצדיק איוב את עצמו ואמר כי יתווכח עם האלהים, אמר לו אליפז עד עתה היית

מדמה שייסוריך באו דרך מוסר לא על עון פלילי, ועתה הנה פיך מלמד עליך כי היית רשע ולא ירא אלהים. ושאר הטענות הבאות במענה הזה שאין בעולם רשע וטוב לו כי סופו לאבדון, כי הוא דעת החבירים כאשר פירשתי למעלה.

ופירוש הפסוקים:

החכם יענה דעת רוח, יתמה האיש חכם יענה למוכיחו דעת של רוח:

וימלא קדים בטנו, מחשבות רוח קדים, רוצה לומר שהוא יענה לחבירו דברי רוח, וכי מחשבותיו גם כן רוח והבל:

פסוק ג

הוכח בדבר לא יסכון, אמר שאין מענהו כמתווכח עם חבירו דרך חכמה, שאע"פ שמחשבתו טובה, אומר למה יהיה כך, כי אין הוכח לחכם בדבר שלא יהנה, ובמלים שלא יועיל בם, רק יזיקו להשוד אותו ולהיות תקלה לאחרים:

פסוק ד

אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל, שאינו יכול לענות אותך על תוכחתך. או יהיה פירושו אתה בעצמך אף יראת ה' תפר וגם שיחה תגרע לפניו:

פסוק ה

כי יאלף עונך פיך, כי יאלף לאחרים פיך את עונך וילמדם כי באמת רשע היית:

ותבחר לשון ערומים, פירשו בו היה לך לבחור לשון חכמים לא דברי רוח וקדים. והנכון בעיני כי יאמר **פיך** מלמד לכל שהיו בך עוונות ואתה בוחר לדבר דרך ערמה, כאיש רוצה ללמוד למה זה רשע וטוב לו או צדיק ורע לו, כאשר אמר ומה שגיתי הבינו לי, ולא תוכל לרמותינו כי פיך ירשיעך ולא אני, כי לא הייתי מרשיעך מתחלה, ועתה פיך ושפתיך העידו בד כי לא היית מאמין באלהים:

פסוק ז

הראשון אדם תולד, האם ראשון לכל האדם נולדת:

ולפני גבעות חוללת, ואם לפני העולם נוצרת לדעת כוונת הבורא ביצירת העולם וכי אין לו השגחה רק בכללים. והתרגום אמר: כאדם קדמאי בלא אבא ואמא איתילידתא:

פסוק ח

הבסוד אלוה תשמע, בעת ההוא בבוראו העולם, וכל חכמה של אחרים גרועה אצלך שאתה חכם מן הכל, או חכמת סוד האלוה גרועה אצלך, ועל כן תקרא תגר עליה. ורבים פירשו **ותגרע** כמו תרבה עליך חכמה, וכן ותגרע שיחה, תרבה דברים לפניו, וכן לדעתם כי יגרע נטפי מים. והתרגום אמר: ואטפי לותך חוכמתא. אולי ירצה לומר ותגרע החכמה

מכל אדם ותוסיף אותה לך, כי קשה הוא להפוך דברי אלהים היים להיות המגרעת תוספת. והלא אינך חכם ממנו שאנחנו יודעים מה שידעת ועמנו כל מה שאתה מבין ואנחנו זקנים ממך, שהתפארת בזקנותך לאמר בישישים חכמה, כמו שפירשתי למעלה:

פסוק יא

המעט ממך תנחומות אל, כאומר וכי יוכל האלהים להביא עליך טובות וניחומים לנחם אותך על יסוריך, כי דבר נסתר עמך בלבך לקרוא עליהם תגר ולאמר שהם חמס ומשפט מעוקל, וזה כענין המוסר שאמר לו במענהו הראשון:

פסוק יב

מה יקחך לבך, מה יקח אותך לבך, או מה ירמזון עיניך, אמור מה שבלבך בפירוש ולא תבוא בלשון ערמה, כי מבין ריסי עיניך ניכר שאתה כופר במשפט האלהים:

פסוק יג

כי תשיב אל אֵל רוחך, להתווכח עמו בדברי רוח:

והוצאת מפיך מילין, של רוח והבל. והחכם ראב"ע פירש כי תשיב אל אל כעסך, וכן אצלו כל רוחו יוציא כסיל, כעסו:

פסוק יד

מה אנוש כי יזכה, עד פסוק

פסוק טז

אף כי נתעב ונאלח וגו', יחזיר אליפז זאת הטענה בפסוקים האלה, וכבר פירשתי דבריו במענהו הראשון:

ושמים לא זכו בעיניו, רמז לצבא השמים, כאשר אמר בראשון ובמלאכיו ישים תהלה. והתרגום אמר הא בקדישי עילאי לא יהמין ואנגלי מרומא לא זכאין קדמוי:

פסוק יז

אחוך שמע לי, כי את אשר ראיתי בעיני אספר ולא דברי רוח: והם דברים

פסוק יח

אשר חכמים יגידו, אותם שראו גם הם ככה:

ולא כחדו מאבותם, כלשון וכל דבר לא יכחד מן המלך, רוצה לומר כי הדברים ספרום הקדמונים לאבותם של החכמים המגידים ולא כחדום מהם, והנה החכמים יגידו מה שראו ומה שסופר לאבותם מן הראשונים, כי מעולם כך היה, והחכמים המגידים הם גדולי עולם אשר

פסוק יט
להם לבדם נתנה הארץ, לשפטה או למשול עליה מפני חכמתם:
ולא עבר זר בתוכם, לחלוק על מלכותם, כי אנשי מעלה גדולה וחכמה היו ולא יגידו רק אמת, והם הגידו

פסוק כ
כל ימי רשע הוא מתחולל, יאחזהו חיל כיולדה, ולעריץ ולתקיף מהם **מספר שנים** קצובים **נצפנו** לו להיות בו בתוקף וגבורה, כי בסוף תבואהו רעה:

פסוק כא
קול פחדים, פחד אחר פחד תמיד באזניו בשלותו, כי בעת שלום יבואהו שודד פתאום. והענין כי שלותו כרגע, ותמיד היה ראוי שיחיל כיולדה ויפחד על הרעה העתידה לבוא עליו, לא שיעשה הוא כן, כי הרשעים בוטחים הם בשלותם:

פסוק כב
לא יאמין שוב מני חשך, וכאשר יבא יומו להיות שדוד אל יאמין שישוב ויצא מן החשך שהוא בתוכו, כי עתיד הוא ליפול בחרב ולהוריד שיבתו בדם שאולה:

פסוק כג
נודד הוא ללחם איה, כי לא יהיה לו מושך חסד, וידע באמת כי **נכון** הוא **בידו**, יום החשך אשר הוא בתוכו ולא יסור ממנו לעולם:

פסוק כד
תתקפהו כמלך עתיד לכידור, תסובבנו מצוקתו בהיקף מכל עבריו, כמלך הרוצה לבוא במלחמה שהוא עורך גבוריו סביב לו כולם אחוזי חרב מקיפים אותו. וכן אמר התרגום: מחזרין יתיה היך מליך די מעתד לאסתחוא בלגיונין. או יהיה תתקפהו תקף, כחביריו, רק הענין כאשר פירשתי בו מכל עבר:
כידור מלשון כדור אל ארץ רחבת ידים, אם הכ"ף שרשית, כלשון חכמים הכדור והאימום, או לשון הקף המלחמה, ואין לו חבר בכתובים, אולי וחניתי כדור עליך, והענין וחניתי סביב בהיקף עליך:

פסוק כה
כי נטה אל אל ידו, להקניטו במעשה ידיו, וכנגדו היה מתגבר כי לא היה ירא ממנו:

פסוק כו
ירוץ אליו, בחמת כחו:

בעבי גבי מגיניו, הם הזרועות אשר הם מגינים לאדם בהלחמו, וגבם אשר הוא העור עבה ושמן. או יהיה פירושו ירוץ אליו להלחם בו בצואר אשר בו עובי מגיניו, כי יעשו הנלחמים מגינים מכוסים בעור עבה נתלים בצוארם:

פסוק כז

כי כסה פניו בחלבו, ויעשה פה על הכסלים מרוב השומן, כי בהיות השומן כפול עושה כדמות פה: והנה

פסוק כח

וישכון ערים, שיעשו לו, וסופם להיות **נכחדות**, וכן הבתים אשר ישכון לא ישב בהם איש בבוא אידו, כי עתידים הם מאז להיות גלי אבנים. והתרגום אמר: ועבד שכונן בקירוין צדין יתיב בבתיא דלא ייתיבון להון די אתעתדא ליגורין. אמר, כי הרשעים בונים להם בתים בחרבות ובמקום שלא ישב אדם מעולם, רק הם מעותדים מאז לגלים, ומרוב עשרם בונים אותם להיות להם לשם ולתפארת:

פסוק כט

לא יעשר ולא יקום חילו, מושך לאחור, כלומר לא יקום חילו ועשרו בסוף ימיו, ולא יהיה נוטה לארץ מן כל אשר להם:

יטה, ירבה ויגדל, כמו נוטה אליה כנהר שלום, נוטה שמים, ענין פירושו מתיחה:

מנלם, כמו שתי מלות מן להם, כמו וימן להם המלך, וכמוהו לדעת יונתן בן עוזיאל **אראלם** אחזי להון:

פסוק ל

לא יסור, שוב לעולם מן החשך אשר הוא בו, ואם יצמח בארצו יונק וסעיף תיבשהו שלהבת, וזה רמז למיתת הבנים אחריו:

ויסור ברוח פיו, היונק הזה ברוח פי הרשע, כי ממנו תצא רוח להשחית מעשיו כענין רוחכם אש תאכלכם. והתרגום אמר: ויעדי בזעפא דפומיה דאלהא, רוצה לומר יסור הרשע ויאבד בגזרת פיו של האל הנזכר למעלה בפסוק כי נטה אל אל ידו:

פסוק לא

אל יאמן בשו נתעה, יזהיר הרשע הנתעה שלא יהיה מאמין ובוטח בהיותו בשלוה, שיהיו כל ימיו בשוה **כי שוא תהיה תמורתו** וחלופו, כי הימים ימירו כבודו בשוא ואפס:

פסוק לב

בלא יומו תמלא, תעמוד תמורתו על מלאתה, מלהגדל ולהצמיח עוד, כמו וימלאו לו ארבעים יום, [יונקתו **תמלא** ימים כי ימלאו ימיה להכרת], תרגומו ואשלימו:

וכיפתו, אשר תוציא, והוא רמז לבן הנשאר אחריו איננה רעננה, רק כי תיבש מהרה. כפה, ענף עבה, כמו כפה ואגמון:

פסוק לג
יחמוס כגפן בסרו, אם יוליד מאה ימותו ילדים וילדות טרם היותם לאנשים, כמו הגפן והזית המשליכים נצתם, ולא יעשה פרי:

פסוק לד
כי עדת חנף, וקהלתם הגדולה תהיה לגלמוד:
ואש אכלה אהלי שוחד, כי תבואם רעה כאש אוכלת האהל שהוא מן בגד, והאש מכלה אותו:

פסוק לה
הרה עמל וילד און, יאמר כי הרשעים הורים עמל, ולכן יולדים און ואפס מעשיהם ושלותם, ואשר הכין בטנם יהיה להם מרמה, כי יבטחו בעשרם וירמה אותם כי יסור מהם:

פרק טז

פסוק א
ויען איוב ויאמר:

פסוק ב
שמעתי כאלה רבות, המענה הזה אין בו ענין מתחדש, רק יאמר לחביריו כי דבריהם הבל, ולנחם אותו הם אומרים שקרים, והם אבדן הרשעים בכוונת המשפט, ויתאונן על מכותיו וחלאיו, ודעתו לאמר כי הם על חנם, והא ראיה כי ההשגחה נעדרת ויתלונן על חביריו השוללים ממנו צדקו, כי הוא צדיק בעיניו:
שמעתי כאלה רבות, פעמים רבות יותר מדאי, כי **מנחמי עמל כולכם**, אתם ואין קץ לדברי רוח ועמל, על כן אתם מרבים דברים מרבים עמל והבל, כדרך המנחמים:

פסוק ג
או מה ימריצך, או אם לא לנחם אותי אתם אומרים, רק כי חשבתם באמת שהוא כדבריכם, מה יחזק ויאמץ אותך, אתה אליפז העונה אותי, כי תענה ולא תעשה דבר רק המענה בלבד, כי אין טעם ודעת בדברך:
ימריצך, יחזק אותך, כמו וחבל נמרץ:

פסוק ד

גם אנכי ככם אדברה, אעשה, אם תהיה נפשכם בצער לחבר עליכם מלין בהבל לנחם ולהניע עליכם ראשי לספוד, להראות עצמי כאוהב כאשר אתם עושים לי, והייתי מאמץ אתכם בדברי כאשר אוכל:

פסוק ה

וניד שפתי, כמו אל תבכו למת ואל תנודו לו, ענין הספד, וכן לנוד לו ולנחמו, אחשך פי מלנוד לכם כי אנוד ואספוד מעט ואשתוק, רק ארבה לנחם אתכם ולאמץ לבבכם אפילו בדברי רוח כאשר תעשו עמי כי ידעתי שכך דרך המנחמים, אבל אני אם אדבר עמכם

פסוק ו

לא יחשך כאבי, שאין בתנחומותיכם ממש, ואם אחדל מכם לא יהלך ממני מן הכאב כלום. ורש"י ז"ל פירש גם אנכי ככם אדברה, כלומר אם הייתם אתם בצער חס ושלום, הייתי גם אנכי מדבר או מחבר עליכם מלין חס ושלום, רק אאמיצכם במו פי וניד שפתי אמנע. ואיננו נכון:

פסוק ז

אך עתה הלאני, הדבור עמכם:

השמות, אתה תחבר כל הנועדים עלי בשמעם כי על רשעי יבואו מכותי. **השמות** כענין מתמה, כמו כאשר שממו עליך רבים, ואשתומם על המראה ואין מבין, וכן ישומו ישרים על זאת, במענה הזה, ורבים כן. אבל החכם ראב"ע פי' אך עתה הלאני הכאב, ואל הכאב יאמר לנוכח השימות כל עדתי, כי יבכו ויתאבלו עלי:

פסוק ח

ותקמטני לעד היה, הנלכד ונקשר בחבלו נקרא בלשון ארמי קמוט אמרו בפרק חלק קמטיה ובפרק השולח בעינא מקמטיננו, כלומר לקשור אתכם, עונותיו ילכדונו את הרשע, תרגומו חובוי דרשיעא קמטין ליה. יאמר ותקשרני שלא אברח מלפני העדה עד יהיה כחש גופי לעד בי ויענה לעיניהם בפני כי אני ארשע:

כחשי כמו רזוני, וכן ובשרי כחש משמן, ובלשון חז"ל בהמה כחושה. ויתכן כי ותקמטני כמו תכריתני, יאמר אתה מכרית ועוכר אותי בדבריך, ולעד הי' כחשי אשר יקום ויענה בפני כי כדבריך כן הוא, מלשון אשר קומטו בלא עת. והמפרשים אמרו כי לנוכח הכאב ידבר:

פסוק ט
אפו טרף וישטמני, אשר באנשי העדה הנזכרת צר ושוטם לי, טורף אותי באפו ומחדד ראותו להביט בי:
ילטוש, ענין חדוד, מלשון לוטש כל חורש נחושת.

פסוק י
פערו עלי פיהם, לאמר כי אמת הוא שהרשעתי, ויחד כלם יתאספון עלי לדבר בזה, ולהאמין כן:
יתמלאון, ענין אסיפה, וכן אשר יקרא עליו מלא רועים:

פסוק יא
יסגירני אל אל עויל, הקרוב אלי כי יכנה כאבו לעויל יעשה עמו חמס ומכותיו לרשעים יטו אותו מן הדרך לגזול מה שבידו, או לשפוך דמו בסתר. ואפשר שהיו לו אויבים שמחים לרעתו, וכן יספר עוד במענים הבאים, או שיחרף חביריו וישים אותם לאויבים לו ולרשעים כי חשדו אותו:

פסוק יב
שלו הייתי ויפרפרני, האל הנזכר:

פסוק יג
יפלח כליותי, יספר כובד חליו בהפלגה, כדרך הביא בכליותי בני אשפתו, ונשפך לארץ כבדי. ורז"ל אמרו כי כן היה שנכרתו כליותיו ונשפכה המרה אשר בכיס הכבד, והוא אצלם מעשה נס כי יחיה:

פסוק טו
שק תפרתי עלי גלדי, יספר עוד כי אבלו ובכיו גדולים כי כשל כח הסבל **ועוללתי בעפר קרני**, בזיתי קרן כבודי בעפר, מלשון כי התעוללת בי, פן יתנו אותם בידי ויתעללו בי. וקרוב אלי כי כל לשון עלילה הוא המעשה אשר יעשו לבזיון ולשחוק, גם נורא עלילה, ובעלילותיך אשיחה, ודומיהם, יאמרו כי האלהים נורא בעלילות הוא מתעולל ברשעים, וכן אשר התעללתי במצרים:

פסוק יז
על לא חמס בכפי הפוך, לא על חמס בכפי **ותפלתי** היתה **זכה**. או יפליג ויאמר, כל זה בא אלי על כי לא חמס בכפי שלא הרעותי לבני אדם, ועל כי תפלתי היתה במחשבה נקייה לאלהים, כי הנה הרשעים לא יבואון כאלה:

פסוק יח
ארץ אל תכסי דמי, כי דמי נשפך עליך חנם ואל תכסי עליו, כענין וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה. **ואל יהי מקום**, להסתר שם זעקתי.

פסוק יט
גם עתה הנה בשמים עדי, גם עתה שבאתני רעה מן השמים הנה שם עדי, כי הוא היודע כי אין חמס בכפי ותפלתי זכה, והוא יעיד עלי כי לא איש אל ויכזב ככם רעי שאתם מרבים מליצות עלי, ואני אל אלוה תזיל עיני דמעה ותבכה להתחנן לו, או לזעוק עליכם: **דלפה**, כמו ידלף, מן הבית:

פסוק כא
ויוכח לגבר עם אלוה, הלואי יעשה לי זאת שיתווכח גבר עם אלוה כבן אדם עם רעהו. והנכון בעיני שיאמר אל אלוה תבכה עיני להתחנן לו שיוכח הוא כל גבר הבא להתווכח עם אלחיו, ויוכיח עוד כל בן אדם עם רעהו המצער, או ויוכח לגבר, ירצה שיתן לו אלהים רשות להתווכח עמו, ויתווכח עוד עם חביריו המצערים אותו לתתם לפני האלהים לבני בליעל, ודבר דבריו סתם על כל אדם אשר לו כמשפט הזה:

פסוק כב
כי שנות מספר יאתיו, יתווכח עם הבורא כי שנים במספר הקצובים לו יבואו ויגיעו מהרה, ואז ילך באורח לא ישוב, וזה כאשר אמר הרבה פעמים שימיו קצרים, ולמה יריע לו בחייו:

פרק יז

פסוק א
ויחבל רוחו וימיו נזעכו, ויכבה אורם:
קברים לי, מוכנים להקבר באחד מהם במקום אשר יבוא קצו:
נזעכו, כמו נדעכו והוא לשון כבוי, ידעך נרו, או כמו נדעכו ממקומם, כי בלשון ארמי יתחלפו תמיד, כמלות זהב, וכל לשון זכירה וזביחה, וכן הרוב, ובא ממנו בלשון הקודש שבתה מדהבה, כמו מזהבה. והקדמונים אומרים בתפלתם זועכים אף בלחשם, ירצו בו שיכבו האף בתחנונותם:

פסוק ב
אם לא התולים עמדי, שם תואר מן לב הותל. והפסוק נמשך עם הבא אחריו, יאמר לאליפז רעהו העונה אותו:

פסוק ג

שימה נא ערבון עמדי, ומי זה יתקע כפו עמי, **אם לא התולים עמדי**, כי באמת אין דבריכם כי אם התולים ושחוק:

ובהמרותם תלן עיני, כי לא אלין בלילה עד שימררו חיי. או שימירו כבודי בקלון וצדקי ברשע, וכן אמר התרגום אין לא מתלעבין עמי ובפירוגיהון תבית עיני. פירוג לשון תמורה, כי שוא תהיה תמורתו, תרגומו תהי פירגותיה, וכן במקומות רבים. ורבים פירשו **אם לא**, אמתת הדבר,, כאומר באמת התולים עמדי, וכן אם לא כאשר דימיתי כן היתה, אם לא כן אעשה. והנכון כי הם חסרי שבועה וקיום הענין, כי יתחיל הפסוק אני ה' דברתי, אם לא זאת הקללה:

פסוק ד

כי לבם צפנת משכל, יחזור לדבר על האל הנזכר למעלה, כי לבם הסתרת מהשכיל, מן ותצפנהו, ואלה צפנת בלבבך:

על כן לא תרומם, אותם, רק יהיה נבזים ושפלים, וכן אמר התרגום ארום לבהון אנושתא מסוכלתנו מטול הכנא, על כן לא תרומם להון:

פסוק ה

לחלק יגיד רעים, אמרו המפרשים שהוא מן שפת חלקות, אשר יגיד לרעיו חלקות יקולל:

ועיני בניו תכלנה, התרגום אמר למפליג על אחוותא חבריא עיני בנוי תשתיצון, יאמר החולק על הגדת רעיו כי יספרו ויגידו עליהם לטובות עיני בניו תכלינה, וכנגד חביריו יקלל, כי חולק על המגידים עליו מאז טובות, וזה הפירוש טוב מן הראשון. והנכון בעיני כי הוא כפשוטו, מן זה חלקי מכל עמלי, יאמר כי לב החבירים טמנת מהשכיל, וירמוז לאליפז כי יגיד את חרעים לחלק אדם רשע מהאל שהוא ועיני בניו תכלינה, כלומר אבל הרא יכלה ימיו בטוב, והנה המגיד ורעיו שומעים לו לא ישכילו ולא יתרוממו בכבוד או בחכמה, ואמר **ועיני בניו**, כי הוי"ו מוסיף על ענין ראשון שלא הוזכר, באמרו יהיה חלק האיש עצמו רע או טוב ועיני בניו תכלינה על כל פנים:

פסוק ו

והציגני למשול עמים, יאמר כי עוד זה יעשה רעה המגיד הזה והוא אליפז, כי הקימני שאהיה משל בגוים ויקללו בי המתחסדים בשקר, ובעבור כי אליפז המתחיל בו, גם הוא גדול החבירים, יתלה עליו, כי הוא יגיד רעים ויטעה אותם והוא יעמידני משל בגוים. או יהי' והציגני על אלוה הנזכר שהעמידו למשל ולשנינה מפני הרעה הגדולה הבאה עליו:

ותופת לפנים אהיה, התי"ו האחרונה נוסף, יאמר כי עתה הוא למשל, ולפנים היו שמחים בו בני אדם, כמו השמחים לתוף וכנור. והחכם ראב"ע פירש במקום התופת אהי' לבני אדם ובעיניהם, כי בראותם אותי כאילו יראו הקברות ויזכרו יום המיתה והייסורין. והתרגום אמר: ובגיהנם מן לגיו אהי, רוצה לומר אני היום בגיהנם פנימה נדון בחיי. כי ייסורי קשים כמשפט רשעים בגיהנם, פירש "לפנים" כמו מן ההיכל לפנים, ויחסר הבי"ת כמו שבי אלמנה בית אביך, ורבים כן:

פסוק ז

ותכה מכעש עיני, מן הכעס אשר יכעסוני חבירי, כמו וכעסתה צרתה, או הכעס מצער הכאב, וכן לו שקול ישקל כעסי, וכעס הרבה:

ויצורי כצל כולם, אמר התרגום ואברי היד טולא כולהון, יאמר שהם כלים ובורחים כצל:

פסוק ח

ישומו ישרים על זאת, יאחזם שממון וידאגו מן הפורענות, כי לא יכלו לבטוח בישרם:

ונקי על חנף יתעורר, יאמר כנגד אליפז המלמד עליו חובה להחניף לאל ויתעורר כל נקי לחלוק עליו, כי ידע בנפשו שיבואו תלאות רבות על לא חמס:

פסוק ט

ויאחז צדיק, כדרך הזה:

וטהר ידים יוסיף אומץ, לחלוק עליהם ולדעת האמת מן השקר:

פסוק י

ואולם כולם תשובו ובואו נא, כמו שמעו עמים כולם, **תשובו** מדעתכם זה **ובואו** ואלמדכם, כי לא מצאתי בכם חכם, כי אמרתם אלי שהוא מוסר השם והוא יכאיב ויחבש: ואני

פסוק יא

ימי עברו זמותי נתקו, ומורשי לבבי נתקו, מחשבות האל אשר חשב בהם ימים רבים היו חזקים בו, יקראו לו מורשה ונחלה:

פסוק יב

לילה ליום ישימו, התולים אשר עמדי, וכנגד חביריו יאמר כן כאשר הזכירם באמרו ואולם כולם תשובו ובואו נא:

פסוק יג

אם אקוה שאול ביתי, שימיתני חליי:

בחשך רפדתי יצועי, לשכב שם, מדעתי שאמות באמת, ואז אקרא

פסוק יד
לשחת אבי, ואכבדנו כבן יכבד אב, ואקרא **לרמה אמי ואחותי**, לשכב בחיקה כבן תשא אמו ואחותו: ואמר **יצועי**, בלשון רבים כמו שפירש בפסוק קברים לי.

פסוק טו
ואיה, איפה התקוה אשר אתם אומרים שאקוה ואוחיל עד עבור המוסר הזה:
ותקותי, שאמרתם, מי יראנה, הלא כולנו נמות טרם בואה:

פסוק טז
בדי שאול תרדנה, אל בדי שאול תרדנה התקוה שלי, והתקוה שלכם:
אם יחד על עפר נחת, כי כאשר נמות יאבדו התקוות כולן:
בדי, כלשון ותעש בדים ותשלח פארות, עשה שאול כעץ עושה בדים למטה: ואמר **אם**, כמשחק ואומר, אם נמות תאבד תקותינו באמת, ורוצה לומר כי אין הצלה לאבדן התקוה אחרי שהמות מעותד לו. זה הטוב מכל מה שצפצפו בו. והנכון עוד בעיני כי יאמר הבדים הנושאים את השאול תפולנה מכובד המשא, **ואם**, רמז לכל הנבראים, ורוצה לומר אם כל הנבראים מאז יחד על עפר נרד ונמות בבת אחת, על כן ימותו לאחד אחד, הנולד ראשון ימות ראשון אם צדיק ואם רשע, ולמה תביאו ראיה מן הרשעים שמתים, כי הכל ימותו זה אחר זה, והוא כמלעיג להם על טענותם. והמשיל כן **בדי שאול** מפני ארון המתים אשר לו בדים, לשאת אותו בהם:

פרק יח

פסוק א
ויען בלדד השוחי ויאמר:

פסוק ב
עד אנה תשימון קנצי למלין, לא יוסיף בזה המענה רק להפליג על אבדן הרשעים, כי הוא ראייתם בייסורין שהם במשפט:
קנצי, כמו קצים ישים את חביריו, על שישימו קצים לדבריהם ולא ידברו עד ענות איוב לכל אחד ואחד:
תבינו, דברי איוב:
ואחר נדבר, כל אחד ואחד. ירצה לומר כי אין בפיהו נכונה ואין ראוי להמתין לשמוע לו:

פסוק ג
מדוע נחשבנו כבהמה, לשמוע חרופו וגדופו אשר יאמר כי לא ימצא בנו חכם, ומדוע אנחנו נטמנים בעיניכם החבירים לסבול תעתועיו:
נטמינו, מלשון טמונין פלישתאי, ולשון חכמי' טם, טמנו מהם, אמר מדוע נחשבנו אנחנו בעיניכם כאלו לבינו סתם עפר וטיח אשר עליו מהשכיל, כדרך שפירשתי בפסוק כי לבם צפנת משכל:

פסוק ד
טורף נפשו באפו, עתה יענה את איוב, אתה הטורף כלביא את נפשך באפך ובחמתך, האם בעבור תלונתך **תעזב הארץ**, להשתנות סדרי העולם, ויעתקו הצורים, שהם מוסדות הרים, ממקומם, הנה אמת הוא כי כך סדרו של עולם ולא ישתנה בעבורך, שהאל מטיב לרשעים בתחלה בחמלו על מעשיו ובסוף ידעד אורם:

פסוק ה
גם אור רשעים, מלת **גם** לאמר אף מקצת הרשעים אשר לא יהיה להם אור כי מתחלה ידעך נרם כי רובם לא יהי' להם אור, כי בחושך באו ובחושך ילכו:

פסוק ז
יצרו צעדי אונו, כשילך בחיל ובכח יצרו צעדיו ולא יוכל ללכת אל מחוז חפצו:
ותשליכהו עצתו, עצתו עצמה תשליכהו לארץ, כי ממנה ובעבורה יפול מלא קומתו ארצה ולא יקום, כי רגליו יוליכוהו אל הרשת כמהר צפור אל פח.

פסוק ח
ועל שבכה יתהלך, תמיד. והענין כי הרשעים עצתם תהי' להם למוקש והדבר אשר יחשבו להמלט ולהשגב בו וימהרו אליו, הוא יהיה להם לפח:

פסוק ט
יאחז בעקב פח, יאחזנו בעקבו. והנכון יאחז הוא את הפח בעקבו, כי יכביד עקבו ברצונו על הפח שלא ישמט ממנו, והוא **יחזק עליו צמים**, יחזיק על עצמו הצמאים לשתות דמו, או משקיו ויינו וחלבו, רמז לאבדן ממונו:

פסוק י
טמון בארץ חבלו, חבל מצודתו אשר ילכד בה:
ומלכודתו, טמון, **עלי נתיבתו**:

פסוק יא
סביב ביעתוהו בלהות, השוכנות סביב לו שלא יצא מתוכם:

והפיצוהו לרגליו, ישימו אותו נפוץ ושבור במקום אשר רגליו עומדות. ענין נפיצה, פיזור הדבר הנשבר לשברים הרבה, וכן ונפץ את עוללייך אל הסלע, כאבני גיר מנופצות:

פסוק יב

יהי רעב אונו, פירש הראב"ע אונו כמו בן אוני, יהיה רעב לכאבו, שישבע ממנו וימלא בטנו צער וכאב. והתרגום אמר בו שני פנים אחרים, יהי כפין תוקפיה ותברא איטימוס לדופניה, רצונו לומר שירעבו כחות גופו, **ואיד**, יהי' מזומן לצלעותיו. ותרגום אחר כתיב: יהי כפין ביר בוכריה וצערא מזומן לאנתתיה, פתר אונו מן ראשית אוני, וצלעו מן ויבן ה' אלהים את הצלע, והוא ענין מורגל בתלמוד מה הוא:

פסוק יג

יאכל בדי עורו, נמשך לאחור, יאכל בכור מות בדי עורו, ויאכל גם כן בדי עצמותיו ובשרו. או יאכל הוא בעצמו בשיניו בדי עורו מרוב כאבו, **ויאכל בדיו** הנשארים בבשרו: **בכור מות**, הוא שר המות הגדול מכל הממתים, אשר לא יוכל איש להמלט ממנו. או הגדול בדבר יקרא בכור, כמו ורעו בכורי דלים, הם האביונים הגמורים שהם נמנים ראשונה לעוני:

בדים, ענפים על דרך משל באילן:

פסוק יד

ינתק מאהלו מבטחו, שלא ישב באהלו לבטח:

ותצעידהו, ההבטחה אשר יבטח, תוליכהו אל מלך הבלהות, גדול הבלהות, כענין בכור מות:

פסוק טו

תשכון באהלו מבלי לו, יחסר מלת נפש, כמו ותחס עליך, שהוא כמו ותחס נפשי עליך. והענין שיגזלו אהלו ותשכון נפשו שם ביד השודדים שיתפשוהו, וכן נוכל לפרש ותצעידהו אל מלך בלהות, כינוי לנפש, כי היא המוליכה את האדם, כך נראה בעיני. והתרגום אמר בו: תשרה אינתתיה במשכניה מדלית ליה, יאמר כי אחרי הולכו אל מלך בלהות תשכון השוכנת באהלו, ואיננה לו, כי תהיה לאיש אחר, וגם זה נכון. אבל רש"י ז"ל מפרש ינתק מאהלו מבטחו, יהיה נפרד מאשתו שהוא מובטח לה, ותוליכהו לקבר, ואז תשכון היא באהל שאיננו לו, אלמנה וגלמודה. ואיננו נכון:

פסוק טז

מתחת שרשיו יבשו, רמז למיתתו:

וממעל ימל קצירו, רמז לאבדן בניו, כי האדם שורש ובניו ענפים ופארת לו, ושורש כל עץ למטה וענפיו למעלה, על כן אמר מתחת וממעל, והתרגום הפך זה, אמר: מארעא בנוי ישתיצון ומשמיא יתגזר אובדניה:

פסוק יח

יהדפוהו מאור אל חשך, הבלהות הנזכרות:

פסוק יט

לא נין לו, בעמו:

ולא נכד ואין שריד לו בארץ מגוריו:

פסוק כ

על יומו נשמו אחרונים, אשר ישמעו רעתו אחריו:

וקדמונים, הרואים אותה:

אחזו שער, ורעדה. **אחזו שער** כמו הפוך, אחזם שער, ומשפט הלשון לאמר שניהם, חיל אחז יושבי פלשת, צירים וחבלים יאחזון. אולי זה לאמר שאין השער אוחז אותם, כי מה להם על השער, רק הם אוחזים את השער לתת את לבם שלא יבואם ככה:

פרק יט

פסוק א

ויען איוב ויאמר:

פסוק ב

עד אנה תוגיון נפשי, במענה הזה לא יחדש איוב דבר, רק יפליג על מכאוביו ועל הרעות הבאות עליו, ויאמר גם כן שהם חנם ובעוות משפט, ויתכוון בזה לסתור דברי האומר תחלה כי הוא מוסר, ולבכות ולקונן על נפשו, כי כן יעשו הכואבים, והפלגת חליו לו לראיה על דעתו בביטול השמירה, כאשר פירשתי. ועוד יאמר להביריו בסוף, כי יענשו עליו כשאינם בוכים עמו לקשה יומו, ואינם חרדים עליו לרעותיו הגדולות ומכותיו המשונות:

תוגיון, מן יגון:

פסוק ג

זה עשר פעמים תכלימוני, כלומר הרבה פעמים, ובעבור היות סוף חשבון עשרה נהגו הכתובים לדבר בהן, ואפו עשר נשים, וכן יעשו בשבע, כי שבע יפול צדיק וקם, ובשבעה

דרכים ינוסו, וכמו שפירש ובשבע לא יגע בך רע. לא כדברי המונים שאומרים כי עתה נמנו בכאן עשרה פעמים מעני איוב וחביריו:

לא תבשו תהכרו לי, כי תהיו כאילו אינכם מכירים אותי, מן ויתנכר אליהם, ואותותם לא תנכרו, אע"פ שהם שני שרשים:

פסוק ד

ואף אמנם שגיתי, אם טעיתי, **אתי תלין משוגתי**, כי לא אחזור מדעתי בעבור דבריכם כי תשובתכם הבל, לא כאשר חשבתי בתחלה שאתם חכמים, ואמרתי הורוני ואני אחריש ומה שגיתי הבינו לי. ורש"י ז"ל פירש אם שגיתי וחטאתי אתי תלין משוגתי:

פסוק ה

אם אמנם עלי תגדילו, לשונכם:

ותוכיחו עלי חרפתי, כי הרעה הבאה עלי תעשו אותה תוכחת וחרפה לאמר כי הרשעתי:

פסוק ו

דעו אפו כי אלוה עותני, עוות משפטי ולא פשעי ולא חטאתי, כי אני צועק חמס ולא אענה מאתו:

פסוק יא

ויחשבני לו כצריו, יראה כאילו אני חשוב כאחד מצריו, כי אריע לו כאשר יריע האדם לאויבו:

פסוק יב

ויסולו עלי דרכם, כמו אלי, יאמר כי יבואו יחד גדודי חילו ויעשו מסילת דרכם אליו, **ויחנו סביב לאהלי**, כאשר יעשו עם המלחמה הבאים לצור על העיר, וכן החונים עליו מטה אשר, כלומר אליו בצדו, או יאמר כי יבואו גדודיו ויעשו דרך מסילה עליו לעסותו תחת כפות רגליהם וישכנו סביב לאהלו כדי שלא יוכל לברוח עד שובם לרמוס אותו:

ויסולו, לשון מסילה, וכן אמר התרגום: וכבשו עלי אורחיהון. והחכם ראב"ע פירש אותו מלשון סלון ממאיר. ואין טעם לו:

פסוק יז

רוחי זרה לאשתי, מפני חליי נמאסתי לרואי עד שנעשית רוחי זרה אפילו לאשתי אם הייתי מתקרב אליה, ואני צריך להתחנן אפילו לבני, אם היו חיים, כי סר מוראי וכבודי מעל כל הבריות. ויתכן שהיו לו בני בנים והם גם כן פרי בטנו:

פסוק יח

עוילים, נערים, כמו ישלחו כצאן עוליהם:

פסוק יט
וזה אהבתי נהפכו בי, יאמר תעבוני כל מתי סודי, וזה שאהבתי עמהם וכולם נהפך לבם לשנוא אותי:

פסוק כ
בעורי ובבשרי דבקה עצמי, מרוב כחש, ונמלט עצמי מן המות בעור שיני, כי אפילו שיניו לא היו נכסות רק יאכל מעט בעור אשר בשרשי השינים, ויהיו העצמות יבשות:

פסוק כא
חנוני חנוני אתם רעי, אחרי שכל האחרים נהפכו בי, חמלו אתם עלי שהייתם רעי בדעת ובחכמה, **כי יד האלוה נגעה בי**:

פסוק כב
למה תרדפוני אתם **כמו אל**, וכולכם על לא חמס בכפי:

פסוק כה
ואני ידעתי גואלי חי, יאמר כי ירצה שיחמולו עליו חביריו ולא ירדפוהו, וירצה שיכתבון מליו, אולי יחמולו עליו אחרים השומעים טענותיו, אע"פ שהוא יודע שלא יגאל באלה, רק הגואל אשר יוכל לגאלו הוא חי מאז וישאר אחרון מכל הנבראים, ויתקיים לנצח, והוא האלהים ית'. והמפרשים אמרו כי יאמר ארצה שיכתבון מלי לפי שהגואל אותי מיד טענותיכם הוא חי עתה, או יוולד אחרי כן, כי אי אפשר שלא יהיה חכם מבין טענותי ודבריכם, ויהיה לי לעזר, והראשון נכון יותר:

פסוק כו
ואחר עורי נקפו זאת, יאמר כי תחת עורו חתכו הבשר, מן כנוקף זית, ונקף סבכי יער, ונקפו המוקפים, והם מכאוביו. ובמלה **זאת** ירמוז אל העומדת תחת עורו חתיכת בשר, או עצם אשר יתפוש בידו ויראה להם. והענין לאמר שאין לו גואל זולתי האלוה והוא לבדו היודע מכותיו, כי אחרי עורי אשר אתם רואים בשחין רע נקפו מכאובי את הבשר ואת העצם ואין רואה מכם:
ומבשרי אחזה אלוה, כי בראותי בשרי כלה ואני חי אדע כח אלוה על בריותיו, כי ישיב אנוש עד דכא:

פסוק כז
אשר אני אחזה לי, יחובר על מה שאמר כי אין אחד יודע מהם תוקף מכאובו, ויאמר אשר אני לבדי אראה לעצמי:

ועיני ראו ולא זר, מכולכם: כי **כלו כליותי בחקי**, מרוב הכאב, וירמוז על תוקף חליו כי לא ידענו זר במחשבה. ודעת רבותינו ז"ל כי איוב נשפכו כליותיו, אולי הוציאם בגללי צואתו וראה אותם, ומזה יחזה כי יד אלוה הוא כי מעשה נסים הוא, שלא יחיה האדם בכלות כליותיו. והתרגום אמר בו אחר עורי נקפו זאת, ומן בתר דאתפח משכי תהי דא, ומבשרי אחמה טוב אלהא, ירצה לפרש ואחר אשר בעורי נקפו המכאובים תהיה זאת הגאולה אם יגאלני צורי כי כבר ניקף עורי, ומבשרי אשר נשחת אחזה אלוה כי הוא יצילני:

פסוק כח

כי תאמרו מה נרדף לו, היה לכם שתאמרו מה נרדף אותו על חנם:
ושורש דבר, ועיקר טענה ומבוא בדברים: על כן

פסוק כט

גורו לכם מפני חרב, האלהים, כי החימה שאתם מרשיעים אותי עון גדול הוא, להביא עליכם חרב נוקמת:
למען תדעון, שיש דין ומשפט להכרית כל הנף. והתרגום אמר: דחולו רגיז לכון מן קדם חרבא ארום כדרגיז אלהא על סורחנותא מגרי דקטלין בחרבא מן בגלל דתנדעון דדיין דקשוט הוא מרי דינא. יפרש כי חמת האל עוונות חרב הוא:

פרק כ

פסוק א

ויען צופר הנעמתי ויאמר:

פסוק ב

לכן שעיפי ישיבוני, לא ילמד האיש הזה עתה במענהו, רק להפליג ולדבר באבדן הרשעים, כי מאז ענו אותו, ואמר לו כל אחד ואחד במענהו, ולא יעשו דבר אחר רק לדבר באבוד הרשעים ובהכרת זרעם כאשר פירשתי:
לכן שעיפי ישיבוני, שעיפים המחשבות שהם ללב כענפים לאילן, מלשון בסעיפיה פוריה, וכן בשעפים מחזיונות לילה, הם ההרהורים והמחשבות, כענין רעיוניך על משכבך סליקו, והרהורין על משכבי, אמר הנה מחשבותי ישיבוני:
ובעבור, החושים אשר בי, והם ראות העין ושמיעת האזנים:

חושי, כמו מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני, והוא מלשון חוששין בדברי רבותינו ז"ל. יאמר כי מחשבותיו ישיבוהו דבר שאין דברי איוב נכונים, ובעבור כי יראה לעינים ונשמע מאז ידע כן:

פסוק ג

מוסר, שדי יענה, עוד ישמע ויענהו רוח מבינתו לענות את איוב:

פסוק ד

הזאת ידעת מני עד, הידעת מעולם זאת שאמרת, כי באחד מן הדורות אשר מעולם יעות האל משפט להרע לצדיקים או להיטיב לרשעים, הלא כשתראה רננת רשעים מקרוב הוא, כי לא ארכו ימיה ולא ימשכו עוד, כי שמחתם עדי רגע תהיה:

פסוק ה

כי רננת רשעים מקרוב. ורש"י ז"ל פירש הנה מחשבותי ישיבוני, ובעבור שאני חושש בעצמי שלא לענות אותך על כל פנים, גם אשמע מוסר כלימתי שאתה מכלים אותנו, ואומר שלא תמצא בנו חכם, ועל כן יענני רוח מבינתי לענות אותך על כל פנים, גם נכון הוא. והמפרשים אמרו חושי בי, מהירות בי להשיבך, מן חושה לעזרתי, ותחש על מרמה רגלי:

פסוק ז

כגללו לנצח יאבד, כאשר יתגלגל ויסוב מעט יאבד לנצח, כאלו אמר שלא יוכל להתהפך מעט עד שיבואו עליו סבות אבדו לעד. והמפרשים הוציאוהו מן בגללי צואת האדם, כאשר יבער הגלל, וכן תרגמו יונתן היך רעייה לעלמא יהעדי:

פסוק י

בניו ירצו דלים, מן רצון, ובמה יתרצה זה אל אדוניו, יאמר כי בניו יצטרכו לרצות הדלים על גזילת אביהם, וגם הוא עצמו ידיו תשבנה להם ההון שגזל, מלשון מצאתי און לי, רוצה לומר כי תקפו וכחו יאבד, ויכריחוהו שופטי ארץ להשיב גזילותיו:

פסוק יא

עצמותיו מלאו עלומיו, עצמותיו מלאים נעורים:

ועמו על עפר תשכב, יחסר מלת נפש, יאמר כי עצמותיו בנעוריהם ישכנו על העפר, **ועמו**, רמז לגוף כולו, על העפר תשכב נפשו:

פסוק יב

אם תמתיק בפיו רעה, מאז כאשר היה בכחו:

יכחידנה עתה **תחת לשונו**, וירא לנפשו מלספר אותה, כי יקחו ממנו נקמה:

פסוק יג
והוא **יחמול** על הרעה **ולא יעזבנה**, רק **יכחידנה תחת לשונו - וימנענה**, מאחרים, **בתוך חכו**:

פסוק טז
ראש פתנים, החלב אשר ינק ונגמל ממנו יהפך לו לראש פתנים, **וללשון אפעה**, אשר תהרגהו, והוא רמז לעושר ולנכסים אשר קנה בימי הנעורים:

פסוק יז
אל ירא בפלגות, כי ברבות הטובה בעולם כפלגי מים, ובהיותה **נחלי דבש וחמאה**, לא יראה אותה ולא יאכל ממנה. ויש מפרש הגזילה אשר היתה מתוקה בפיהו לא היתה נחלי דבש רק ראש פתנים. ואיננו נכון:

פסוק יח
משיב יגע ולא יבלע, ישיב יגיע אחרים להם ולא יאכל ממנו, כי אם שם ממנו בתוך פיו לא יבלענו:
כחיל תמורתו, הוא אליו, **ולא יעלוס** בו, ירצה לומר כי יגיע אחרים אשר גזל ישיב דמיו, והוא לו כאשר ימיר בהמה בבהמה או כסף בכסף, ולא ישמח בו. ויותר נכון לי שיאמר לנגזלים, וישלם להם מה שנגע בו עתה בעוניו ולא יאכל ולא יהנה ממנו כאשר נותן ממון תמורתו, והוא מה שקנה בימי השלוה שהומר לו עתה בצער שלא יעלוס בו, והמשל כי משניהם לא ישמח:

פסוק יט
כי רצץ עזב דלים, ועזבם רצוצים ונדכאים:
בית, אשר גזל מהם לא יבנהו, כי בחצי ימיו יעזבנו:

פסוק כ
כי לא ידע שלו בבטנו, יחזור על הפסוק הראשון **משיב יגע**, ויאמר כי הוא ישיב הגזלות ולא יעלס בקנינו, כי ימות בחצי ימיו, ולא ידע בבניו היוצאים מבטנו איש שקט ושלו. הבנים יקראו יוצאי בטן, כמו לפני בטני, וכן כי אם אשר יצא ממעיך, מחלציך יצאו, וכולם כנוים:
בחמודו לא ימלט, כאשר חמד לא ימלט איש, כענין לא יוליד, כמו והמליטה זכר. והמפרשים אמרו כי לא ידע שלו בבטנו, שאין בבטנו השקט. וממה שחמד והתאוה לא ימלט כלום:

פסוק כא
אין שריד לאכלו, לעושר שלו לנחול אותו ממנו:
על כן, לא יקוה אל הטוב אשר לו, ולא יעלס בו:

פסוק כב
במלאות ספקו יצר לו, כאשר תתמלא תאותו ותגיע לכל מה שיספיק לו אז תבוא עליו צרה:
כל יד עמל תבואנו, להשיב להם ממונם,

פסוק כג
וכאשר תגיע ידו למלאות בטנו, מטעמים כאשר אהב, **ישלח בו חרון אפו**, האלהים הוא השולח, כי עמו ידברו בספר, על כן אין צורך להזכירו. או יחזור אל האל הנזכר למעלה בפסוק מבטנו יורישנו אל, וימטר האל עליהם חרון אפו בבשרו ובגופו, כמו ולחומם כגללים. והנכון כי בלחומו, במאכלו:

פסוק כד
יברח מנשק ברזל, כי יחשוב להמלט ממנו:
תחלפהו קשת נחושה. כלומר תעבור החץ בגופו מעבר אל עבר, כענין כאשר ינוס מן הפח ונפל אל הפחת:

פסוק כה
שלף, החץ:
ויצא מגוה, היא האשפה אשר החצים בתוכה, ושלף ברק החרב אשר בו מרורת פתנים ויהלך בחץ ובברק החרב על הרשע:
אמים, הם אנשי החיל אשר יפגעו בו, ויקראו אמים כי יפול אימתם עליו:
יהלוך עליו אימים, כמו ויבא אלי אנשים, ורבים כן:

פסוק כו
כל חשך טמון לצפוניו, במקומות צפונים שלא ידעם ולא ישתמר מהם:
תאכלהו אש לא נופח, הוא האש שלא תכבה, והנשאר באהלו תהיה לרעה:

פסוק כז
יגלו שמים עונו, להמטיר עליו אש וגפרית, **והארץ**, תשנא אותו להוציא אליו קמוש וחוח, כענין והיו שמיך אשר על ראשך נחושת והארץ אשר תחתיך ברזל. או כאשר אמר התרגום: יפרסמון אנגלי מרומא סורחניה ודיירי ארעא יקומון לאבאשא ליה:

פסוק כח
יגל יבול ביתו, מהרה גלות שלימה, כמים הניגרים במורד אשר לא יאספו, ביום תבוא אליו האף והחרון. והתרגום אמר: יטלטל עיבור ביתיה משחיה וחמריה מזדלפין ביומא דרוגזיה. ועניינו יגלה תבואות ביתו, ושמנו ושקוייו יגלו ביום אפו:

פסוק כט
ונחלת אמרו מאל, נחלת מה שאמרו עליו בני אדם שתבוא לו מאת האלהים. והנכון, מה שאמר בו ונגזר עליו מאת האל:

פרק כא

פסוק א
ויען איוב ויאמר:

פסוק ב
שמעו שמוע מלתי, המענה הזה יפליג בו איוב לדבר על הרשעים, כי יש מהם שטוב להם בעולם הזה בעושר ונכסים וכבוד ובבנים ושלוה, וילעג על חביריו במה שאמרו לו שזרעם נכרת אחריהם, יכוון בזה להסתיר דבריהם בראיות מוכרחות, וכבר דבר עם שלשתן בטענת צדקת נפשו ולא הודו כמו שכתבתי תחלה, כי רעת הצדיקים אינה קושיא מתפרסמת, כי כל אובד יאמרו לו חטאת ומרדת. גם בראותם רשע וטוב לו יאמרו כי יאבד הוא, וזרעו אחריו יכרת לדור או לדורות, כאשר בא בדבריהם במענה, כי תמול אנחנו ולא נדע וגו'. והעניין, עתה כאשר הלאו את איוב בנסתרות להרשיעו ולהכרית זרע הרשע לאורך ימים, יענה אותם ויאמר, הנה בעיני ראיתי רשעים מצליחים וצאצאיהם ובתיהם בחייהם בשלוה, וכי תאמרו שיכרת זרעם אחרי מאות השנים, מה יזיק להם ומה צער יהיה להם בכך, והנה על כרחכם המשפט מעוקל, ועל כן אין להאמין לדבריהם שיכרת זרע הרשעים בחטאתם. וגם בראותכם צדיק אובד כמוני היום אל תרשיעוני, כי המשפט לא לאלהים כי אם למקרים:
שמעו שמוע מלתי, אמר שישמעו אותו ויחשוב להם זה כאילו נחמוהו:

פסוק ג
שאוני ואנכי אדבר, שאו משא דברי אף על פי שהוא כבד עליכם:
ואחר דברי תלעיג, לצופר יאמר כן:

פסוק ד
האנכי לאדם שיחי, שיאמר איני יכול לנקום נקמתי מן האב בזמן תקפו, אקח אותה מבנו ומזרעו כאשר אוכל:
ואם מדוע לא תקצר רוחי, בהיותי נספה על לא משפט:

פסוק ה
פנו אלי, פנו לדברי ותמהו, כי אנכי בעצמי בזכרי הענין אהיה נבהל ומשתומם:

פסוק ז
מדוע רשעים יחיו:

פסוק יב
ישאו בתוף וכנור, ישאו קול כמו תוף. והתרגום אמר יטלון בתופין וכנורין. והתוף לאמר כי ישאו כל כלי הנבלים והזמיר, כמו תוף וכנור ודומיהם:

פסוק יג
וברגע שאול יחתו, בעת המיתה ישברו, כלומר ימותו בשעה הראויה למיתה, ויחתו בלי מכאוב וחולי ארוך. והמפרשים הוציאו **ברגע** מן וזאת המרגוע, ובגוים ההם לא תרגיע. רצונם לומר ובנחת אל שאול יחתו פתאום, בלא שיוכח במכאוב על משכבו. ובעל התרגום תרגם את שתיהן: ובמרגועא לבי קבורתא נחתין, ותרגם אחר ובשעה לבי קבורתא נחתין, תרגם יחתו לשון ירידה ונחת, והנה הרשעים האלה שטוב להם בחייהם ובמותם הם המורדים הכופרים בעיקר,

פסוק יד
ויאמרו לאל סור ממנו וגו', שלא תועיל עבודת האלהים, והיו סבורים כי שלותם ברשותם, ואינו כן: כי

פסוק טז
טובם, וכבודם ביד האלהים ולא בידם, ועצתם זאת, כלומר מחשבתם הרעה, רחוקה היא ממני, כי אינני מודה בה, אעפ"י שאני קורא תגר על המדה. או רחוקה ממני בהיותי בשלותי, כי הייתי מודה בטובי האלהים. ויש מפרשים הן לא במעשה ידם ובזכותם טובם, ועצתם רחקה ממני, ואני מתייסר בייסורין, ואמר כי הם כופרים בעיקר וטוב להם, ואני המודה ועובד רע לי:

פסוק יז
כמה נר רשעים ידעך, לשון כמה שאלה על הרבוי או על החסרון, כאשר עשיתי זה כמה שנים, כלומר שנים רבות, כמה לי עוונות וחטאות, ירצה לומר כמה הם, הלא מעטים

המה, כי כן ישמש מלת מה בלא כ"ף לרבוי או לחסרון, מה רב טובך, מה אנוש כי תזכרנו. עתה יאמר כמה שנים או כמה דעיכות ידעך נרם:
ויבוא עליהם אידם, ויחלק להם האל חלקים רבים באפו, עד

פסוק יח
יהיו כתבן לפי רוח, הלא כל שניו בשלום ומיתתו בנחת, והאלהים אשר

פסוק יט
יצפון לבניו, הצער והמכאוב הראוי לבוא עליו היה ראוי שישלם אותו אליו בחייו, וידע **אונו**, כענין ידוע חולי. אונו, מלשון בן אוני. וכן אמר התרגום תבריה, עשאו כמו אידו, ואין לו חבר במקרא:

פסוק כא
כי מה חפצו בביתו אחריו, מה יחוש לביתו אחר מיתתו, הנה לא ידאג לצער הבנים ולא ישמח לטובם ואין לו חפץ:
כי מספר חדשיו, כבר, **חצצו** ונחלקו מהם:

פסוק כב
הלאל ילמד דעת, יתמה, האיש כמוני ילמד דעת לאל, השופט כל הארץ הרמים והגדולים לא יעשה משפט חס ושלום, אבל מכל מקום אין הנראה בעולם דין אמת:

פסוק כג
זה ימות בעצם תומו, צדיק או רשע, **וזה ימות בנפש מרה**, גם כן, כטוב כחוטא, ויחד שניהם שוים לכסותם רמה, ומדוע יריע האלהים לטובים וייטיב לרשעים, ואפילו ישלם להם טוב בעולם הנשמות, מכל מקום הרעות הבאות עליהם בעולם הזה עוות הדין הוא. ויתכן עוד שאפרש **הלאל ילמד** אדם **דעת**, הלא הוא הדעתן השלם, **והוא רמים ישפוט**, כשירצה, כי הוא היכול והתקיף, והנה איננו חסר לא דעת ולא יכולת, והנה כשאנו רואים שופט חכם ובעל יכולת עושה משפט מעוקל כזה, זה ימות בנפש מרה וזה בעצם תומו, על כל פנים שמפני שלא ישגיח בדין הוא זה. וזאת כוונתו ולא יאמר אותה בפירוש רק יביא עליהם ראיותיו לעולם. והמפרשים אמרו **הלאל ילמד דעת**, היש בכם שילמד לי דעת על האל איך יעשה כן, שזה ימות בעצם תומו וזה ימות בנפש מרה:
הלאל, הלמ"ד כלמ"ד אמרי לי אחי הוא, ואמר פרעה לבני ישראל, והדומים להם. והתרגום אמר: האפשר דלאלהא ייליף מנדעא, כמו שפירשתי, והוא הנכון:

פסוק כד
עטיניו מלאו חלב, אמר בו התרגום: חדוי, כי השדים ידמו לשרקת הנקרא מעטן, וכן בלשון רז"ל מעטן של זתים:
ומוח עצמותיו, רמז כי הגוף כלו מושקה מן המוח שהוא הרבה בעצמותיו. או יאמר כן ומוח עצמותיו ישוקה, מן החלב הנזכר:

פסוק כז
הן ידעתי מחשבותיכם, אמר אני רואה כי אין משפט, כי ידעתי שאתם חושבים עלי רעה ומזימות חמס בהיותי מלומד בייסורין:

פסוק כח
כי תאמרו איה בית נדיב, איה בית איוב הנדיב הזה:
ואיה אהל משכנות רשעים, הכל הלכו אל מקום אחד, כי כולם אבדו ברשעם:

פסוק כט
הלא שאלתם עוברי דרך, עלי בעבור היותכם מארץ מרחק:
ואותותם, אשר אמרו לכם על נדיבותי וצדקי, **לא תנכרו**, אותם עתה:

פסוק ל
כי ליום איד יחשך רע, יאמר כי הרשע נשמד ונעזב ליום איד העתיד לבוא:
ליום עברות, שיובלו בניו:

פסוק לא
מי יגיד על פניו, בחייו דרכו הרעה:
והוא, שעשה הרעות ויוכל:
מי ישלם לו, כי הוא בבוא הרעה אל ביתו:

פסוק לב
לקברות, הובל כבר, ועל העפר הנקבץ על קברו כעין גדיש:
ישקוד, תמיד עוד כל ימי הארץ, ולא ישוב אל בניו או אל ביתו: כי

פסוק לג
מתקו לו ריבי נחל, אשר נקבר שם, וידע כי בניו ימשכם אחריו ויבואו לו, ואבותיו אשר לפניו עמו הם שם:

פסוק לד

ואיך תנחמוני הבל, לאמר כי אם לא חטאתי לא יריע לי האלהים, ומוסר הוא, או על קצת חטאים שלא ידעתי, ועוד ייטיב לי, כאשר אמרו, אם אתה הכינות לבך, והיה ראשיתך מצער, ודומיהם, כי כל אלה נחמות לו:

ותשובותיכם נשאר מעל, בנפש השומע. והתרגום אמר: ותיובתכון אישתאר בהון שיקרא:

פרק כב

פסוק א

ויען אליפז התימני:

פסוק ב

הלאל יסכן גבר, האיש הזה גדול החברים בחכמה, כי הכתוב יקדימהו להם, וכן דרך המקרא בכל מקום להקדים הגדול במעלה, ועוד שהגיע למעלת הנבואה בסוף. והנה הוא המאשים את איוב בתחלה, כי נרמז לו מדבריו סברת העדר ההשגחה, והוא המחזיר לו הענין במענה הזה בפירוש. והקרוב אל הדעת, כי איוב לא יאמין בהעדר המשפט בעולם הנשמות, כי אם היה כן היה מבעט יותר, והוא אמר הן יקטלני לו איחל, כאשר פירשתי, ולא תראה ממנו שיבקש אלא מוכיח, ועליו קורא תגר, ולא יתרצה לאמר שישולם שם השכר בעולם הנשמות, כי למה יריע האל לעושי רצונו בזה כלל, ולמה ייטיב למכעיסיו. וראיה עוד לזה שאמר בסוף דבריו כהתם תוכחותיו, ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה, אמר כי האל מבריאת העולם צוה לירוא ממנו ולסור מרע, והיא לאדם כל חכמתו ובינתו, יורה עתה בידיעת הפרט גם בהשגחה גם בגמול, כי לא יהיה לאדם חכמה ובינה ביראת ה' ובסור מרע, אם לא יהיה בהם השגחה, גם גמול או עונש, אבל יהיו מעשיהם תהו והבל. וכל זה יורה כי עיקר תלונתו בעולם הגופות, כי גוף האדם אצלו כגוף הבהמה, נולד בממשלת הכוכבים והמזלות וימשלו בו המקרים, רק הנפש מן האלהים אשר נתנה. והנה אליפז יחדש במענה הזה עתה לאמר לו כי אין החפץ לאל שיעשה האדם הטוב והישר בעיני אלהים ואדם ולסור מרע, רק בעבור טובת הנבראים, וזאת לו לראיה, כי האל חפץ להצדיק בריותיו ויחמול על מעשה ידיו, והוא מצוה ומשגיח עליהם, ואם כן רעת איוב באה אליו על כל פנים, או יהיה על פעולות רעות מאוד שיעשה, כאשר יפרש לו, או על מחשבת כפירה שהיתה בו. ולא רצה עתה בנסיון ובמוסר, אשר ראה תחלה להרחיק איוב הדעת ההיא, ואמר בסוף שיהיה מה

שיהיה אם ישוב בו איוב, ישוב האל להטיב אחריתו מראשיתו. וזה ענין המענה כאשר יבואו הפסוקים:

הלאל יסכן גבר, האם לאל יוכל להועיל בכל אשר יאמר או יעשה, כי יועיל על דבריך אדם משכיל לחלוק עליהם לטובת הבורא יתברך. ירצה לומר כי אחרי שאין האדם יכול לעשות לאל תועלת, אף כי מגרעת בחכמתו או בשכלו, הם לא יחלוקו על דברי איוב להועיל לאל או להחניף לו, רק יעשו כן ברצותם באמת:

יסכן, מענין תועלת, כמו וכל דרכי הסכנת, וכן הוכח בדבר לא יסכן, כאשר יכפול, ומילים לא יועיל בם:

עלימו, רמז על הטענות אשר ביניהם, כלומר על דברינו הנזכרות. והמפרשים אמרו הלאל יועיל גבר, כי יועיל על המעשים לאל אדם משכיל, הלא ברוב שכלו ומעשיו הטובים לא יוכל להועיל רק לעצמו. והתרגום אמר: האפשר דלאלהא ייליף בר נש וכד ילף אפשר דעליהון משגח. יאמר האם לאל ילמד האדם דעת, וכי ילמד הישגיח האל על דבריו וישכיל אותם ממנו כלל, כי אתה באת ללמד לאלהים דין ומשפט גבר:

יסכן, מן ההסכן הסכנתי, שהוא ענין לימוד והרגל, למדת והרגלת אותי עליהם:

פסוק ג

החפץ לשדי כי תצדק, יגזור כי אין בהעשות הטוב לאלהים טובה, או רעה בהעשות הרעות, רק ירצה בטוב וביושר לטובת העושים אותם, וכן יאמרו עוד: אם חטאת מה תפעל בו, ורבו פשעיך מה תעשה לו:

פסוק ד

המיראתך יוכיחך, כאשר יוכיח וייסר אותך בייסורין הללו ויביאך במשפט הזה, מיראתך יעשה כן, פן תהיה פורק עול ותריע אליו, ואין זה רק בעבור כי

פסוק ה

הלא רעתך, שהיית עושה לבני אדם, היתה רבה, ולא היה קץ לעונותיך:

פסוק ו

כי, היית חובל אחיך חנם, **ובגדי ערומים**, אשר לא יספיקו בגדיהם להם, **תפשיט**, ערומים חסרי הבגדים, כאשר דרשו רבותינו ז"ל בפסחים, כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף. אלכה שולל וערום, הוא חסר הבגדים, כי אין דרך האבלים ללכת ערומים, רק חסרי הבגדים כאיש שולל, ורבים כי יקראם ערומים על שם סופם, כי תפשיט הבגדים השארת אותם ערומים:

פסוק ח
ואיש זרוע לו הארץ, וכי בעבור היותך בעל זרוע תהיה הארץ שלך, ובעבור היותך **נשוא פנים**, תשב בה לבדד:

פסוק ט
אלמנות שלחת ריקם, מבתיהם אשר גזלת:
וזרועות, אשר יחזיקו בפנות הבית שלא יצאו משם, שברת אותם והוצאת מהם:

פסוק י
על כן סביבותיך פחים, לא על חנם:
ויבהלך פחד פתאום, כי תראה סביבך פתאום דבר שתפחד ממנו, או שמא לא תפחד,

פסוק יא
ולא תראה, כלל, חושך וענן, עד שיגברו המים ותאסף ותגוע בהם אתה וכל אשר לך. והענין הזה לאמר, כי עשה עוונות שראוי להיות נבהל פתאום ונלכד בפח ובמוקש, או נטרד ואובד בלי שיתבונן מקרהו כלל, ועל כן לא יתמה מאשר באו עליו מן המקרים. והמפרשים אמרו או היית חושב שאתה בחושד ולא תראה ושפעת מים כסתה אותך. ואין לזה הפירוש טעם או ריח:

פסוק יב
הלא אלוה גובה שמים, חסר בי"ת משרת, והענין כאשר אמר לו הלא רעתך רבה, חזר ואמר לו הלא אלוה וגו', לומר לא מיראתך יוכיחך רק מרעה רבה שעשית, או מכפירה גדולה שחשבת, כי אמרת שהאל שוכן מרום הכוכבים גבוהים וראשם שהם בגלגל העליון, רם מאוד, כל שכן עליון העליונים הרם והנשוא מהם, ולכן לא ידע בשפלים ולא ישגיח בהם, המלפנים **לערפל**, אשר שם סביב כסאו, **ישפוט**, בהם:

פסוק יד
עבים סתר לו ולא יראה, ויביט בשפלים, רק השמים, אשר יתארם במחוגה, בהם יתהלך, ויחפש לקיים אותם לעד, ולהעמיד מיני השפלים אשר הם נתלים בהם:
יתהלך, כמו התהלכנו בארץ, ומתהלך בה, שהכוונה בהם לחקירה וחיפוש, כאשר פירשתי בתחלת הספר:

פסוק טו
האורח עולם תשמור, והנהגת הגלגל תשמור ותצפה לאמור, כי מפי עליון לא תצא הרעות והטוב להגביה ולהשפיל, להיטיב או להרע:

אשר דרכו מתי און, זה בלבם. ויתכן שיתפרש כפשוטו, התשמור בלבך ותאמין באורח הזה, אשר כבר לימים ראשונים ואשר היו מן העולם, דרכו אותה מתי און, והם

פסוק טז
נכרתו מפני הכפירה הזאת בלא עתם:
ונהר יוצק יסודם, משל על מהירות ההכרתה, או יזכור אנשי דור המבול, וכן בתרגום:

פסוק יז
האומרים לאל סור ממנו, עניינו שהוא סר מהם ולא יפעל בהם כלום:

פסוק יח
והוא מלא בתיהם טוב, יאמר אליפז שהאל הוא הנותן להם הטוב, כי עצתם והכפירה הזאת אשר בלבם היא רחוקה ממנו:

פסוק יט
יראו צדיקים וישמחו, יקשר עם הפסוק הבא אחריו, יראו הצדיקים

פסוק כ
אם לא נכחד קימנו, אנחנו המאמינים, ויתר שאת ויתר עז אשר היתה לכופרים הנזכרים, **אכלה אש**, פתאום, ועל כן ישמחו ויגילו בזה, כי תהיה להם אחרית ותקוה:

פסוק כא
הסכן נא עמו ושלם, הועיל לעצמך עם האל הנזכר ותעשה עמו שלום, כי בדברים האלה תבואתך טובה, ובלעדיו לא תוכל להועיל לנפשך. ירצה לומר שירחיק האמונה הרעה הנזכרת מלבו, ויאמין באלהים ויהיה עמו תמיד. והתרגום אמר: אליף כען עמיה ותשלים, שילמד וירגיל נפשו להיות עמו תמיד ויהיה בשלום, כי בהם תבואתך טובה, כי יעביר רעתך:

פסוק כב
קח נא מפיו תורה, כי הוא הגוזר לעשות הטוב והישר, ולא לחבל אחים והפשט בגדי ערומים ויתר הרעות הנזכרות:
ושים אמריו בלבבך, להרחיק הכפירה הנזכרת:

פסוק כג
אם תשוב עד שדי תבנה, אם תשוב מן הרעות שעשית או מן הכפירה שהשבת, תבנה:
תרחיק עולה, במעשה, כמו לא תעשו עול במדה במשקל ובמשורה מכף מעול וחומץ, ויש בדבור ובמחשבה, הלאל תדברו עולה, יחפשו עולות, וקרב איש ולב עמוק. על כן אמר שירחיק שתי הרעות, והם רעת המעשים הנזכרים, ורעת הכפירה הנזכרת:

פסוק כד
ושית על עפר בצר, על עפר הארץ מבצר ומגדל עז, ולא תצטרך לשים בסלע קניך:
ובצור, הנעלה שהוא גבוה, תשית לך זהב אופיר:

פסוק כה
והיה שדי, האל, באויביך להשמיד ולהיות ידו בהם עד כלותו אותם. ויש מפרשים והיה האל בצרה שלך, כמו עמו אנכי בצרה:
וכסף תועפות לך, הרים יהיה לך, כי יגדל עשרך וכבודך, ויהיה נשגב משונאיך, כאילו היו בגבהי ההרים הרמים, מן תועפות הרים והתרגום אמר בצריך כמו בצר, והיה שדי בצריך, כרך תוקפך:

פסוק כז
ונדריך תשלם, כי יבוא אשר תדור עליו, כי הנודרים יאמרו אם יהיה אלהים עמדי ושמרני ויראני בשונאי, אהיה לו, או אתן זבח ונסכים, והנה יבוא רצונך ותצטרך לשלם הנדר הנידר עליו:

פסוק כט
כי השפילו, הרשעים ונפלו לעיניך:
ותאמר גוה, תגזר ותאמר כי גאוה השפילה אותם, כי **שח עינים יושיע**, האל, וכאשר ימלט האל האי אשר בתוך הים ולא יכסנו בשוא גליו בהיותו נקי, ותאמר לו נמלט אתה בבור כפיך:

פסוק ל
אי נקי, ירצה לומר יושבי האי שהוא נקי, כמו וכל הארץ באו מצרימה, ארץ כי תחטא לי, ורבים כן. והתרגום אמר: ארום דרא דאיתמריד במימרך יתעביד גויתן ותשוח בעיני ברייתא תפרוק. אמר: כאשר השפילו האנשים עצמם, אתה האל תאמר שיהיה להם גאון וגבה, והשח לעינים תושיענו. ישיזיב גבר דליתוהי זכאי בזכותך ואשתזיבו בברירות ידך. עשה, **אי**, כמו אין. ואיננו נכון. ואולי רצה לפרש כי ימלט האי כולו ויהיה נקי ונמלט בבור ידי איוב ובזכותו, כי ישוב לאלהים בכל לבו:

פרק כג

פסוק א
ויען איוב ויאמר:

פסוק ב
גם היום מרי שיחי, גם במענה הזה לא יחדש דברים אחרים, כי כעס על שחשדוהו ברע לבריות ורע לשמים, ולא יענה להם, רק ירצה להתווכח עם האל יתברך על צדקתו וישרו ועל חטאת הרשעים, והם שתי קושיות אשר בלבו:
גם היום, שדברתם הרבה, אין לי ניחום בדבריכם, ושיחי עמכם במרירות, **וידי כבדה**, מעשות דבר, **על אנחתי**, אשר היא גדולה. יאמר כי שיחו במרירות ומעשיו בכבידות, ולא יוכל לשאת ידו, אף כי עצמו. והמפרשים אמרו כי ידי מכתי, והענין שמכתו יותר כבדה וגדולה מאנחתו, כי לא יתאנח לפי גודל מכאובו. וכן דעת התרגום אמר לחוד יומא מריר מימרי מחתי תקפת על תוכחתי:

פסוק ג
מי יתן ידעתי ואמצאהו, לאלוה אשר הזכרת אליפז כי אשא אל אלוה פני:
אבוא עד תכונתו, המקום אשר יכין כסאו לשפוט את כל הגוים, ושם

פסוק ד
אערכה לפניו, משפטי, **ופי אמלא תוכחות**, על רשע וטוב לו, וצדיק ורע לו:

פסוק ה
אדעה מלים יעננני, הוא בעצמו:
ואבינה מה יאמר לי, כי לא ידעתי ולא אבין מה תענו ומה תאמרו אתם, כי אין בפיכם נכונה,

פסוק ו
האם מאשר כחו גדול מכחי **יריב עמדי**, להראות גבורתו:
לא, יעשה ככה. **אך הוא ישים בי**, שם, במקום המשפט לפניו, אדם ישר שאהיה נוכח עמו, כדי שלא אירא‍נו, ואז אפלט נפשי לעד משופטי, כי הישר יזכני באמת בשומעו תוכחתי:
ישים בי, כענין ישים עלי, **בי**, כאומר ישים במעשי שופט לשפוט ביושר, או דרך הלשון ככה, כמו הבהמה אשר אני רוכב בה, כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו. ועל דעת רבותינו ז"ל כן הלשון בנשפט, וכן בשופט, ונתן בפלילים, ונתן על פיהם. ובדברי חכמים ז"ל ומשלם בבית דין, יוצאה בדיינין. והחכם רבי אברהם ן' עזרא ז"ל פירש **לא אך הוא ישים**, כמו וישימו וישכילו, כלומר אין מי שיבין וישים לבו כי הרשעתי, אך הוא לבדו. והנכון שנאמר **לא** יעשה כן לריב עמדי בכחו הגדול, אך הוא ישים בי לבו אם חטאתי לו, כי שם

במקום המשפט אהיה ישר, ושם יהיה מפעלי נוכח ונגלה עמו, ואפלטה, נפשי, לנצח מיד שופטי:

פסוק ח
הן קדם אהלוך ואיננו, יחזור לראש התלונה, מי יתן ידעתי ואמצאהו, כי אני הולך קדם ואיננו שם:
ואחור ולא אבין לו, שהוא שם, כי נשגב ממקום, והוא ברא פאת צפון ולא אחזנו שם, והוא יעטוף ויכסה הדרום על תהו, ולא אראנו שם:

פסוק י
כי ידע דרך עמדי, על כן אני רוצה להתווכח עמו, כי הוא היודע ועד דרכי ומעשי: ואם **בחנני כזהב**, אצא טהור: כי

פסוק יא
באשורו אחזה רגלי, ללכת בה:

פסוק יב
מצות שפתיו, אשמור:
ולא אמיש, מהם יותר מלחם חוקי הצריך לי תמיד:
צפנתי אמרי פיו, בלבי, ושמרתי אותם לעשותם כל היום:

פסוק יג
והוא באחד, יחיד בעולמו:
ומי ישיבנו, דבר שלא יעשה כרצונו, וכל אשר אוותה נפשו יעשה מיד, כי אין מי שיעכב על ידו. וכן אמר התרגום: והוא יחידי ומי יתיביניה ונפשיה רגגת ועבדת:
והוא באחד, כענין ה' בם סיני בקודש, ירמזו שאין עולמו מקומו, זהו פשוטו, רק בפנימיות המלה הזאת נרמז, כי איוב היה חכם ומקובל יודע סוד האלהות והייחוד יתברך:

פסוק יד
כי ישלים חקי, קשור עם הפסוקים הנזכרים, באשורו אחזה רגלי, מצות שפתיו ולא אמיש, כל זה אעשה בעבור החסד והטוב אשר גמלני מנעורי, כי יעשה משלם חקי ויספיק כל צרכי:
וכהנה רבות עמו, טובות גדולות שגמלני ביצירתי ושמירת נפשי, כאשר ביאר בפסוק הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני, וגמר הענין,

פסוק טו
על כן מפניו אבהל, כאשר יזיק לי:
אתבונן, בטובו הגדול ואפחד ממנו, פן יהיה בי עון שהענישני עליו. והתרגום אמר: ארום ישלים היך בקדמיתא גזרתי ודכמתהון סגיאין עמיה. יפרש כן: כי נפשו אוותה ויעש בי כרצונו, וימלא החוק שגזר עלי, להיות נידן תמיד בייסורין, וכהנה רבות עמו, לעשות לאחרים כרצונו:

פסוק טז
ואל הרך לבי, והבהילני כי לא הכרית אותי טרם בוא החושך הזה אשר אני בתוכו, והיה מכסה מפני אופל גדול אשר נפל עלי ביום, כדרך למה יתן לעמל אור.

פרק כד

פסוק א
מדוע משדי לא נצפנו עתים, יאמר מדוע נחשוב כי משדי לא נצפנו עתים ונעלמו: והנה **יודעיו**, שהם הנביאים או החכמים יודעי שמו, לא ראו בלבם ימיו, כלומר הימים אשר בהם יעשה עם ברואיו, הם חשבו שיגמול אותם בהם טובה, והנה בעתה. או ימשוך למעלה ומדוע לא נהשב כי יודעיו הם לא ראו ימיו הצפונים ממנו. והענין לאמר, איך נחשוב כי מן האל אינם נעלמים עתים וקצת הימים, כי נראה שלא יעשה בהם משפט ברשעים, כאלו לא ידע מעשיהם, ובקצת הזמנים יהיה על הצדיקים קצף, כאלו לא ישמע לצעקתם. ואחר כן יפרש, כי הרשעים

פסוק ב
גבולות ישיגו, וגזלו עדר, וירעו אותו לעיני הכל, כי לא יפחדו, והנה יעשו חמס בפרהסיא, והאל לא ישים בהם תפלה ולא יעשה בהם משפט. והחכם ראב"ע פירש למה לא נצפנו עתים משדי, אילו נצפנו ממנו, לא הייתי מתרעם עליו, כי יודעיו לא ידעו מה יהיה, אבל הוא שידע הימים שיעשו בהם הרשעים רשע, למה יחריש. וגם הוא נכון:

פסוק ג
יחבלו שור אלמנה, יקחו אותו ממנה, כאילו היה להם חוב אצלה, כענין כי תחבול אחיך חנם.

פסוק ה
הן פראים במדבר, יחסר כ"ף הדמיון, כמו תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו, וכמו בזה הספר, ועיר פרא אדם יוולד. יאמר כי הרשעים כמו פראים במדבר,

וכמו משחרים לטרף בבקר לפעולתם, שהיא לטרוף טרף, ויצאו אל **הערבה**, והיא לו **לחם לנערים**, ההולכים עמו. כי שם יטרוף ויאכל את נעריו. וכן אמר התרגום: כמרודיא במדברא הכדין נפקו בעובדיהון בישיא מקדמין לביזתא במשרא לית מורשא לטליה.

פסוק ו

בשדה בלילו, בשדה שאינו שלו, **יקצורו**, כרצונם, כי יגזלו השדה מבעליו:

וכרם רשע, כרם בעל זרוע ישמרו אותו לנפשם, וילקטו ממנו לקש אחרי הבציר. ואמר התרגום: בחקלא דלא דילהון חצדין וכרמא דרשיעאי יכסחון. פתר מלת **ילקשו** כענין מסעף פארה, לאמר שיכרתו הענף אשר בו יהיה הלקש לזמור הכרם. הפליג בעבודת הכרם ובמעלתו כי הוא עושה לקש, ובעליו הרשעים האלה יזמרו אותה לעבדה ולשמרה:

פסוק ז

ערום ילינו, פועל יוצא, כי יפשיטו את העני עד שילינו אותו ערום מבלי שום לבוש, כי חסר הבגדים יקרא ערום כאשר פירשתי לעיל, על כן הוצרך לפרש מבלי לבוש:

פסוק ח

מזרם הרים ירטבו, הערומים: ובעבור שהם **מבלי מחסה** אחר, יחבקו הצורים להיות להם למחסה מזרם וממטר:

פסוק ט

יגזלו משוד יתום, פירשו בו מלשון ושוד מלכים תינקי, יאמר כי יגזלו יתום משדי אמם שלא יינקם אותם. והתרגום אמר: יאנסון מביזת יתום, עשה אותו משוד ושבר, כי היתום אשר ישאר לו מעט משוד אביו יגזלו אותו ממנו:

פסוק י

ורעבים נשאו עומר, קשור עם יגזלו הנזכר. יאמר ורעבים נושאי עומר, אחר אשר נתן להם לצדקה, יגזלו אותם. או יהיה פירושו ורעבים הלכו אשר נשאו עומר מן הקציר, כי גזלו העומר מידם והלכו להם רעבים:

פסוק יא

בין שורותם, של הרעבים הנזכרים, היצהר מן האשכול אשר גזלו מהם, ואם דרכו יקבים הרעבים ויצמאו, כי יקחו התירוש מהם. ויתכן לפרש ורעבים אשר נשאו עומר, בין השורות שלהם יצהירו את העומר שגזלו מהם, ויהיה עומר מן הזיתים, יקבים דרכו השודדים ויצמאו הרעבים, והנם רעבים וצמאים:

פסוק יב
מעיר מתים ינאקו, מן העיר ינאקו אנשיה נאקות חלל מרוב החמס:
ונפש חללים תשוע, כאילו הם חללים. או נפש חללים אשר הרגו בדרך תשוע, הנרצח בחרב, בצאת נפשו, ינאק וישוע:
ואלוה לא ישים תפלה, והאלהים לא ישים ברשעים תפלה שיהיו מעשיהם שוא ותפל, רק הם חזקים וקיימים, ועל אשר אני רואה כן, הרך האל לבבי והבהלני. וכן דעת התרגום, אמר: מקרתא בני אינשא נהקין ונפשת קטולין בחרבא תצלי האפשר דלאלהא לא ישוי חובא, פתר אותו בתימה, רק אני קשרתיו בראש הענין, והוא הנכון:

פסוק יג
המה היו במורדי אור, הרשעים הנזכרים הם היו בעדת המורדים באורה, כלומר שאינם חפצים שיעלה השחר ויהיה אור לנצח: ובבואו **לא הכירו דרכיו**, **ולא ישבו בנתיבותיו**, רק יכנסו ביערים ובמקומות הסתר והחושך:

פסוק יד
לאור יקום רוצח, יאמר כי בבוא האור לא יוכל לעשות כרצונו בממון בני אדם, רק יצטרך לגזול ולרצוח את הנגזלים, כי ימנעו מהם הגזילה:
ובלילה יהי כגנב, ויעשה כרצונו ויצליח, ולא יהיה צריך לרצוח ולהלחם עם אדם, על כן היו במורדי אור ושונאים אותו. ויש מפרשים במורדי אור, שהם מורדים באור העולם, הוא האל יתברך, כענין וישבע בחי העולם, לא יכירו דרכי השם ונתיבותיו, רק מתקצפים ופונים למעלה בבוא האור עליהם, כי חרה להם. ועוד כי ענין מרד נכון להתפרש כן:

פסוק טו
ועין נואף, שמחכה לנשף, ועוד קשה להם האור, כי בנשף בערב יום ינאפו נשי רעיהם:
וסתר פנים ישים, כמו ובסתר פנים ישים, שישים הנואף פניו בלילה במקום הסתר שלא יראה ולא יהיה ניכר שם:

פסוק טז
חתר בחשך בתים, עשה בתים במחלות הארץ תחת העפר להסתר שם בחושך, ולא יעשה פתח ניכר ונראה, רק במחתרת יכנס להם בלילה:
יומם חתמו למו, הבתים בעדם, ויסגרו המחתרת שלא יראה שיהיה שם בית, והנם אינם יודעים אור, כי שם יהיו נחבאים כל היום:

פסוק יז
כי יחדיו בקר למו צלמות, כי לאלה הרשעים יחד כולם הבוקר להם כמו צלמות:

כי יכיר, איש את חבירו בלהות צלמות הוא להם, ומלת **למו** נמשך, כי יכיר בלהות צלמות למו. והתרגום אמר: ארום כחדא צפרא דמי להון היך טולא דמותא ארום אשתמודע פורענותא דטולא דמותא וכו'. ונראה שהוא מפרש כי הבקר להם כמו צלמות, כי יכיר אחד מהם בלהות צלמות שיבואו לו ביום, כי יתפשוהו בני אדם:

פסוק יח

קל הוא על פני מים, כל אחד מאלו הרשעים הוא כדבר הקל השט על פני נהר שלא יושג:
תקולל חלקתם בארץ, שלא יעבדו חלקתם ולא יפנו אל דרך כרמיהם ללכת שם לעבדם ולשמרם, רק כל רצונם וחפצם מגזל ועשק ורצוח וניאוף:

פסוק יט

ציה גם חום, יאמר כי כציה וחום גדול הבאים על השלג והוא נמס ושטף מימיו, נגזל ונכרת כהרף עין, כן יחתו כרגע וילכו חטאים לשאול. וכן אמר התרגום: היך צחוותא וחומא דאנסין מימי תלגא וליתיהון היכדין לשאול אשתניו. פתר "חטאו" שנוי, כי נשתנית צורתם ברדתם שאולה, וענין כל חטא שנוי הדבר הנכון לעשותו, מלשון אל השערה ולא יחטא:

פסוק כ

ישכחהו רחם, יאמר כי אחרי מותו תשכחהו אשתו, והוא מתוק לרימה ותאכל בשרו ושארו:
ותשבר כעץ, בעבור שאין לו זרע, כי האשה אשר

פסוק כא

רועה לו, היא עקרה שלא תלד, וכאלמנה בלא בעל שלא ייטיב ממנה להיות לו בן או בת. והנכון בעיני כי יאמר שהוא נשבר כעץ בעבור שהיה רועה עקרה, כדי שלא תלד, ותהיה אלמנה שתיבוש ותפיל, כי לא היה חפץ שיהיה לו זרע, כאשר איננו חפץ בחלקת שדה או כרם:

פסוק כב

ומשך אבירים בכחו, והוא היה מושך בכחו אפילו האבירים אשר להם זרוע עם גבורה:
יקום, הרשע על כל אחד מן האבירים:
ולא יאמין בחייו, כי יהרגנו או יגזול אותו. ויתכן לומר **יקום** הרשע בבקר ולא יאמין בחייו, כי הוא נלחם עם העם ואבירים, כאשר אמר בו לאור יקום רוצח, והנה הוא מסתכן תמיד, כענין הנה אנכי הולך למות, והראשון נכון:

פסוק כג
יתן לו לבטח וישען, הרשע עליו, כי בו ילכד ברשת אדם, רק יצליח מרמה בידו ויבטח בהצלחתו כל ימי חייו:
ועיניהו, ועיני האל **על דרכיהם**, כי הוא רואה את דרכם הרעה ואינו מושיע את הנגזלים מידו, כי איננו עושה בהם משפט. וזה השלמת תלונתו כאשר השלים למעלה ואלוה לא ישים תפלה, כמו שפירשתי:

פסוק כד
רומו מעט ואיננו, התרוממו מעט ואיננו, כל אחד מהם ימות:
והמכו, מן וימכו בעונם, יאמר כי יתרוממו ויגבהו וכמעט אינם, רק יהיו נשפלים ונמוכים לארץ, וכל בני אדם יקפצון וידלגו ממקומם, כלומר יכרתו ככל הנכרתים. או יהיה **ככל יקפצון**, כולם כאשר הם יקפצון:
וכראש שבולת ימלו, ואין להם שורש וענף. והנה איוב לא יפליג באבדן אלה הרשעים, רק כוונתו לאמר כי יש רשעים אינם חפצים בבנים ובבנות ולא בנחלת שדה וכרם, רק חפצם רצוח ונאוף וגנוב, והם עושים כן כל ימי חייהם ומתים כשאר בני אדם, ואם הם נכרתים מה יזיק להם, כי זה חפצם ורצונם הוא, וכל זה לשבור דברי חביריו אשר יאמרו, כי הרשעים ישאו עונותיהם על פניהם וזרעם אחריהם, והוא השיב להם בתחלה, כי מה חפצו בביתו אחריו, ועכשיו ישיב להם, כי חפצם שימותו בלא בנים, והם ממלאים תאותם בעולם הזה, ועל כן השלים

פסוק כה
ואם לא איפו מי יכזיבני, שלא יהיה כן תמיד בעולם, **וישם לאל מלתי**:

פרק כה

פסוק א
ויען בלדד השוחי ויאמר:

פסוק ב
המשל ופחד עמו, כאשר לא מצאו מענה לסתור דבריו, שב בלדד להביא ראיה ממעלת הבורא יתעלה ומפחיתות האדם. אמר כי הכל במשפט וצדק, כי השופט צדיק והנשפט סכל מדעת הסוד, ועל כן ילעג על איוב, כי הוא סבור שהוא מקרה, מפני הטעם הזה בעצמו, כאשר כתבתי לך שלישים:

המשל ופחד עמו, עם האל אשר יזכיר בפסוק הבא אחריו, כי יש ממשל לשפוט אבירי הכח, והכל יש להם לפחוד ממנו:
עושה שלום במרומיו, כי במרום אין דבר רק שלום, וירצה לומר כי התמורות אשר למטה, גורמות רעותיהם והם מדופי המקבלים, כי אין רע יורד מלמעלה:

פסוק ג
היש מספר לגדודיו, שהם רבים מאד מאין מספר, ובכולם עושה שלום:
ועל מי, מהם, **לא יקום אורהו**, כי כולם אין להם אור מעצמם, כי אורם ממנו הוא:

פסוק ד
ומה יצדק אנוש עמו, כי הוא באמת צדיק תמים:
וילוד אשה, רשע וחסר, ולא יזכה להיות זך ובר, לא במחשבה ולא במעשה:

פסוק ה
הן עד ירח ולא יאהיל, יאמר כי בכל גדודיו עד הירח מביט ולא יאהיל, כי לפעמים יגזור על הירח ולא יהל אורו, וכן אין הכוכבים זכים בעיניו כשירצה, כי יתבטל אורם כאשר לא ירצה שיקום עליהם אורהו:

פסוק ו
אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה, לבטלו ולשומו אפס ותהו, אם ישית אליו לבו. ויתכן לפרש **הן עד ירח ולא יאהיל**, כי הירח וגלגל הכוכבים אעפ"י שיקום עליהם אורו, אינם מאירים וזכים בעיניו לרדת ולהיות משכנו שם, או שיודע סוד מפעלותיו, כי הוא רם ונשא מהם מאד מרום וקדוש ישכון, ואף כי אנוש רמה ותולעה, שיהיה קרוב לו לדעת מעשיו ולהיות נאמן ביתו, כאשר פירשתי בפסוק הן בעבדיו לא יאמין.

פרק כו

פסוק א
ויען איוב ויאמר:

פסוק ב
מה עזרת ללא כח, יאמר כי דבריו לא לעזר ולא להועיל לאיוב, ולא לשאר בני אדם הבאים לחקור את הענין הזה, ואין להם כח לבוא בסודו, כי האומר כי משפט האדם מקרה הוא, היה לו מרוב גדולת האל, יאמר כן בעבור כי האדם פחות אצלו מהשית אליו לבו:

פסוק ד
את מי הגדת מלין, שלא ידעם, כי הכל יודעים שהאלהים נשגב ונעלה מאין חקר לגדולתו:
ונשמת מי יצאה ממך, איזה מבני אדם שנשמתו ורוחו משתוממים על הדבר הזה, השבות להם נשמתם והחייתם בדבריך, כי הודעתם הדרך אשר ילכו בה ויאמינו וישכילו, המשתומם על דבר נהיתה עליו רוחו ונשמתו, כענין ונשמה לא נשארה בי וכאשר יבשרהו אדם בשורה טובה החיית אותו, כענין ותחי רוח יעקב, להחיות רוח שפלים:

פסוק ה
הרפאים יחוללו, הה"א לתימה, והוא קשור עם ונשמת מי יצאה ממך, האם רפאים יחוללו בדבריך שהם **מתחת** המים. **ושוכניהם**, ושוכני האדמה, אין בחיים ואין במתים מי שהועילו לו דבריך כלל:

פסוק ו
ערום שאול נגדו, מפני שדבר ברשעים אשר בשאול, החל הוא לספר בשבח האל מענין השאול, ואמר כי הוא ערום נגדו לדעת מה שבתוכו ולפשוט אותם שם, כי אין חשך ואין צלמות בשאול, ואין כסות באבדון להסתר ולהתכסות שם ממנו. והחכם ראב"ע ז"ל פירש **הרפאים יחוללו**, אפילו הרפאים שהם מתים יחוללם האל מתחת מים ושוכני האדמה, והמשל גרגרי הזרע המתים תחת העפר. והענין כי בשאול שהוא בית סתר יעשה חפצו. ואיננו נכון בטעם, כי אין מדרך הספר הזה לקרוא הרפאים בשם הידיעה:

פסוק ז
נטה צפון, שהוא מקום היישוב, **על תהו**. **ותולה ארץ על בלימה**, כי היא תלויה באמצע הגלגלים ולא תסמוך על דבר, וכן המים שהם נקווים ונגרים צרורים בעביו, שאם לא יצרר בהם דבר נפלאות כחו אינם נבקעים ואין טיפה יורדת מהם, עד עת בא דברו וישלחם על פני חוצות:

פסוק ט
מאחז פני כסה, השמים יקראו כסא, כדרך השמים כסאי, יאמר כי האל מקרה פני השמים כקירות לבית, מלשון ויאחז את הבית. ותרגום וטלל ית ביתא, וכן לכסא מאחזים. ויש מפרשים מאחז פני כסא, כי פעמים שאוחז פני הרקיע מהמטיר על הארץ מטר, ופעמים פורש עליו ענן להוריד הגשם בעתו. ודעת כולם כי זי"ן פרשז נוסף. והתרגום פירש כסא כמשמעו והוא כסא הכבוד, אמר: מאחז באמיטתא דמן כורסיה מן

בגלל דלא יחמוניה מלאכיא פרס היך פרגודא עלוהי עננא יקריה. דבר הכתוב בשבח המטר ובשבח ענני הכבוד:

פסוק י

חוק חי על פני מים, יאמר כי שם גבול לים, חק עולם ולא יעברנהו:
עד תכלית אור עם חשך, כל ימי הארץ לעולם:

פסוק יא

עמודי שמים ירופפו, יהיו רפות מתנועעות, מלשון חכמינו ז"ל הלכה רופפת, יאמר כי המים שהם מתנועעים בתולדותם, לא יעברו החוק שגזר האל עליהם, ועמודי שמים שהם קיימים יתנועעו ויהיו כאדם התמה ואינו יודע אנה ילך כשיגער בהם, והוא רמז לעת הרעם:

פסוק יב

בכחו רגע הים, כמו רוגע הים ויהמו גליו, והוא ענין בקיעה כלשון עורי רגע וימאס. יאמר כי הים לא יעבור חוקו, וכשירצה יבקענו וישימנו לחרבה:
ובתבונתו מחץ רהב, הים, והם הדגים אשר בתוכו הגדולים, כדרך אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים על המים.

פסוק יג

ברוחו שמים שפרה, שיפר ותיקן להעביר מעליהם הענן הנזכר ולהשקט הים, כי בהיות השמים זכים תשקוט הים, ואז תחולל **ידו נחש בריח**, אשר בים, והוא רמז לתנין הגדול שהוא כמו בריח בחוזק ובגודל. **חוללה**, כמו רב מחולל כל, הרפאים יחוללו, ענין יצירה, וכן אמר התרגום: ברוח פומיה אפי שמיא אשתבהרו ברת ידיה לויתן דמתיל לחויא טריק. ויתכן לפרש חוללה ידו, ענין חיל וצער, וידו יורה כן, כענין הלא את היא המחצבת רחב מחוללת תנין, ושבח האל בהשקיט השמים והחריב הים והכות את כל אשר בתוכו והפכו. אבל בברייתא דשמואל של סוד העבור אמרו נחש בריח, בעבור שהוא כמו מעוות, והוא מבריה מן הקצה אל הקצה:

פסוק יד

הן אלה קצות דרכיו, מעט מדרכי גדולתו וכחו:
ומה, הוא, **שמץ דבר הנשמע בו**, כי כל מה שנודע ונשמע ממנו הוא שמץ דבר, כלומר מעט מזער, כנגד הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד. **שמץ דבר**, כמו ותקח אזני שמץ מנהו, עניינם קצת הדבר ומיעוטו. ואולי הוא כמו לשמצה בקמיהם, יאמר כי פרעוה אהרן כשידברו בהם קמיהם אפילו מעט מן החטא הגדול שעשו, או למעט כבודם

ולחסר מעלתם בפני קמיהם, רק ענין מיעוט וחסרון הוא. והתרגום אמר דאיתמצי, פתר אותו מלשון מיץ חלב, והשי"ן במקום אשר, כשי"ן שאתה מדבר עמי:
ורעם גבורותיו, כענין רעם שרים ותרועה, יאמר שגבורותיו הנושאות קול לגדלם ולרובם, **מי יתבונן** בכולם:

פרק כז

פסוק א

ויוסף איוב שאת משלו ויאמר: במענה הזה ישא משלים, כמו לא תסולה בכתם אופיר, וכוונתו בו לאמר שהוא צדיק, והנה יש צדיק ורע לו, וכל שכן רשע וטוב לו, כי אין זה חמס גדול כראשון, ואם נראה כי הרשעים נכרתים בעולם הזה, זה הבל הוא ואינו עיקר מוצא החכמה וסופה, כי החכמה נעלמת מבני אדם, ולא גלה להם האל ממנה אלא שייראו מלפניו ויסורו מרע, אך ענשם ושכרם ושלות הרשעים וייסוריהן של צדיקים לא נגלה לבני אדם, כי אין איוב מוצא ורואה בהם דין ומשפט, ולא שומע מחביריו דבר חכמה על הענין:

פסוק ב

חי אל הסיר משפטי, ישבע: חי האל שהסיר משפטי, ועשה לי רע על לא חמס בכפי שהמר נפשי, כי כל עוד שאני חי לא אדבר עולה ורמיה לרמות בני אדם השומעים, ונשבע שאינו יודע לנפשו עון אשר חטא ולא עולה ורמיה, ויצדיק את נפשו:

פסוק ה

חלילה לי אם אצדיק אתכם, לאמר שהאמת עמכם, כי אז אחיה חונף ורשע להחניף לכם או להחניף לאל:
לא אסיך תומתי ממני, אמרו המפרשים לא אודה לדבריכם לאמר שאינני תם: רק

פסוק ו

בצדקתי החזקתי, לומר שאני צדיק תמים:
ולא ארפה, דברי אלו. והנכון בעיני כי **לא אסיר תומתי ממני** לאמר שמעולם לא הייתי רשע, כדי להחניף לכם, כי אלוה ישאל כל נפש חונף:
לא יחרף לבבי, לא ישוב אחור לי מן הנעורים להיות פתי או רשע, כי זקנתי בצדקי:
יחרף, מן בימי חרפי. והתרגום אמר: לא יחסד, מלשון חרפה, יאמר שלא יתן חרפה על נפשו לעולם לאמר שהיה רשע אחרי שהיה צדיק מעודו:

פסוק ז
יהי כרשע אויבי, איננו מקלל, רק אומר כי אויבו המרשיע אותו יהיה על כל פנים כרשע, מפני שהוא חנף ונושא פנים בתורה, והאלהים יעניש החנף:

פסוק ח
כי מה תקות חנף כי יבצע, בעבור כי הגוזל מן האדם צדקו כגוזל ממונו, יאמר כי כרשע הוא אויבי, ומה תקותו כי בצע בצע ויגזול:
כי ישל האל נפשו מעליו, לשון של נעלך, ונשל הברזל:

פסוק יא
אורה אתכם ביד אל, אלמד אתכם לעבוד את האל ולאמר האמת:
אשר עם שדי לא אכחד, רק אומר האמת, וכן תעשו אתם אמרו אמת לעולם ולא תשאו פנים בתורה. ורבינו שלמה ז"ל פירש **אורה** אתכם המדה שביד האל והדרך אשר עם שדי לא אכחד, כמו כי ידע דרך עמדי:

פסוק יב
הן אתם כולכם חזיתם, שזה חלק אדם רשע עם אל:
ולמה זה הבל תהבלו, להיות רשעים וחנפים. לשון הרב ז"ל. והנכון בעיני, כי יחזור למחלוקת שלהם לאמר, הן כולכם ראיתם רשעים מצליחים, ולמה זה הבל תהבלו, זה לכם חלק רשע עם האל:

פסוק יד
שאם ירבו בניו, יהיו לחרב. ואין זה מוצא החכמה ומקור הבינה, רק טעם אחר וסוד אחר יש בענין הזה, ולא גלהו האל לבני אדם, למד אותם לומר איני יודע, כי יותר תנוח דעתי בזה מאשר ירשיעוהו על כל פנים, כי הוא צדיק בעיניו, והאריך לספר ברעות הבאות על זרעו של רשע אחריו ואמר אפילו יהיה כדבריכם שיבואו על זרעו של רשע כל הצרות שבעולם ויעוף כבודו במותו, אין כל זה מוצא החכמה, כאשר התלונן כבר, כי מה חפצו בביתו אחריו, ועוד שיש צדיק ורע לו, היא הקושיא אשר בה היתה תלונתו מתחלה, וכל עיקרו עליה יזעק:

פסוק טו
שרידיו במות יקברו, הנשארים לו מן החרב ימותו ויקברו:
ואלמנותיו, נשואות בניו, לא תבכינה להם, כי תשמחנה על אשר מתו על מיטתן ונקברו ולא היו כראשונים שנפלו בחרב, והיו דומן על פני האדמה:

פסוק יז
יכין וצדיק ילבש, אחריו במותו, כי לא תשאר נחלתו לבנו:

פסוק יח
בנה כעש ביתו, תולעת, מענין כבגד אכלו עש, יאמר כי לא יקום ביתו ולא יעמוד:

פסוק יט
עשיר ישכב ולא יאסף, עשרו, כי במותו לא יאספוהו בניו, כי יפלו בחרב טרם אספם עשרו וממונו:
עיניו פקח, הפוקח בו ואיננו: כי

פסוק כ
תשיגהו כשטף מים, כל אחד מן הבלהות. ונכון לי לפרש, **עשיר ישכב**, על מטתו, ולא יאסף אל עמיו בעשרו. **עיניו פקח ואיננו**, על עשרו במותו, לראות אם יקחוהו בניו, והנה איננו לעושר כי שללוהו הנגזלים, וזה ממענה צופר שאמר לו ככה, בניו ירצו דלים וידיו תשיבנה אונו:

פסוק כב
וישלך עליו ולא יחמול, יאמר כי רוח הקדים ימהר וישלך עצמו עליו ולא יחמול, ומיד **ברוח יברח**, הרשע, כי ירוץ יותר ממנו וילך לאבדון ולא ישיגהו רוח הקדים אשר ירדפהו. מהירות המרוצה יקרא השלכת, כדרך וישליכו הרצים והשלישים וילכו עד עיר בית הבעל. או הפסוק **וישלך עליו** נקשר עם פסוק הקודם וישערהו, ואמר כי רוח הקדים ישליך השערה לשערו ממקומו ולא יחמול:

פסוק כג
ישפוק עלימו כפימו, יודעיו לפנים ישפוק כל אחד על הרשעים כפיו:

פרק כח

פסוק א
כי יש לכסף מוצא. זה הענין כולו נקשר עם הפסוק הבא אחרי כן, והחכמה מאין תמצא. יאמר אל החברים למה זה הבל תהבלו, לתת טעם של הבל למשפטי הרשעים והצדיקים, כי האל הודיע מוצא כל הדברים, זולתי מוצא החכמה שראה אותה ביצירת האדם, כי אותה העלים מכל הנבראים, כי הודיע והראה לבני אדם, למצוא מוצא הכסף ממעמקי ההרים והמקום אשר יזקקו הזהב, וכן הברזל והאבן אשר יצוק ממנו הנחשת, כי בין אבני ההר ימצא, כי האל

פסוק ג
שם קץ לחשך, וידע קצו ויודיע לבני אדם:
ולכל תכלית הוא חוקר, כבר הוא חוקר וידע עם אבן צלמות, כלומר עד מקום האפס ותהום:

פסוק ד
פרץ נחל מעם גר, יאמר כי האל יגדיל הנחל ויפרוץ מעם המקום שהוא נגר ממנו, והוא המקום אשר חוא נסתר מתחת לארץ, ומקומות הנחל הנשכחים מן הרגל ולא יעברוהו, כי המים גברו על האנשים ומתנועעים ונושאים גלים:
דלו מאנוש, כמו דלו עיני למרום. והכוונה גם כן לאמר, כי האל יוציא מעיינות ונחלים גדולים מתהומות הארץ, כי הוא יודע הכל ושליט על הכל:

פסוק ה
ארץ ממנה יצא לחם, גם זה פלא שיוציא לחם מן הארץ, וכאשר יחפרו תחתיה ויעמיקו ימצאו מקום הפך מן העליון, והוא כמו האש, ויוציאו ממנו הגפרית וארץ מלחה, או הספיר ועפרות הזהב. ויתכן לפרש כי מלת **ארץ** נמשך, יאמר יש ארץ ממנה יצא לחם, וארץ תחתיה, כלומר מקומה נהפך כמו אש, ולכל יש מוצא זולתי החכמה:

פסוק ז
נתיב לא ידעו עיט, כי הנתיב שלא ידעהו אפילו העופות:
ולא שזפתו עין איה, והיא מין עוף הנקראת ראה שרואה ביותר:

פסוק ח
לא הדריכוהו בני שחץ וגו', ולא עברו עליו האריות והכפירים:

פסוק ט
שם **שלח ידו**, בחלמיש הצורים אשר בנתיב הוא:
והפך, ההרים שבהם משרשם לכסות עליהם תהום, או הוציא יאורים מן הצורים והסלעים שבהם כאשר יחפוץ:

פסוק י
ולכל יקר, וכבוד הנהיה בעולם, ראתה עינו, כי כל הכבוד שלו וכל הגדולות אליו:

פסוק יא
מבכי נהרות חבש, מבכי נהרות חובש אותם שיעבורו אותם ויבשו: וכל **תעלומה**, הוא הוציא אותה לאור:

פסוק יב
רק **החכמה**, לא הודיע מאין מוצאה ואי זה מקומה:

פסוק יג
לא ידע אנוש ערכה, לא ידע מקום מערכת משכנה. או **ערכה** כמשמעו, כי לא ישיגו אפילו להבין מעלתה:

פסוק יד
תהום אמר לא בי היא, יאמר כי איננה נמצאת בכל הארץ, לא במקום מוצא הכסף והזהב והספירים, ולא מתחת לארץ בנחלים ובמעינות, גם לא בתהום ולא בים, כי לרוב מעלתה לא הודיע האלהים את מקומה, כאשר הודיע מקום הכסף והזהב והספירים, כי ערכה ומחירה גדול מהם, על כן פירש

פסוק טו
לא יותן סגור תחתיה וגו', ואמר הענין:

פסוק יח
ומשך חכמה מפנינים, ירצה לומר שהחכמה שהיא נמשכת ועולה למעלה יותר מהפנינים. ויש מפרש **ומשך חכמה**, כי המושך אותה מן המקום הנסתר אשר היא שם משך דבר יקר יותר מפנינים, והוא משל, ויפה פירושו:

פסוק כ
והחכמה מאין תבוא, יאמר כי מקום מוצאה נעלם, וגם אין אדם יודע מאין תבוא, אם מצפון או מדרום, אם מן השמים או מן הארץ:

פסוק כא
כי היא **נעלמה מעיני כל חי**, גם מן העופות המעופפים למרחוק ברקיע השמים:

פסוק כב
אבדון ומות אמרו, יאמר כי החיים אינם יודעים לא מקומה ולא ערכה, וגם המתים אשר בשאול ובארץ צלמות אמרו, **באזנינו שמענו שמעה**, שמעו כי היא נמצאת ומעלתה גדולה מבוא בסודה, זולתי

פסוק כג
אלהים הבין דרכה וגו', ואם כן הכל מודים בה ובמעלתה, והכל אינם משיגים אותה:

פסוק כד
כי הוא לקצות הארץ יביט, כי האל יביט לקצות הארץ ולסוף השמים בבראו אותם:

פסוק כה
לעשות לרוח משקל, ועשה משקל לרוח והמים תיכן במדה:

פסוק כו
בעשתו למטר חק, להמטיר לפעמים:
ודרך לחזיז קולות, והם הברק והרעמים:

פסוק כז
אז, בעשותו הכל ביצירת עולמו:
ראה, החכמה שעליה יסד עולמו, כדרך ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה:

פסוק כח
ויאמר לאדם, הגיד לאדם שייראו מלפניו, והיא כל חכמתם:
וסור מרע, היא בינתם, כי זה כל האדם, ובזה יושעו, במופלא מהם אל ישאלו, ובמכוסה מהם אל יחקורו, כי אין להם עסק בנסתרות. והשלים ענייניו כדרך שהשלים שלמה המלך עליו השלום ספר קהלת, סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. וזה יורה על דעתו וסברתו, כי הם טובים בידיעה ובהשגחה בנפש, רק בעולם הזה יראה דברים שלא כדין ויטעה בהם, או יסתפק ויתלונן עליהם, כאשר פירשתי במענה הלאל יסכן גבר.
והנה זה פירוש הפסוקים האלה כפי פשטם, והוא כדרך הספר הזה בתוכחותיו, רק בעלי הקבלה יפרשו ענין **כי יש לכסף מוצא**, כי ידבר במעשה מרכבה העליונה, ואומרים כי ארבעה מתכות הנזכרות בפסוק ירמזו למוצא יסודם שמכלל עשר ספירות, ואמר שיש להם מוצא:
וקץ שם לחשך, הנזכר במעשה בראשית, והוא חקר תכלית הכל עד בנין הנבנה מן האותיות, ויקראו נתיבות החכמה נחל, והוא העושה בהם פימה להיות נגר משם. והיו **נשכחים מני רגל**, משל לרוב עמק הענין:
וארץ ממנה יצא לחם, ירמוז לרצון שממנו מוצא החיים ומדת הדין. **מקום ספיר אבניה**, כ"ב אותיות. **נתיב לא ידעו עיט**, ל"ב נתיבות, שתחלתם מנתיב אחד אשר לא נודע למלאכי השרת ולא הביט עין או מראית. **בחלמיש שלח ידו**, המשיל החכמה לחלמיש צור על הנתיבות שהיו סתומים בה. **הפך משרש הרים**, וגלה הנסתר תחתם, ויקרא יאורים ההוויות הנכללות בשם מים במעשה בראשית, ואחר שיצאו היאורים, **כל יקר ראתה עינו**, הנהיה במעשה בראשית, והיה העולם מים במים, וחבש אותם והבדיל בין מים למים במאמר יהי רקיע. **ותעלומה**, ותעלום החכמה הוציא לאור. **והחכמה מאין**

תמצא, מציאתה מאין. **ולא ידע אנוש ערכה**, סדרה. **ולא תמצא בארץ החיים**, המלאכים, במקום שהם רוצים לדעת אותה. **תהום אמר לא בי היא**, דרך מליצה יאמר, כי בורא החכמה מאין, ועוד שנעלמה מן המלאכים עד בואה, רק האלהים על ידי התבוננות האציל ממנה ארבע יסודות אשר יספר, והם קצות הארץ ותחת השמים, ששם האש והרוח והמים. **אז ראה** במחשבה הקודמת והוציא ממנה ספר וספר וספור, וחכמה ותבונה ודעת. **ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה**, שהיא מדת טובו של הקב"ה. זהו דרכם בפסוקים הללו, והדברים בעצמם ישתבחו ויתהללו, אבל לא ידענו אם הענין סובל הפירוש הזה, ואם קבלה היא נקבל:

פרק כט

פסוק א
ויוסף איוב שאת משלו ויאמר:

פסוק ב
מי יתנך כירחי קדם וגו':

פסוק ג
בהלו נרו עלי ראשי, כי יאיר נתיבי ודרכי כולם כאילו נרו דלוק עלי, ולאורו אלך במחשכי העולם בכל צרה וחשכה הנהיה בארץ, לי היתה אורה ושמחה:

פסוק ד
בסוד אלוה עלי אהלי, כדרך סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. אמר כי היה סוד אלוה נודע באהלו, וכאלו היה מתנבא בכל הבאות, וישתמר הוא וכל אשר לו מן הקורות והצרות. או יהיה **סוד אלוה**, כמו למלאכי עליון וצבא השמים שישכנו על אהלו לשמרו מכל רע, כענין כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, והוא כלשון בסוד ישרים ועדה, ועל סוד בחורים, בסודם אל תבוא נפשי, כפול ובקהלם אל תחד כבודי, כי בהוסדם יחד עלי יקרא סוד. והתרגום אמר: בזמן דרז אלהא עילוי משכני, והוא כלשון הראשון:

פסוק ה
סביבותי נערי, רמז לבניו:

פסוק ז
בצאתי שער, עלי מרומי קרת, כי שם מושב השופטים והגדולים, כדרך השערה אל הזקנים:

ברחוב אכין, לי מושבי, ענין גדולה, כי יכינו לו כסא ברחוב העיר, כאשר יעשו לשר העיר או לשופט, כי שם ישב לשפוט את העם. ורש"י ז"ל מפרש, כאשר ברחוב אכין מושבי יראוני נערים ונחבאו ממני:

פסוק יא

ועין ראתה ותעידני, גם ותאשרני, כי השומע יאשר אותו והרואה יעיד באשרו, והנה כולם יאשרוהו בשמיעה או בראיה. או יהיה פירוש **ותעידני** כמו שיאמרו אני ראיתי את איוב, והכל יתאוו אליו ויתפארו בראותם אותו:

פסוק יב

כי אמלט עני משוע, יתכן שהיה שופט או שהיה גדול ועצתו נשמעת במקומו:

פסוק יג

ולב אלמנה ארנן, בהיות הדין עמה:

פסוק יד

צדק לבשתי וילבשני, משפטי כמעיל וצניף אשר יכסו כל הגוף וגם הראש. **וילבשני** שב אל הצדק, שיאמר רדפתי צדק ונמצא לי, וכמעיל וצניף שהם בגדים נקיים ונאים, כן היה משפטי טהור ונקי:

פסוק יח

אגוע, סבור שאמות בביתי עם בני ובנותי אחר שארבה ימים כחול הים: כי

פסוק יט

שרשי, היה **פתוח אלי מים וטל ילין** תמיד על קצירי ופארותי: והיה

פסוק כ

כבודי, מתחדש עמי בכל יום. ואולי הכבוד רמז לנעורים, והוא כדרך תתחדש כנשר נעוריכי:

וקשתי בידי תחליף, יאמר כי כאשר תהיה הקשת בידו, תחליף ידו כח ועצמה, מלשון וקוי ה' יחליפו כח:

פסוק כא

לי שמעו ויחלו, אשר שמעו לי, יחלו אלי וידמו לעצתי:

פסוק כב

ועלימו תטף מלתי, מן ולא תטיף על בית ישחק. ואולי כולם מן נטפי מים, אך שמים נטפו, כדרך יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי:

פסוק כד
אשחק אליהם לא יאמינו, מרוב מורא לא יאמינו כי להם אשחק:
ואור פני לא יפילון, כאשר יפול אור פני המשחק בעיני רואיו: ואני

פסוק כה
אבחר, הדרך אשר ילכו בה, ולא הם:
כאשר אבלים ינחם, כי הוא ידבר והאבלים יעמדו חפויי ראש ויחרישו, וכן היו מפני מוראי:

פרק ל

פסוק א
ועתה **שחקו עלי צעירים ממני** וגו', יפליג ויתאונן בזה יותר מחליו ואבדון בניו וממונו. ועתה נגינתם הייתי, יאריך איוב ויפליג לאמר, כי ירעו לו אויביו הרשעים בשמחתם לרעתו לו וללעגם לו, כדרך וישמח עליך איוב, על כן יאמר בספר משלי הקדמונים שאלו לאיוב מה מצאת רע מכל הבא עליך, אמר שמחת אויבי לרעתי:

פסוק ב
גם כח ידיהם למה לי, יאמר כי היה מואס אבותם להיות מנהיגים כלבי צאנו, וגם כח ידיהם ומעשיהם לא היה חשוב אצלו כלום ולא ישית אותם במלאכתו, אעפ"י שהיו אנשי כח, כי ימאס אותם לחסרון דעתם עם זקנתם, כי עליהם אבדה הזקנה אשר בה הכח והנוי, יקרא כלח, כאילו היה לח בימי נעוריו, ואינה נכרת במעשיהם, והנם כנערים חסרי לב, ואם האבות לפניו כן, אף כי בניהם הצעירים ממנו. ויתכן לפרש **כח ידיהם** רמז להונם, כענין ומכחכם שחדו בעדי, יאמר כי לא עם כלבי צאנו וגם לא יכבדם לעשרם, כי לא יחפוץ בו, ולא לזקנתם, כי היא אובדת בהם לסכלותם. והחכם ראב"ע ז"ל פירש **גם כח ידיהם למה** יראו לי עתה כי הם חסרי כח, שאבדה עליהם הזקנה, שהיו בתחלה בימי נעוריהם חסרים, עד שנס לחם ולא יודע מתי יזקינו. ואין טעם לפירוש הזה כלל:

פסוק ג
בחסר ובכפן, בחסרון וברעב כל אחד מהם עומד:
ילמוד, יחיד ומשתומם ובורחים אל המדבר מקום ציה וערבה, ואתמול בורחים אל מקום שואה ומשואה. הזמן הקרוב שעבר יקרא אותו אמש, כי ימי אלה הנבלים ללילה ישים. וירצה לומר כי אין שלותם מרחוק רק מאמש, כלומר מקרוב. מעת בוא עליו רעתו. והתרגום אמר: בחסרנא ובאולצנא דלא ולד הוו ערקין רשיעא בארעא צחיא חשוכא היך

רומשא אתר שוחא ורגושתא. יאמר כי בחסרון ובדוחק, בשכול וגלמוד בלא בנים, היו בורחים אל מקום ציה וחשך שממון ושאון כל חיתו יער, פתר כפן מן כפנה שרשיה, לשון האסף והדחק השרישם זה בזה:

פסוק ד

הקוטפים מלוח עלי שיח, שיקטפו וילקטו עשבים מארץ מלחה עם השיחים אשר שם: **ושרש רתמים**, להיות להם כל אלה ללחמם ולחם ביתם, ומתוך בני אדם

פסוק ה

יגרשו, ויריעו עליהם כגנב, כי יגורשו ויגנבו, ועל כן ישכנו בבקעי הנחלים, ובין שיחי היער יצעקו ויהמו ככלב:

פסוק ז

תחת חרול יסופחו, יאספו, מלשון ונספחו על בית יעקב:

פסוק ט

ועתה נגינתם הייתי, כי ישמחו לו בעבור עשותו בהם משפט, או הושע האביונים מידם בעצתו:

פסוק יא

כי יתרי פתח, יאמר כי יתר קשתו אשר כונן חציו עליו, פתח אותו האל ולא יורה בו חץ ויענה אותו תמיד, עד כי שלחו הרסן אשר שם על לחייהם, והוא רואה ואין לאל ידו. והתרגום אמר: ארום שושילתי שרא. ואמר כי היתר אשר אסר בו את הרשעים, פתח כל אחד מן הרשעים אסוריו מעל ידיו ויענה בו את איוב, כי הם יקשרוהו ויאסרוהו תחת אשר אסרם, והוא הנכון:

פסוק יב

על ימין פרחח יקומו, אמרו המפרשים כי פרחח כפול החי"ת מן פרח מטה אהרן, והוא כנוי לנער אשר יוציא עתה פרח, וכן יקראו קטני העופות אפרוחים, ובלשון רבותינו ז"ל פרחי כהונה, ואומרים קטן פורח. יאמר כי על ימינו יקומו כל אחד מן הנערים, ורגליו אשר על במותימו ידרכו וישלחו מעליהם והם יסלו עליו ארחות איד וצער, אשר יעשו לו:

פסוק יג

להותי יועילו, כאילו יש להם תועלת בהותי ואין צריכין לעוזר, כי אין בידי להנצל מידם:

פסוק יד

כפרץ רחב יאתיו, יבואו עליו יחד:

תחת שואה התגלגלו, כולם לבוא עליו להכלימו:

פסוק טו
תרדוף כרוח נדיבתי, כל אחת מן הבלהות תרדוף נפשי, או נדיבתו ממש, כי נדיב עמים היה:

פסוק טז
ועתה עלי תשתפך נפשי, יאמר כי היתה לו ישועה בימים הקדמונים להושע מן הרשעים האלה, או להושיע עניי ארץ, ועתה תשתפך נפשו עליו כי אין לו ישועה, ויאחזוהו ימי עניו, וכל

פסוק יז
הלילה עצמי נקר, כל אחד מהם מעליו:
ועורקי לא ישכבון, פירשו בו גידי, כי כן בלשון ישמעאל, וכן ברזל עשות, תרגומו ערקין דברזל, כמו וגיד ברזל ערפך. רק יש לפרש כפשוטו מן העורקים ציה, יאמר אני סובל ייסורין בלילה ורודפי הרשעים לא ישכבו על מטתם, רק ילכו בלילה להתיצב עליו בבקר השכם, והלשון הזה משמש לכל ממהר לברוח או לרדוף, וכן ויברחו איש לשדהו הלוים והמשוררים:

פסוק יח
ברב כח, העוני והמכאוב יתחפש לבושו ולא יכירנו, כי יצר עליו בגדיו כאילו הם בגדי נכרי כבדים עליו אשר לא נסה ללכת בהם:
כפי כתנתי, אשר היה ראוי ללבוש יאזרוהו הכאב:

פסוק יט
הרני לחומר, מן אשר הורהו יהוידע, הורוני ואני אחריש. יאמר כי הכאב עשה אותו כטיט חוצות, וכל מי שיורה עליו וידמה אותו יאמר שהוא שוה לחומר וימשל לעפר ואפר כמתים, וכן אמר התרגום: אקשו יתי לטינא. ויש מפרשים שהוא לשון השלכה, מן ירה בים:

פסוק כ
אשוע אליך ולא תענני, אתה האלוה הנזכר בראש המענה. או ידבר עם האל מן הסתם, כי הוא העונה בצרות. עמדתי לפניך להתפלל ולקרוא בשמך, כמו אם יעמוד משה ושמואל לפני, והנה תתבונן בי כל היום להביא עלי חלאים משונים:

פסוק כא
תהפך לאכזר לי, כי מדתך לרחם, ולי תהיה לאכזר, או תהפך ממדתך הראשונה אשר רחמת עלי:

פסוק כב
תשאני אל רוח, ותרכיבני על כנפיה ללכת מהר לאבדון. והחכם ראב"ע ז"ל פירש **תשאני אל רוח**, נפש, להיות כל הלילה במחשבי הבל, ותרכיב על נפשי דברים והרהורין בלילה, כדרך וחתתני בחלומות. **ותמוגגני תושיה**, יאמר כי תתמוגג ותאבד ממנו כל חכמה ודעת, כי ידע שימות בסוף וישוב לבית מועד לכל חי, והוא הקבר:

פסוק כג
תשיבני, כדרך כי עפר אתה ואל עפר תשוב:

פסוק כד
אך לא בעי ישלח יד, הנכון מה שאמרו בפסוק הזה, כי יאמר איוב שידע כי ישיבהו האל אל המות ואל בית מועד לכל החיים, אך שם בעי, הקבר, לא ישלח האל יד לעזור לו ולהחיותו, ואפילו **אם בפידו**, אשר יבוא עליהם יצעקו וישועו אליו הנקברים. כתלונת לא ישוב עוד לביתו, ויהיה **עי** כמו לעי השדה, וירושלים עיים תהיה:
ושוע כמו ושוע אל ההר, ענין שוע וצעקה, **ולהן** כמו להם, וכן הלהן תשברנה, כדרך ולא יאמין בחיין, והדומין אליהם:

פסוק כה
אם לא בכיתי לקשה יום, כאומר יבואו עלי כל אלה אם לא בכיתי לקשה יום:
עגמה נפשי לאביון, שראיתי בהיותי בשלותי, כי הייתי מצפה לטוב בעשותו טובות, והנה רע:
אח הייתי לתנים, לשאת קול כהם לספוד ולקונן:
ורע לבנות יענה, לעשות אבל כמותן, וכן ענין הכתוב בכל מקום, אעשה מספד כתנים ואבל כבנות יענה, כי התנים ישאו תמיד קול משומם כקול הנהי, ובנות יענה לא ישאו קולם ולא יצעקו כלל אף כי יכו אותם לא יצוחו, אין בכל העופות כמותם בשתיקה, והוא ענין האבל לשתוק ולדומם, כמו שאמרו ז"ל אגרא דבי טמיא שתיקותא:

פסוק לא
ויהי לאבל כנורי, ישתוק ולא ישירו בו, בעבור היות קולו כקול שיר וזמירות, והעוגב אשר לו קולות משתנים ויוכלו לעשות בו קול מר, יעשו בו קול בכי ויללה:

פרק לא

פסוק א
ברית כרתי לעיני, ומה אתבונן, שלא אסתכל בנשים, ושלא אתור אחר עיני:
ומה אתבונן על בתולה, לראות אם היא יפת תואר, ידעתי כי אין זה תבונה כי אם כסילות ורשע:

פסוק ב
ומה חלק אלוה ממעל, הייתי אומר בלבי מה אתבונן על בתולה ואהיה נואף ורשע, כי מה חלק אלוה ממעל רק לתת איד לעול, ולתת דבר נכרי וזר לא עלה במחשבה לפועלי האון, על כן אמנע מן העבירות מפני יראתו, כי אמרתי

פסוק ד
הלא הוא יראה דרכי, ויספור צעדי אם הייתי הולך עם אנשי שוא ומרמה. ועתה יתפלל שישקול אותו במאזני צדק וידע תומתו:

פסוק ז
אם תטה אשורי, יקלל את עצמו אם נטתה אשורו מני הדרך הנזכר, והוא התום:

פסוק ח
אזרעה ואחר יאכל, זרעו לעולם. והנכון שאיננה דרך קללה רק מחשבתו יפרש, שאם תטה אשורו מן הדרך ראוי הוא שיזרע ואחר יאכל, וכן אם אמאס משפט עבדי ואמתי, אמרתי בלבי ומה אעשה כי יקום אל:

פסוק י
תטחן לאחר אשתי, תעשה זימה בבית אחר לטחון לו כדרך בכור השפחה אשר אחר הרחים:
ועליה יכרעון אחרין, שינהגו בה עוד מנהג הפקר כאשר יעשו בשפחות. והתרגום אמר: תשמש עם חורן אנתתי, וכן ויהי טוחן בבית האסורים, אין טחינה לדעת רבותינו ז"ל אלא לשון עבירה. ואפשר כי מפני שבטחינה הרכב על הרחים התחתונה ויתנועע הרכב יתפוש לשון הקדש כנוי זה למשכב, ומורגל הוא בלשונם ז"ל, טוחן ואינו פולט:

פסוק טז
אם אמנע מחפץ דלים, [קשור למעלה ואם אמנע גם כן מחפץ דלים] ואוכל פתי לבדי, מה אעשה כי יקום אל:

פסוק יח
כי מנעורי, [גדלני כאב, פי' החכם רבי אברהם כי מנעורי גדל עמי כאב] היתום:
ומבטן אמי אנחנה, לאלמנה הנזכרת. והנכון שיחזור אל הטוב הנזכר, יאמר כי מנעורי גדלני זה כאב, ומבטן אמי אנחנה המדה הנזכרת לרחם העבד והאמה והעניים והאביונים:

פסוק יט
אם אראה אובד מבלי לבוש,

פסוק כ
אם לא ברכוני חלציו, גם כן יקשרו עם הפסוקים אשר למעלה:

פסוק כא
אם הניפותי על יתום ידי, יקשור עם הפסוק הבא אחריו, שאם הניף על יתום ידו ראוי לו שתפול כתפו, כי פחד מאיד האל שהוא גדול ולא יוכל שאתו:

פסוק כה
אם אשמח כי רב חילי,

פסוק כו
אם אראה אור כי יהל, קשורים. יאמר אם אשמח ברבות ממוני וטובי, ובשמחתי אביט לאור השמש ולירח היקר,

פסוק כז
ויפת בסתר לבי, ונפתה בהם לבי בסתר לאמר כי המזלות הרבו טובי וגדלו כבודי:
ותשק ידי לפי, מהגיד הכפירה הזאת לבני אדם:

פסוק כח
גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל, שהוא נותן הכל, ולא מאתם באו אלי העושר והכבוד. ויתכן לפרש, אם אשמח כי רב חילי, שישבח עצמו בדרך ההסתפקות, אמר שלא שם מבטחו בזהב ובכסף, ולא היה שמח כשהיה ממונו גדול וכביר, כי היה שמח בחלקו במלאת ספקו איננו למותרות, רק **אם אראה אור כי יהל** יתפרש כאשר כתבתי, והוא הנכון. **אור כי יהל** הוא השמש אשר יהל על כל המאורות, **וירח יקר** כמו אור יקרות. יאמר שלא יראה השמש בהלו, והירח בהלכו ברקיע יקר ושלם במאורו, ויתפתה להם. ויתכן שיקראנו הולך מפני מיעוטו אשר יעשה בסוף החודש, כי ילך יקרו ממנו:

פסוק כט
אם אשמח בפיד משנאי, קשור עם הפסוק הראשון, גם הוא עון פלילי:

והתעוררתי, עליו:
כי מצאו רע, לאמר עתה אתגבר עליו. או התעוררתי לשמוח:

פסוק ל

ולא נתתי לחטוא חכי, לא נתתי פי לחטוא שאשאל **באלה נפשו**, לאמר מי יתן ותבוא שאלתי וימות פלוני משנאי:

פסוק לא

אם לא אמרו מתי אהלי, בעבור שיטריחם לקום בלילה שלא ילין גר בחוץ, אזי חי בלעוהו בחרות אפם בו. ואולי יפליג בטרחם, כי ראוי להם לאמר זה, לא שיאמרו ככה, כי משרתיו צדיקים:

פסוק לג

אם כסיתי כאדם פשעי, אם היה לי פשע שכסיתי עליו בעשותי אותו, כאשר יעשה האדם בחטאו, כענין והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואינו ומי יודעינו:
לטמון בחבי עוני, במקום סתר ומחבוא:

פסוק לד

כי אערוץ המון רבה, כמו את ה' אלהיכם אותו תעריצו. יאמר כי יירא מן המון בני אדם, פן יהיה בהם יודע פשע, או שיחתני בזיון שעשיתי למשפחה או שבט, ולכן **אדום** ולא אענה על ריב ולא **אצא** מפתח ביתי, לא היה בי מכל אלה דבר, כי לא חטאתי בסתר ולא עשיתי בוז למשפחה שאכלם מן החטא או אפחד מן המשפחה. והמפרשים אמרו כי מתחלה הייתי מפחד המון רבה, ועתה הנבזה במשפחות יפחידני, ולכן אדום ולא אצא מפתח ביתי. ואיננו נכון:

פסוק לה

מי יתן לי שומע לי, שופט שישמע את תלונתי:
הן תוי, הן כתבי, אשר ארצה להשפט בו הוא מה שיעננני האל ואינני חפץ בטענות אחרות:
וספר כתב איש ריבי, גם כן יהיה רעי ושטר טענותי, כי כל אשר יכתבו ויספרו ממעשי אני מקבל עלי, ובלבד שידין האל עמי בעבור היות צדקי נודע ונשמע:

פסוק לח

אם עלי אדמתי תזעק, שגזלתיה:
ויחד תלמיה יבכיון, שלא פרעתי דמי המקח, כאשר יפרש:

פסוק לט
אם כחה אכלתי בלי כסף, או **נפש בעליה הפחתי**, לחמוס אותה בכסף:

פסוק מ
תחת חטה יצא חוח, כחביריו.

פרק לב

פסוק א
וישבתו שלשת האנשים האלה מענות את איוב, יפרש הטעם, **כי הוא צדיק בעיניו**, ולא כן בעיניהם, כי כן יגזרו שאין ייסורין בלי עון:

פסוק ב
ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם, כבר פירשתי בתחלת הספר למה ייחס הכתוב האיש הזה והזכיר המשפחה הזאת, בעבור שהיא משפחת האיש היודע דרך אלהיו אשר היה שורש לאמונה. והנה האיש הזה אליהוא חרה אפו על איוב והיה בעיניו תועה, כמו שכתוב: באיוב חרה אפו על צדקו נפשו מאלהים, וכן אמר: איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל ומי גבר כאיוב, וארח לחברה עם פועלי און, וגמר הענין, וכן חרה אפו על החבירים כאשר ירשיעו אותו, כמו שאמרו

פסוק ג
בשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב, הנה זה ברור שהוא לא ירשיענו לאמר שהיה רשע וחוטא, ויצדיק אותו, אך לא יצדיקנו מאלהים לאמר כי האל יעות משפט, כי לא אמר באיוב חרה אפו על צדקו נפשו בלבד, רק על צדקו נפשו מאלהים, אמר שכולם שגו בדבר פקו פליליה. ועוד אמר ולא ערך אלי מלין ובאמריכם לא אשיבנו, פירש בכאן שני דברים, אחד שאין דברי איוב ותלונותיו כלום כנגד הטעם שיפרש אליהוא, כי הוא טעם חדש מספיק [זהו ולא ערך אלי מלין, והשני שלא יענה בהם] ולא על דרכם להרשיע אותו, רק יצדיק את איוב ויצדיק האלהים במשפטו, כאשר אמר: הן זאת לא צדקת אענך כי ירבה אלוה מאנוש, ופסוקים רבים אחרים. והנה זה תמה גדול במה תיקן השאלה הזאת שיהא צדיק ורע לו או רשע וטוב לו חוץ משתי דעות הללו, שיבואו התלאות על חטא קל או חמור במשפט וצדק כדברי החבירים, או שיהיה מקרה כדעת האפיקורסין שהיה דעת איוב נוטה לו או מתלונן עליו. ואם נאמר שיש ייסורין חוץ מן הסברות האלה כדי להרבות לו שכר וזכות, כבר באו בטענות החברים מן הטעמים ההם שסבל ענשו יוסיף לו זכות, כמו שהזכרנו, כי עתה יעיר עליך ושלם נות

צדקך, והיה ראשיתך מזער ואחריתך ישגא מאוד. ואם תאמר שזו טענה משובשת לפי שהזכיר גמול והסוף בעולם הזה, ויש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים לגמרי וילכו בלא חמדה, אבל היה להם להזכיר הגמול בעולם הנשמות או בעולם הבא, הנה לא ראינו שיזכיר אליהוא באלה דבר, ועוד כי זה איננו מתשובות הקושיא שהיה איוב מתלונן עליה, כי היה צדיק בעיניו בלא מכשול עון, אפילו השטן לא היה יכול למצוא תואנה ועלילה בפשע, והבורא יתברך יודע בו יותר מן הכל, והוא העיד ותסיתני בו לבלעו חנם, ומי ימצא עלילה אחרי העדות הזאת, ועל כן יאמר ולמה אמות בנפש מרה ולא אוכל בטובה, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ואזכה לשתי שלחנות, כי כבר זכו להם רבים, כי למה יריע האלהים לאוהביו על לא חמס בכפיהם. והנה אליהוא עצמו יאמר כי פועל אדם ישלם לו וכאורח איש ימציאנו, ואמר הן אל לא ירשיע ושדי לא יעוות משפט, כאשר אמר בלדד האל יעוות משפט ואם שדי יעוות צדק, הוא הענין והוא הלשון בעצמו. ועתה יחזור ממחלוקת ביניהם לדבר איוב שהיה צדיק גמור, ותראה שאיוב מעת אשר שמע דברי אליהוא לא ענה אותו דבר, והנה זה יורה כי היתה תשובה מחודשת לא כדברי החבירים, וקבל איוב דבריו והיו טענותיו מספיקות לשאלותיו, ולכן קבל עליו השתיקה, ואליהוא אמר לו אם יש מילין השיבני וגו', לאמר שאין לאיוב קושיא וטענה על תשובתו ולא יתיצב כלל כנגד דבריו.

ועוד ראינו כי האל יתברך ויתעלה האשים החבירים על טענותיהם, ואמר כי יצטרכו לעולה שיכפר עליהם כי לא דברו נכונה, ולא האשים את אליהוא ולא הצריכו כפרה, גם זו ראיה שדבר כהוגן בטענתו המחודשת לא על דרך החבירים. ועוד תשוב ותראה כי החברים היו טענותיהם סברות הולידו אותם ממחשבותיהם כדי להצדיק האלהים, ולא תמצא בהם מי שיזכיר שיאמר "חכמה", זולתי שיאמר אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם, שסוף הרשעים להכרת, ואיוב יבקש החכמה מאין תמצא, כי לא ימצא בהם חכם, וגם אין אחד מהם מתנשא לאמר שהיו חכמים ממנו או שאמר לו שהיה מדבר מבלי חכמה ומבלי דעת, והנה אליהוא יאמר תמיד שכל דבריו בחכמה, החרש ואאלפך חכמה, וגבר חכם שומע לי, ומבזה החבירים שלא יחכמו ולא יבינו, ומחרף איוב תמיד, בבלי דעת מילין יכביר, לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל, גם זו ראיה שטענתו מחודשת והיא בחכמה מקובלת מאנשי התורה והנבואה, ואילו ידע איוב ככה לא יתלונן ולא ידבר כלל. והנה לא ראיתי ביד המפרשים דבר הגון או טענה מספקת בדברי אליהוא, כאשר לא אשיא נפשי וסברתי בדבריהם, כי אין דברם נאות לפסוקים אשר במענה. ועתה אפרש אותם כאשר תמצא ידי, ואלוה יורני:

פסוק ו
צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן זחלתי ואירא, שמתי עצמי זוחל ונגרר תחת כפות רגליכם, מן זוחלי עפר, וכל הדבר הנגרר בארץ יקרא זוחל, וכן בלשון חכמים ז"ל המים הנגרים נקראים כן, שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין, אבן הזוחלת, המושכת מים תחת מקורם. ואחרים אמרו כי הוא ענין אימה ופחד, ויפרשו זוחלי עפר, בעבור שיירא וידחל אדם מהם, כאשר יקראו אימים, והוא הנכון אצלי במלת **זחלתי**, כי הוא כמו דחלתי בארמית כי יתחלפו תמיד, כאשר פירשתי בימי נזעכו, אך זוחלי עפר, יתכן כלשון הראשון שכתבתי:

פסוק יב
ועדיכם אתבונן, כמו האזינה עדי:

פסוק יג
פן תאמרו מצאנו חכמה, אמר כי אין מכם עונה לאמריו כלל, כי הוא יודע האמת שהוא צדיק, ואם כן למה יספה בלא משפט. ואם תאמרו מצאנו חכמה והאמת כדברינו שהוא רשע, בעבור שהרודף אותו הוא האלהים שלא יעוות משפט, ואיננו איש שיכזב ויהיו מעשיו שלא כהוגן, אין זה חכמה ומענה לאמריו:

פסוק יד
ולא ערך אלי מלין, כי אין בכל דבריו מערכת קושיא וטענה לנגדי, כי אנכי אעננו שלא כדבריכם ותסתלק קושיתו מעלי:

פסוק טו
העתיקו מהם מלים, הסירו מהם מלין ותשובות:

פסוק כא
ואל אדם לא אכנה, לא אקרא עוד לאיש לאמר לו, פלוני החכם או הזקן ענה דעתך קודם שאדבר, כי כבר נשאתי פניכם ולא תענו כהוגן:

פסוק כב
כי לא ידעתי אכנה, כי אחרי שאין בכם חכם לא ידעתי לקרוא לאיש בכנוי שאיננו ראוי לו:

כמעט ישאני עושני, כמו ישאהו קדים וילך, כמעט ישאני אלוה אל בית מועדי אם אכנה עוד לאדם:

פרק לג

פסוק ז
ואכפי עליך לא יכבד, מן כי אכף עליו פיהו, ושניהם מלשון זוקף כפופים, רוצה לומר כפיפתי שאשא עצמי עליך ולא תכפף לפני. ואולי דעת התרגום כן שאמר ויגוני עליך, לא יקר, לשון משא כבד שיכוף נושאו. ואחרים אמרו כי האל"ף נוסף, והוא וכפי עליך לא יכבד, ויענה זה לאיוב שאמר כפך מעלי הרחק:

פסוק ט
חף אנכי, כסוי חטאה, וכן וראש לו חפוי:

פסוק י
הן תנואות עלי ימצא, מבקש לי עלילות כאשר יעשה אדם לאויביו, ואמר **תנואות עלי** ממה שאמר איוב ותטפול על עוני, **יחשבני לאויב לו**.

פסוק יא
ישם בסך רגלי, כבר אמר כן איוב בפירוש ותחשבני לאויב לך, ותשם בסד רגלי, והנה לאליהוא יחרה לו זה יותר מכל מה שאמר איוב, כי הטענה שהיה אומר בהסרת ההשגחה באישי השפלים כמעלה וגדולה לבורא יתברך, כי מרוב מעלתו לא ישית אליו לבו כמו שאמר מה אנוש כי תגדלנו, אבל מה שאמר בתוכחותיו שיחשבהו לאויב וישמור אורחותיו להעלילו, זו כפירה גמורה וברכת אלהים, ואולי יכוין איוב להסרת הידיעה מן הפרטים לגמרי, שאמר שהוא חושב אותו כאויב, כלומר שאיננו יודע בין שונא לאוהב, ונותן ראיה כי יעשה לו כאשר עושה האדם לאויבו, או היא תלונה בלא טעם אחר, מכל מקום האומר ככה ברך אלהים, וחלילה לרחמן מלא רחמים שימאס וישנא יגיע כפיו ויעשה לו רעה מדעתו ומרצונו על לא חמס. ובמענה השני יתפוש עליו על ענין ההשגחה בפסוק: כי אמר לא יסכן גבר ברצותו עם אלהים, ובשלישי תפשו על מה שאמר איוב חטאתי מה אפעל לך נוצר האדם, יאמר שאין החטא מזיק לבורא יתברך ואין הזכות מועיל לו ולמה יענישנו, וכוונת כל זה לסלק השמירה מבני אדם שאין המעשה מזיק או מועיל, על כן לא יעניש ולא יגמול טוב ויניח הכל במקרה, וזהו שאמר כי תאמר מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי, כאשר אפרש בע"ה:

פסוק יב
הן זאת לא צדקת אענך, כי אעפ"י שצדקת מחביריך כי אולי צדיק גמור אתה, לא צדקת באמרך כי תצדק נפשך מאלהים, **כי**, באמת, **ירבה** ויגדל האלוה מכל אנוש:

פסוק יג
מדוע אליו ריבות, למה אתה מריב ומתקוטט עמו בעבור שלא יענה בכל דבריו שאומרים לו, כי בדרך אחת ידבר האל ויודיע כל האמת:

פסוק יד
ובשתים לא ישורנה [לא ישור ויראה בדעתו לענות בדרך שניה זולתי באחת, כי בה האל גלה הכל ואינו צריך לענות עוד. לא ישורנה] לא יראה אותה, כמו אשורנו ולא קרוב, והוא כדרך לעוות אדם בריבו ה' לא ראה. ופירש הדרך הזאת אשר ידבר בה האל:

פסוק טו
בחלום חזיון לילה, כלומר במראות הנבואה, וכן אמר התרגום: ארום בחדא שותא ימלל אלהא ובתנייתא לא אצטריך למסכיה:

פסוק טז
אז יגלה אוזן אנשים, לא מצאו המפרשים טענה חדשה שיהיו מייחסים לאליהוא רק זאת שאמר כי האל יגלה אוזן אנשים בחלום שלא יעשו חטא, כמו שעשה לאבימלך ואחשך גם אנכי אותך מחטוא לי:
ובמוסרם יחתום, גזר דינם, כלומר פעמים יגלה אזנם ופעמים ייסרם במכאוב:

פסוק יז
להסיר אדם מעשה, ממעשה, מ"ם **מגבר** נמשך לאחור, כאומר להסיר אדם ממעשה, כלומר ממעשה רע שלא יעשה אותו, כי אעפ"י שלא חטא אדם מזהיר אותו ומוכיחו בחלום או במכאוב שלא יחטא:
וגוה מגבר יכסה, וימנע, אולי יגבה לבו עד להשחית ויעשה הרע בעיני השם. ואיננו נכון בעיני, כי זה כבר אמרו אליפז שהוא מוסר אלהים להיטיב לו, ואיוב ירחיק זה מה כחי כי איחל, ועוד כי איוב יטעון בצדיק ורע לו, ויש שמגיע אליהם כמעשה הרשעים למות בנפש מרה, ואין זה לייסרו שלא יחטא, ואיוב יצדיק נפשו להביא כפי כוונתו כמו שעשה לשעבר, כי לא יחטא ולא יאשם, ועוד אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף, והלא לזה הצדיק המתייסר שלא יחטא אין מלמד עליו חובה, ומלמדי זכותו רבותים אלפי שנאן, ועוד מה יעשה בקושית רשע וטוב לו ומה יטעון עליה אליהוא והיא המתפרסמת עליהם, ובה נשאר המחלוקת במענים האחרים. וכבר כתבתי שדברי אליהוא חכמה היתה מקובלת בידו מפי אנשי הנבואה, ולכן אמר כי באחת ידבר אל, חזיון לילה בחלום, אז יגלה אוזן אנשים ובמוסרם יהתים האל ידו, כמו ואכתוב בספר ואחתום. ועתה אפרש, והמשכילים יזהירו:

להסיר אדם מעשה, סמוך, כמו כל כלי מעשה, וגויתו מן הגבר יכסנה:

פסוק יח

יחשך נפשו מני שחת, כמו קרא בגרון אל תחשוך, אם אדברה לא יחשך כאבי, שאין עניינם שלא תהיה הקריאה, ושלא תהיה הכאב מראשיתו, רק שיחשך וימנע מכאן ואילך:

וחיתו, יחשד, **מעבור בשלח**, שלא ישלח אותה ביד פשעה לעד ולא להעבירה בשחת לעולם:

[פירוש המלות] **בשלח**, מין ממיני הנשק אשר ישולח, כמו איש שלחו המים ואין משלחת במלחמה:

פסוק יט

והוכח במכאוב על משכבו, כי יחשוך מני שחת, יוכיחנו האל במכאובות וחליים ויזכור לו עוונותיו עד כי יקרב למות, ואם יש עליו מלאך מליץ שיגיד היושר שעשה כאשר שב בתשובה אז יפדה אותו מרדת שחת:

[פירוש המלות] **ורוב עצמיו איתן**, נמשך למעלה, ורוב עצמיו במכאוב איתן, כלומר במכאוב חזק ותקיף:

פסוק כ

[פירוש המלות] **וזהמתו חיתו לחם**, מלשון זוהמא בדברי חז"ל, כי חיתו שהיא נפשו מזוהמת לו כל לחם. ויש מפרשים כי חיתו זוהמת הלחם בשני כנויין, כמו ומתוכה כעין החשמל מתוך האש, שב לבאר:

פסוק כא

[פירוש המלות] **יכל בשרו מראי**, מראותו, כמו לא תשורני עין ראי. יאמר כי יכלה הבשר שאין בשרו נראה על עצמותיו, ואין עליהם רק העור והעצמות משופים ויוצאים לחוץ, ואינם נראים כעצמות אדם: **ושפו**, מן הר נשפה, על שפיים, עניינם מקום גבוה יחד בראשי ההרים, והוא כלשון חכמים ז"ל משופין. ויש אומרים שחשכו עצמותיו עד שלא יראו, כדרך חשך משחור תארם, והוא מלשון נשף, ושניהם כתרגום הירושלמי ומתחשכן גרמוי לא אתחמו, ות"א ושפיין גרמוי, והוא הנכון:

פסוק כג

[פירוש המלות] **אם יש עליו מלאך מליץ** טוב, **אחד מני אלף**, מלאכי המות המלמדים עליו חובה להגיד על אדם זה ישרו, כמו ואמר פרעה לבני ישראל:

פסוק כד
[פירוש המלות] **ויחננו** האל, **ויאמר פדעהו מרדת שחת**, כמו פדאהו יצוה למלאך המליץ שיפדה אותו מיד מלאכי המות: **מצאתי כפר**, דברי המצוה, מצאתי לו כפר. וספר הכתוב רחמי האל על מעשיו כי רבים מלמדי חובת האדם, לא יעמדו במקום מליץ יושר אחד. ותרגום הפסוק הזה: אין אית עלאי זכותא מזדמן מלאכא פרקליטא חדא מן ביני אלף קטיגורא לחוואה לבר נש תריצותיה:

פסוק כה
רטפש בשרו מנוער, ישוב לפסוק העליון, יחשוך נפשו מני שחת. **רטפש**, לשון צמיחה, שיצמח ויפרה בשרו על עצמותיו כאשר יעשה בבטן אמו מנוער:
[פירוש המלות] **רטפש** בשרו מנער, פירשו בו שהיא מלה מורכבת רוטפש לומר שחזר בשרו רטוב ורך ויגדל וירבה, מן ופשו פרשיו, ולא ידע בפש מאד, ובלשון תרגום פושו וסגו. והתרגום אמר איתקליש בשריה, שחזר בשרו דק מנער קטן. כל דבר הפרוס נקרא כן בלשון ארמי, ויטש על המחנה, ותרגום ירושלמי בו ורפש על משריתא. והטי"ת לשון התפעל, רטפש בשרו:

פסוק כו
יעתר אל אלוה וירצהו, אחרי שובו, והוכח במכאוב כי נתכפרו לו עוונות הראשונים, ולכן יקדמוהו רחמי האל:
וישב, לאנוש הזה צדקתו עתה:

פסוק כז
ישור על אנשים, יביט על האנשים אשר כגילו שאבדו, **ויאמר** גם אני **חטאתי וישר העותי ולא שוה לי** חטאי, כי בו לא נמלטתי אך צדקתי עמדה לי:

פסוק כח
פדה נפשי מעבור, אחרי חליו **בשחת**: **וחיתי באור** פני מלך **תראה** בבוא עתו, כי שם תעמוד ולא תעבור בשחת, ולכן נפתח בי"ת באור, וכן אמר התרגום: ונשמתיה בנהורא מעליא תחמי:

פסוק כט
הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר, יתכן שכך היא המדה, וכן הזכירו חכמים במסכת יומא, ועל ארבעה לא אשיבנו:

פסוק ל

להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים, אשר על פני האדמה הוכן, דעת התרגום שאמר כאן בנהור חייא. גם יתכן **לאור באור החיים**, גם בסוף תהיה נפשו צרורה בצרור החיים את ה' אלהיו. והנה הוא מתרץ קושית צדיק ורע לו, וממנה יבא תירוץ רשע וטוב לו, הוא הדין והוא הטעם, רק מפני שזה חסד הוא, ואם יהיה צדיק אובד בלי פשע יהיה רשע ועול, יפליג וידבר בזה יותר. הנה פירשתי הענין הזה, והפסוקים ומילותיהם נאותים לפירוש מאד ומורים עליו הוראה שלמה, והטענה בעצמה טענת אמת ודברים מהוגנים, לא תשאר אחריהם קושיא בדעתו של אדם כלל, ועל כן החריש איוב ולא ענה אותו דבר. ואם תחפוץ להבין הסוד הנכבד, לבך תשית לדעתי וכליותיך תשתונן, ועלי חטא תתאונן, ויסור עלי פניך הענן, תחזינה עיניך המלך והכלה ותצפה לגאולה, תראי עפרים תאמי צביה, והגזירה והבינה:

פרק לד

פסוק א

ויען אליהוא ויאמר:

פסוק ב

שמעו חכמים מלי, במענה הזה יאשים את איוב על שאמר שהאל הסיר משפטו ושהוא אנוש ומיוסר בייסורין בלי פשע, והנה זה ראיה גמורה כי לדעת אליהוא על פשע וחטא באו תלאותיו, וכאשר יאמר במענה הזה בפירוש כי עיני האל על דרכי האיש וכל צעדיו ישמור, ואין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און, ואומר לכן יכיר מעבדיהם והפך לילה וידכאו, יבאר כי על פעולות און ועל מעבדיהם אשר יכיר, אעפ"י שיהיו במהשך מעשיהם, ידכאם האל ויענישם, כי ההשגחה שלימה בפרטים כלם, ואין חשך ואין צלמות, כי עיני השם בכל משוטטות:

פסוק ד

פירוש המענה.

משפט נבחרה לנו, נבחר ונרצה שיהיה משפט צדק לנו בדבר אשר נחלוק. והמפרשים אמרו כמו נבחנה לנו, כי מצאו, בחרתיך בכור עוני, לדעתם בחנתיך. והתרגום אמר נתרעי, והוא הנכון: נדעה בינינו מה טוב, איזה הדרך הטוב ונילך בה באמונת האלהים:

פסוק ו
על משפטי אכזב, על המשפט הראוי לבוא אלי אני נכזב, כי תוחלתי נכזבה במשפטי, וזה ממה שאמר איוב, כי טוב קויתי ויבא רע: אנוש חצי, כמו אנושה מכתך. מכתו תקרא חצי, בבואה כחצים:

פסוק ז
מי יבר, צדיק וגדול, כאיוב: ישתה לנדי כמים, שישתה כמים דברים הראויים ללעוג עליו, כי לעת הזקנה ילך להתחבר עם פועלי און ואנשי רשע, הכופרים באל ובמשפטיו:

פסוק ט
כי אמר, איוב, לא יסכן גבר, כי לפי דבריו לא יסכן גבר ולא יועיל לו כשיעשה רצון אלהים, כי אחרי אשר הוא אנוש חצו בלי פשע, מה שדי כי יעבדנו ומה יועיל כי יפגע בו, וזה ענין הסרת ההשגחה שהיה איוב מתרעם עליה בעבור מקרה:

פסוק י
לכן אנשי לבב שמעו לי, כי משקול הדעת יודע זה, כי **חלילה לאל מרשע**, שיזיק לעושי רצונו לדעת, כאשר אמר איוב בהן תנואות עלי ימצא, כי יהיה זה רשע ועולה, וחלילה לאל מהם, גם לא יסיר האל השגחתו ולא יניח השפלים למקרה:

פסוק יא
כי פועל אדם ישלם לו, במדה במשקל ובמשורה:
וכאורח איש ימציאנו, ימציא ויזמין לו כדרכיו וכעלילותיו, ובעבור כי איוב תולה הכל במקרה, אמר אליהוא כי כאשר יקרה לאדם המצאת הבורא היא שיזדמן לו כדרכיו:
ימציאנו, לשון מקרה הנמצא ומזדמן לאדם, כמו ואת העולה המציאו, תרגומו זמינו לותיה, אנכי ממציא את האדם, מזמין:

פסוק יג
מי פקד עליו ארצה, מי פקד על משפט כל הארץ:
ומי שם תבל כלה, עליו, הלא ה', ואיך יעוות משפט. והתרגום אמר: מן פקיד עלוי למעבד ארעא ומן שוי תבל כולה. הוא מפרש, מי פקד על האל וצוה עליו לעשות הארץ ותבל, הלא ברצונו עשאה ולא לתהו בראה להריע לבריותיו, כי לא יחבול את האדם מעשה ידיו ברצונו לעשות לו רע ולמצוא עליו תנואות, כאשר אמרת.

פסוק יד
רוחו, אשר בו הוא חי, **ונשמתו**, המשכלת, **אליו יאסוף**, ויגוע הכל יחדיו וישובו לעפר. ורבינו שלמה ז"ל מפרש **מי פקד** על האל הארץ שיהיה הוא השר והאל פקידו, ויאמר

אליו מדוע ככה עשית להרע לאדם הזה, כי לא צויתיך לעשות כן, ועל כן ימצא תואנות עליו לאמר שעשה שלא כדין, הלא הוא האדון השופט אשר יעשה כחפצו ומי יאמר לו מה תעשה, ואם ישים אל האדם לב להשחיתו, **רוחו ונשמתו אליו יאסוף**, כרצונו ולמה יבוא בעלילה, גם הוא נכון:

פסוק יז

האף שונא משפט יחבוש, הגם שונא משפט הוא המושל אשר יחבוש בעם, הלא אוהב משפט הוא החובש, ושופט כל הארץ לא יעשה משפט:

ואם צדיק כביר, שצדקו נראה ונגלה בכל, **תרשיע** אתה, שיעשה רשע לך לבדך:

פסוק יח

האמר למלך בליעל, קשור עם הפסוק הבא אחריו, הראוי לאמר בליעל **למלך** אשר לא נשא פני שרים:

ורשע אל מלך נדיבים אשר ימשול בכולם ולא נשא פני שרים, ולא ניכר לפניו שוע בהשפטו עם דל, וכן יעשה האל:

כי מעשה ידיו כולם, ואוהב זה כזה:

פסוק כ

רגע ימותו, השוע והדל ברגע אחד ימותו, כמות זה כן מות זה:

וחצות לילה יגועשו, העם, ויעבורו ויצעקו ויעברו מביתם אל בית האביר והתקיף המושל עליהם, ויסירו אותו ויוליכוהו לקבר, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח האל:

יגועשו, מן וכנהרות יתגעשו מים, והתגועשו והתהוללו, ענין תנועה וצעקה:

פסוק כא

כי עיניו, עיני האל על דרכי איש אם שוע ואם דל:

פסוק כג

כי לא על איש ישים עוד, יאמר כי האל יראה דרכי איש ויספור צעדיו, כי לא ישים על האדם עון או פשע יותר מאשר חטא בו כשיבוא להשפט לפניו, רק כמעשה ידיו ישלם לו ולא יטפול על עונו. **עוד** זה כמו ויבך על צואריו עוד, והדומים להם רבים:

פסוק כד

ירוע כבירים לא חקר, יקשר עם הענין האמור למעלה שלא נשא פני שרים, אך ירוע כבירים וגדולים רבים אין מספר להם:

ויעמד אחרים תחתם, כי דור הולך ודור בא, כי יכיר מעשיהם הרעים אשר יעשו בסתר, והפך להם לילה ונשף חשקם וידכאו בו. זה על דרך המפרשים. והאמת שהוא שב

להזכיר חכמתו, יאמר כי ישבר וירוצץ כבירים וטובים, **ויעמד אחרים תחתם**, במקומם כי **יכיר מעבדיהם**, והפכם כחומר חותם בלילה. **וידכאו**, מן תשב אנוש עד דכא, כי **תחת רשעים** שהפך **ספקם** לכבירים האלה, על כן ירוצץ אותם לעיני רואים, יראו ולא יבינו. **ירוע**, כמו תרועם בשבט ברזל, ענין שבירה וכתות:

ספקם, ענין ספוק ומלוי דרך, כמו אם ישפוק עפר שומרון, במלאת שפקו בשי"ן, וספק מואב בקיאו, בסמ"ך, כי יקיא לרע מלא ספקו. והמפרשים פירשו מלשון ויספוק את כפיו. יאמר כי הרשעים תכם לעיני כל רואם, כדי שיקחו הכל מוסר כי סרו הרשעים מאחריו ועל כן הפכם, ולהביא לפניו צעקת דלים ועניים שגזלו אותם הרשעים והרעו להם:

פסוק כז

אשר על כן, יעשה זאת, על אשר סרו מאחריו. ודומה לו כי על כן באו בצל קורתי, כי על כן לא נתתיה:

פסוק כט

והוא ישקיט, מיד הרשעים:

ומי ירשיע, ויכיר אותם. **ירשיע**, כמו ירעיש, וכן והרשעים כים נגרש, ובכל אשר יפנה ירשיע:

ויסתר פנים, מן הכביר אשר הפך ומי ישור בו ויראה בצרתו להושיעו מיד האל:

ועל גוי, שלם ועם רב:

ועל אדם, יחיד, יעשה כן בכולם:

יחד, כי ישגיח על כל ועל החלק:

פסוק ל

ממלוך אדם חנף, קשור למעלה, אמר כי ירוע כבירים וידכאו הרשעים שלא ימלוך אדם חנף:

וממוקשי העם שנוקשו ונלכדו ענייניהם ביד הרשעים, יעשה כן כי יחמול עליהם:

פסוק לא

כי אל אל האמר נשאתי, כי המלך החנף היכול לאמר לאל נשאתי את העם כאשר ישא האומן היונק ולא חבלתי אותם:

לא אחבול, מן והבל את מעשה ידיך, או מן לא יחבול רחים:

פסוק לב

בלעדי אחזה אתה הורני, לא יוכל לאמר לאל רק שיודה על חטאיו הידועים, ויתפלל על אשר לא הודע אליו שיורהו האל וינקהו משגיאות, גם מזדים יחשוך אותו ולא יוסיף לעשותם עוד:

פסוק לג

המעמך ישלמנה, כמו ותהי משכורתך שלימה, או כענין לא היתה מהמלך. יאמר לאיוב האם משלך או בעצתך ישלם האל רעה או טובה:

כי מאסת בתוכחתו לאמר שלא היית ראוי לגמול הזה, הלא אתה בעצמך תבחר במשפט אשר עשה בך האל, לא זר זולתך:

ולא אני, שאני מצדיק אותך. ירצה לומר לו שהיו ייסוריו לטובתו ולזכותו, והיה ראוי לבחור בהם כאשר יבחר בחיים, כי האל היודע סודם לטובה יביא אותם:

ומה ידעת, להשיב על כל דברי לסתור אותם:

דבר, כאשר אמר לו בראשונה, אם תוכל השיבני. זה פשט הכתוב טוב ויפה על דעת המפרשים. ועל דרך האמת יהיה יותר נאות ללשון כי יאמר יבוא העת שאתה תבחר בזה, ותאמר לאל שיביא עליך כהנה וכהנה לפדות נפשך מעבור בשחת וחיתך באור תראה:

ומה ידעת דבר, כי דבר אני אומר לך אין להשיב עליו בשום פנים:

פסוק לד

אנשי לבב יאמרו לי, כי משקול הדעת ידעו שהאל לא יעוות משפט:

וגבר חכם שומע לי, לדברי, כי ידע ויבין כי בחכמה גדולה דברתי ותירצתי קושיותיו של איוב:

פסוק לו

אבי יבחן איוב עד נצח, אתה ה' אבינו יבחן את איוב עד נצח לעינינו שיגלה משפטו ויבחנו דבריו, **על תשובות** אנשי און אשר ישיבו עלינו. בי"ת **באנשי און**, כמו כי עם אנשי און אשר ארח לחברה היו לו תשובות אלה. ועל דרך האמת פירושו ברור הוא:

פסוק לז

כי יוסיף על חטאתו, הראשון עתה, **פשע**, כי בין כולנו יספיק ויגדיל אמרים יותר מדאי ויראה גם דבריו לפני האל. ולדעתי **יספוק** זה מן הלשון הידוע בדברי חכמינו ז"ל, ספק חשכה ספק אינה חשיכה, ויאמר כי יספוק עליהם אמונת האלהים:

פרק לה

פסוק א
ויען אליהוא:

פסוק ב
הזאת חשבת למשפט, ענין המענה הזה כי אליהוא יחזור ויאשים אותו פעם אחר פעם על אמרו שהוא צדיק מאלהים, כי זה הדעת היה לאיוב גמר דעתו והסכמתו שהוא צדיק, ותלאותיו על לא חמס, רק פעם יאמר שהאל יזיק לו לדע. כאילו יחשבהו לאויב לו, ותפשו על זה במענה הראשון, ופעם יאמר כי אין השגחה לאל באישי השפלים, ותפשו על זה במענה השני כאשר פירשתי. ועוד יאמר איוב דרך תלונה אם חטא האדם במה יתרצה לו האל ומה יוכל לעשות, וכוונתו לאמר כי אין החטא מזיק לאל, ולא הזכות מועיל לו, ואיננו חפץ בתשובה, שהרי איוב שוגג ומודה ועוזב וחפץ ליראה את השם ולא שוה לו, אם כן במה יתרצה לו ומה יוכל האדם להיטיב לאל, ודעתו לאמר כי על כן לא יגמול טוב על הצדק ולא רע על הרשע, וגם בזה ירצה לבטל השמירה. ועדין לא תירץ זה בביאור, זהו שאמר לו אליהוא עתה, כי תאמר מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי, ואמר לו עתה, אני אשיבך מלין ואת רעיך, כי גם הם אמרו ככה, כאשר אמר אליפז גדולם, הלאל יסכן גבר, ואמר החפץ לשדי כי תצדק ואם בצע כי תתם דרכיך. על כן יאמר להם אליהוא הנה כולכם מודים שאין החטא מזיק לאל, ולא הצדק או התשובה מן החטא מועילים לו, והנה כולכם טעיתם, כי אתה איוב יצא לך מזה בטול השמירה וצדקך מאל, בעבור כי לא ידעת לך חטא, וחביריך ישפטוך ברשע גמור מכזב בהצדיקך עצמך, ועוד יגזרו עליך שאם היית בעל תשובה מחטאיך לא יריע לך, כאשר אמר לו במענה אם תשוב עד שדי תבנה. והנה הוא משיב לכולם עתה כי אמת הדבר, שאין החטא מזיק או מועיל לאל, אבל לטובת הנבראים צוה והזהיר, אך יעניש ולא יקבל תפלת הצועק אליו החפץ ליראה את השם מפני העשוקים אשר עשה להם הרעה והוא אינו יודע בה' ועל כן לא ישיב אותה ולא יתבונן במשפטו, ירצה לאמר כי איוב לא יכזב בצדקתו, אכן ה' הצדיק, וזהו ענין המענה למתבונן בו.
וזה פירוש פרט הפסוקים. **הזאת חשבת למשפט**, יאמר הזאת חשבת לגזר דין וראיה שאתה צדיק מן האל, בעבור

פסוק ג
כי תאמר לו מה יסכן לך, כלומר מה יהנה לך:

ומה אועיל מחטאתי, שאעשה לפניך על חטאתי ותסלח לי. מ"ם **מחטאתי** כמו על חטאתי, וכן מחטאתו ונסלח לו. וכן אומר התרגום: מה יהנה לך מה צריך אית מן סורחני, וזה ממה שאמר איוב חטאתי מה אפעל לך נוצר האדם, שביאורו מה אפעל ואעשה לך ותכפר לי על עווני. ויתכן שיהיה פירוש "נוצר האדם" כענין נוצר תאנה יאכל פריה, ושומרי הגנות שיקראו נוצרים, יאמר מה אפעל ואעשה לטובתך ותהיה נוצר האדם ושומרו:

פסוק ה

הבט שמים וראה, יאמר האמת הוא נראה לעינים, כי האל עליון נורא ונשגב שוכן מרום ואין ביד האדם לעשות עמו דבר מועיל, ולא הטא מזיק לו בעצמו יתברך ואין יצטרך תשלומין עליו, ואם יצדיק אין ביד האדם דבר הראוי שיתן לאל ולא יקח הוא מידו כלום, כענין ארעב לא אומר לך וגו', ולא יבחר בצדק וימאס בחטא רק לטובת האדם, וכי הוא חומל על מעשה ידיו, כמו שבא בפסוק הבא אחרי כן. והנה לטובתם יבחר ויצוה ויזהיר ויעניש עליו, וכל שכן שלא יעוות משפטו לדעת ולא יסיר אותו מבלי השגחה, ואלה טענות טובות אחרי שפירש לו כי משפט האל אמת ונכון, והצדיק ורע לו דין ומשפט, והרשע וטוב לו גם כן משפט וצדק, וכן יודיע לו שאין צדקו וחפצו בתשובה לעשות רצון אלהיו מונעים ממנו ייסוריו בקו המשפט, ואיוב הודה אליו זה, אבל מתחלה גם איוב היה מודה שאין החטא והצדק מועיל או מזיק לאל וגם לא לאדם, כפי תלונתו והמענה אשר יטעון עליו אליהוא:

פסוק ח

לאיש כמוך, הוא **רשעך**: **ולבן אדם**, כמוך, **צדקתך**. יאמר שלא יקרא הרע רשע, רק בשביל איש כמוך, כי יזיק לו, והצדקה תקרא טוב בעבור בן אדם שתועיל לו, כי לטובת הנבראים נצטוו להתנהג ביושר ובמשפט:

פסוק ט

מרוב עשוקים יזעיקו, אותם העושים להם הרשע:

ישועו, מזרוע גדולים המושלים בהם, מזה יעשה האל משפט באדם, לא מפני שהזיק לו החטא. ומקרא קצר הוא, כי בענין המשפט ידברו. ויתכן שהוא קשור עם פסוק אם חטאת מה תפעל בו, ויאמר כי מרוב עשוקים יזעיקו, יפעלו בו הרשעים ויהיה להם החטא מאשר ישועו לפניו מזרוע רבים יעשו לו פשע, אם כן הכל לטובת הנבראים ולחמלת הבורא עליהם:

פסוק י
ולא אמר איה אלוה עושי, יאמר כי המשפט יעשה ברשעים מפני צעקת העשוקים ויחמול האל עליהם, וגם מפני שהרשעים לא נהגו בו כבוד ומורא ולא אמר אחד מהם **איה** האלוה העושה את שנינו, כדרך הלא בבטן עושני עשהו, על כן מלת **עושי**. או שהוא לשון העושה אותי עשייה, כדרך הוא עשך ויכוננך. והמפרשים יאמרו שהוא לשון כבוד, וכן ישמח ישראל בעשיו:
נותן זמירות בלילה, שנתן לפניו בלילה זמירות לשבח ולהודות לו, כענין הללוהו כל כוכבי אור, או כענין כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו'. והענין לאמר כי האל עשה שיתנו זמירות בלילה לפניו, ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה, לא שיעשו הרשעים חמס בלילה, רק שיודו ויאמרו כי האל עשאם ויודע מעשיהם, והוא תקן לילה ויום ורואה כל הנעשה בהם:

פסוק יא
מלפנו מבהמות ארץ, יאמר כי האל למד אותנו לדעת אותו ולהתחכם במעשיו יותר מן הבהמות, ועל כן לא ירצה שנרע אחד את חבירו, כאשר שם בטבע הבהמות לטרוף אחת את חברתה, ובעוף השמים לדרוס ולצוד את מינם, כי לא ידעו ולא יכירו בוראם, ולכן לא יקפיד על מעבדיהם, ומפני שהיה איוב מדמה אדם כדגי הים והבהמות בהסרת ההשגחה, אמר זה המאמר לפרש טעם השמירה בפרטית, מפני שאנחנו מכירים את בוראנו ומתחכמים במעשיו ונזהרים באזהרותיו:

פסוק יב
שם יצעקו ולא יענה, יאמר כי במקום אשר העשוקים יזעקו וישועו וישמע אלהים את נאקתם, שם יזעקו עושקיהם ולא יענה אותם, **מפני גאון רעים**, שלא נתנו כבוד לבוראם לאמר איה אלוה עושי, כי האל ישמע שועת העשוקים ולא יאבה בצעקת העשוקים כי תבא עליהם צרה, כי **שוא לא ישמע אל** ולא ישורנה, כי צעקתם שוא היא ועל חנם ישועו, כי כדרכם יעשה להם וכמעשיהם יגמול אותם. ויתכן על דרך האמת, כי שם יזעקו במקום אשר יזעיקו, כטעם שפירש להם, ומפני גאון רעים שיתגאו במעשיהם הרעים, ופושעים אף על פי שצועקים ושואלים לה' בצעקתם אינם נשמעים ואין עונה עליהם ה':

פסוק יד
אף כי תאמר לא תשורנו, כמו אף כי אנכי אעננו, ואף כי אחרי מותי. יאמר לאיוב, האל ישמע צעקת העשוקים ויעשה משפט ברשעים עם גאונם ולא ישמע בתפלת שוא אשר

יזעקו לפניו הרשעים בעשותו בהם משפט, כל שכן שתאמר אתה לאל לא תראה השוא ולא תדע בו, כי על כן יהיה רשע וטוב לו כאשר אמרת פעמים רבות:
דין לפניו, משפט יש לפניו ותצפה אליו כי בוא יבוא על כל פנים:
ותחולל לו, מלשון תוחלת, **ולו** כנוי לאל, וכן דום לה' והתחולל לו. והמפרשים אמרו אף ע"פ שתאמר בלבך ותחשוב שלא תשורנו לאל שאין לך יכולת לראותו, כי לא יראהו האדם וחי, השפט לפניו ותסבול החיל בשבילו. והנכון בעיני כאשר אמרתי כי יאשים אותו על שיאמר לאל שלא ישור ויראה השוא, ופירוש דין לפניו ותחולל לו, כי משפט לפניו ויפחד איוב ממנו ויאחזהו חיל כיולדה בעבורו:

פסוק טו
ועתה כי אין, כי עדיין אין ומעט פקד האל אפו עליו:
ולא ידע בפש, ולא ידע איוב ברבוי אשר עוד ירבה האל מאד האף והחמה כפי חטאיו, על כן ידאג מן פורענות. ואיוב יסבול על זה לאליהוא ולא ישתוק לחביריו, מפני שהוא צדיק בעיניו ולא חטא, וירשיע במשפט האל כאשר פירשתי:

פסוק טז
ואיוב הבל יפצה פיהו, כשאמר כי האל יעות משפט, ומבלי דעתו האמת, ירבה מלין לאמר תלונות רבות, הם אשר הזכיר אליהוא והאשים אותו עליהם בשלשה המענים הנזכרים:

פרק לו

פסוק א
ויוסף אליהוא ויאמר:

פסוק ב
כתר לי זעיר ואחוך, במענה הזה לא יוסיף אליהוא לתפוש על איוב דבר שכבר האשים אותו עד די בשלשת מעניו בכל אחד בדבר ידוע, כמו שפירשתי, רק עתה יוסיף אליהוא לבוא בדרך החבירים שיספר בשבח האל ובשמירתו לעולם, ויאמר כי אחר שהוא שומר עולמו ומשגיח עליו תמיד, על רוממותו ומעלתו ושהוא רם ונשא יתברך, אי אפשר להאמין בהסרת ההשגחה מן אישי השפלים מפני מעלתו ושפלות האדם, כי התחתונים בעבור האדם נבראו כי אין בהם מכיר בוראו זולתו, ואם כן כל השגת האל ושמירתו למיני השפלים בעבור האדם הוא, ואיך לא ישגיח עליו. ויאמר אליהוא עוד כי מלבד

הטעם שפירש אשר הוא מספיק לכל אדם מתרץ קושיותיו של איוב, יש לנו לתת צדק ליוצר הכל בראותינו אותו מלך גדול שופט צדק ומשגיח ושומר הכל ברוך הוא:

כתר לי זעיר ואחוך, התרגום אמר: אמתין לי ציבחר ואחוינך, וכן דעת המפרשים, וכמוהו כתרו את בנימין, כי המתינו להם עד שיצאו ורדפו אחריהם, כמו שכתיב ונתקנוהו מן העיר, ומצאו לו חברים כי יונתן בן עוזיאל תרגם ולתורתו איים ייחלון, יכתרון, וכן וזרועי ייחלון, יכתרון. רק ראב"ע פירש **כתר לי**, שים כתר וכבוד מעט ושמע לי, וכתרו לשון סביב, כי כתר ועטרה קרובים בענין, ומצאנו עוטרים את דוד, וכן רשע מכתיר את הצדיק:

פסוק ג

אשא דעי למרחוק, יאמר כי מלבד הטעם המספיק שפירש ישא דעו לנעלם, לדבר שהוא רחוק רחוק מי ידענו ועמוק מי ימצאנו ויתן בו צדק לפועלו, ילמד סתום מהמפורש ונעלם מן הידוע לחכמים בחכמתם:

פסוק ד

כי אמנם לא שקר מלי, רק דבר ברור ונכון, מסוד היצירה פירשתי לך, ומן הסוד הזה ידעת כי האל תמים דעים הוא עמך, כלומר שהוא משגיח ויודע אותך ידיעה שלימה והרעות והטוב הבאות לך, ממנו הם לדעת ולרצון בהשגחה שלימה ומשפט וצדק:

פסוק ה

הן אל כביר, יאמר הנה האל כדבריך גדול הוא בכל ענייני גדולה ורוממות, לא ימאס יגיע כפיו רק ישגיח עליו, והוא כביר כח להנקם מן הגאים, וכביר לב בחכמה ללכוד החכמים, ועל כן

פסוק ו

לא יחיה רשע, עם גאותו וגאונו כי האל כביר כח ממנו:

ומשפט עניים יתן, כי לא יבזה ענות עני כאשר אמר, ולא ימאס:

פסוק ז

לא יגרע מצדיק עיניו, זה הכתוב מפרש ענין גדול בענין ההשגחה ובאו בו פסוקים רבים, כי אנשי התורה והאמונה התמימה יאמינו בהשגחה כי האל ישגיח וישמור אנשי מין האדם, כמו שכתוב גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, ואמר דוד כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין, ולא בא בתורה או בנבואה שיהיה האל משגיח ושומר אישי שאר הבריות שאינן מדברות, רק שומר את הכללים בכלל השמים וצבאם, ולכן הותרה השחיטה לצורך

האדם, וגם לכפר על נפשותינו בדמם על המזבח, והטעם הזה ידוע וברור כי האדם מפני שהוא מכיר את אלהיו ישגיח עליו וישמור אותו, ולא כן שאר הבריות שאינן מדברות ואינן יודעות בוראם, ומן הטעם הזה ישמור את הצדיקים, כי כאשר לבם ועיניהם תמיד עמו, כן עיני ה' עליהם מראשית השנה ועד אחרית שנה, עד כי החסיד הגמור הדבק באלהיו תמיד ולא יפרד הדבק במחשבתו בו בענין מענייני העולם, יהיה נשמר תמיד מכל מקרי הזמן אפילו ההוים בטבע וישתמר מהם בנס יעשה לו תמיד, כאלו יחשב מכת העליונים אינם מבני ההויה וההפסד למקרי העתים, וכפי קרבתו להדבק באלהיו ישתמר שמירה מעולה, והרחוק מן האל במחשבתו ובמעשיו ואפילו לא יתחייב מיתה בחטאו אשר חטא, יהיה משולח ונעזב למקרים. ובאו בזה פסוקים רבים, אמר דוד עליו השלום רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך ידמו, אמר כי [הקרובים אליו בתכלית השמירה והרחוקים ממנו מזומנים למקרים ואין להם מציל מן הנזק, כמו ההולך בחשך אשר נפילתו קרובה] אם לא ישתמר וילך לאט. ואמר כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה', וכתיב עין ה' אל יראיו המיחלים לחסדו, יאמר כי עיניו עליהם כאשר הם מיחלים לו תמיד ונפשם דבקה עמו. ומפני שרוב העולם מן הכת הזאת האמצעית, צותה התורה החלץ הנלחמים, וענין משוח מלחמה להשיב היראים, ולא ימס את לבב אחיו כלבבו, וכל תקון המערכות אשר בתורה או בנביאים, כגון וישאל דוד בה' ויאמר לא תעלה הסב אל אחריהם ובאת להם ממול בכאים וגו', וכגון לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש, כי אם ראוים הם יוצאים במעט גוי ונוצחים בלי נשק, ואילו היו חייבים בנצוח עם לא יועיל למו, רק הענין כי ראוים להתנהג בדרך הטבע והמקרה, והענין הזה בארו הרב זצ"ל ביאור יפה בספר מורה הנבוכים. ועתה אמר אליהוא בדרך הזה, **לא יגרע מצדיק עיניו**, כי האל לא ימנע עיניו שעה ורגע מן הצדיק אלא יראה בו תמיד, כענין עיני ה' אל יראיו:

ואת מלכים לכסא, כי הוא יושיבם לנצח ויגביה מלכותם, כי לא בכחם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו:

פסוק ח

ואם אסורים בזיקים, אמר: ואם יש אסורים בזיקים, בחבלי עוני נלכדו: כי

פסוק ט

יגיד להם, האל בענוי זה פעלם ופשעיהם כי רבו, וייסר אותם כדי שישובון מאון:

פסוק יא
אם ישמעו למוסר **ויעבדו**, יבלו בטוב ימיהם ושנותיהם בנעימים, ויתכן על דרך האמת כי שניהם מענין,

פסוק יב
ואם לא ישמעו בשלח יעבורו, כבר פירשתי ענין השלח וענין העברה:

פסוק יג
וחנפי לב ישימו אף, יקרא חנפי הלב המחניפים עצמם ונושאים פנים לנפשם לאמר שהם צדיקים, והתלאות הבאות להם על לא חמס בכפם, והוא רומז לאיוב וכיוצא בו, והם **ישימו אף**, על עצמם, כי לא ישועו לאל:
כי אסרם, ועל כן לא יתיר מאסרם, רק

פסוק יד
תמות נפשם בנעריהם:
וחיתם בקדשים, כתרגומו: וחיתהון היך מרי זנו. והענין הזה אמרו אליפז במענהו הראשון בהנה אשרי אנוש יוכיחנו אלוה ומוסר שדי אל תמאס, והפסוקים הבאים אחרי כן, וגם צופר [יאמר אם אתה הכינות לבך וגמר הענין ובלדד באם אתה תשחר אל אל] וגמר עניינו. וראיתי לרבינו שלמה ז"ל שכתב דברי אליהוא תנחומים שלימים היו ולא קנטורין, אל תדאג על ייסורין כי לטובתך הם באים לך. ולא ידעתי במה היו התנחומים האלה ואיך חשב דברי החברים לקנטור, אם אמרם אליהוא בנחת וקול נמוך, ואמרום החבירים בצעקה וקול רם, או במה יהיה להם הדבר הזה, רק הענין כאשר פירשתי, אליהוא תירץ קושיותיו של איוב יפה וכהוגן ושתק אליו איוב, ואחרי כן שב אליהוא לדבר עוד, על דרך חבריו, כי הוא לא ידע מאיוב אם אמת כדבריו שיהיה צדיק גמור, ולכן אמר כי המתייסרים בעולם טעמים רבים להם וכולם במשפט, כי יש מהם מן הסוד שרמז לו, ויש נעלם עוד ודעו רחוק מהם, רק יתן בו הצדק לפועלו, ויש למוסר ולהסיר האדם מחטאיו, כי דבר החברים לא יכזיבנו אליהוא אבל יורה כי האל ישפוט במדה ההיא לפעמים, רק כל אדם איננו מן הדין ההוא:

פסוק טו
יחלץ עני בעניו, ואמר כי מלבד האסורים בזיקים שאסרם להשיבם מאון יחלץ מכל רע העניים בעניים, כי יביא עליהם דקדוקי עניות לחלצם ממות ולגלות אזנם במוסר בלחץ עניים:

פסוק טז
ואף הסיתך מפי צר, וגם אתה איוב הסיתך האל והצילך מפי צר ומצוק אל מקום רחב שאין מוצק תחתיה, כי כולו רחב:
ונחת שלחנך, שם, **מלא דשן**. יאמר כי מכאובו הצילו מצרה וצוקה ויושיבנו בסוף במקום רחב אשר ינוח ויהיה דשן ושמן, וגם זה מדרד החבירים:
הסיתך, כמו יסיתם אלהים מעליו, והוא מענין כי יסיתך אחיך בן אמך, כי הסית רוחם לסור מעליו, ואף זה הסית רוחך להסירך מפי צר, כי מפני שבא לו שלא כרצונו יקרא הסתה:

פסוק יז
ודין רשע מלאת, ואתה היית ראוי למלאות בך דין רשע, רק האל מחל לך וייסר אותך לשוב לפניו. **דין ומשפט** רשע, **יתמכו**, אותך, כי חייב היית בהם, כענין ובחבלי חטאתו יתמך:

פסוק יח
כי חמה פן יסיתך בשפק, כי חמה פן יסיתך וישליכך עם ספוק ממונך הגדול שלא יועיל לך:
ורב כפר, אשר לך **אל יטך** מזה ולא יצילך ביום אף ה'. זה דעת המפרשים. והתרגום אמר: ארום ירגיז דילמא יטעינך במיסת מזלא וסגי פורקן דעתרא לא יצלינך, יאמר כי חמה יש לאל בך פן הסיתך מיראתו בספוק הגדול שנתן לך, ורב עושר שהעשירך לא יטה לבך מעליו. הוא הדבר אשר התנצל בו אם אשמח כי רב חילי. העושר והממון בעבור שיפדה בו האדם את נפשו יקרא כופר:

פסוק יט
היערך שועך, כמו שועתך. **יערוך**, כמו בקר אערך לך, יאמר היקבל האל ערך שועתך:
לא בצר, בבוא עליך צר ומצוק:
וכל מאמצי כח, לא יערך שועם ולא ינצלו נפשם מצר בכהם ובתוקפם:

פסוק כ
אל תשאף הלילה, מן כעבד ישאף צל. יאמר אל תשאף הלילה ואל תקוה בקר, כי בטרם בקר יעלו עמים תחת מאמצי כח, כי יוסרו ממקומם:

פסוק כא
השמר אל תפן אל און, שלא תפנה לדברי אנשי און התולים כל אלה הדברים במקרה:

כי על זה, שאמרתי תבחר מענייך, כי מאשר ענה אותך האל תבחר בדברי ותדע ותשכל כי האל ענה אותך וגלה אזנך למוסר, ויאמר לך כי תשוב מאון:

פסוק כב

הן אל ישגיב, המעונים, **בכחו**: **מי כמהו מורה** חטאים בדרך:

פסוק כג

מי פקד עליו דרכו, יאמר מי יפקוד דרך האל לראות אם דרך טובה היא, **ומי אמר פעלת עולה**. ויתכן לפרש כן: מי הפקיד על האל שיהיה הוא השליט והאל פקידו ויאמר לו פעלת עולה ולא צויתיך לעשות כן, הלא הוא האדון השליט:

פסוק כד

זכור כי תשגיא פעלו, יאמר זכור פעל האל כי תשגיא ותגדיל פעלו בלבך מכל אשר שוררו וישבחו האנשים כולם, כי אפילו המשוררים הנושאים משל ומפליגים במליצה לא יוכלו לספר כל מלאכותיו. ויש פותרים שוררו, מן אשורנו ולא קרוב. והתרגום אמר: אדכר ארום תפיש עובדיה די שבחו גוברין צדיקין. יאמר: כי תשגיא ותגדל פעלו כי בכן ישבחו אותו החכמים, ויאמרו כי פליאה דעת מהם נשגבה לא יוכלו לה:

פסוק כה

כל אדם חזו בו, כל אחד יחזה בפעליו היושר אשר אני מגיד, איש איש כפי דעתו וחכמתו:

אנוש יביט בו מרחוק ויראה בדרך החכמה שהיא רחוקה כי פעלו טוב וישר נורא ונשגב:

פסוק כו

הן אל שגיא ולא נדע, יאמר כי האל שגיא מאשר נוכל אנחנו לדעת:

ומספר השנים, אשר עשה בהם הגדולות והנוראות אין להם חקר אצלנו, כי מאז

פסוק כז

יגרע נטפי מים, וימנעם מהמטיר כשירצה, ופעמים יבואו מים מזוקקים לאיד אשר יצוה וימלאו העבים גשם, ואחרי כן

פסוק כח

יזלו השחקים וירעפו על הרבה בני אדם, או ירעפו על אדם גשם רב:

פסוק כט

אף אם יבין מפרשי עב, פירשו בו שהוא יוצא, כמו הבן להלז את המראה, יאמר שהאל כאילו יעשה במטר פלא אחר, כאלו ישים בינה למפרשי העב ולתשואות סוכתו שימטירו על המקום אשר יצוה:

תשואות סוכתו, הוא הרעם שעושה המון ותשואות בעב שהוא פרוש עליו כסוכה:

פסוק ל

הן פרש עליו אורו, יאמר כי האל יפרוש על העב אור והוא השמש המאיר למנוע המטר, ופעמים **כסה** בעב שרשי הים לשאוב מים ולהמטיר:

פסוק לא

כי בם, באור ובמטר, **ידין עמים**, כך פירש ראב"ע ז"ל. ויתכן לאמר **אף אם יבין מפרשי עב** חוזר לאדם הנזכר כענין התדע על מפלשי עב, יאמר כי גם אם יבין האדם מפרשי העב ותשואות סוכתו שהוא הרעם, ידע באמת כי האל פרש על העב מטרו:

ושרשי הים כסה בו, כי בעב וברעם ידין העמים. **אורו**, הוא הגשם וכן אור ענגו, ודומה להם כחום צח עלי אור, וכן תרגומו פרש עלוי מטריה, ובדברי רבותינו ז"ל אמר ר' יוחנן כל אורה הנאמרה באליהוא בירידת הגשם הכתוב מדבר, ויתכן שנקרא הגשם אור בעבור כי ברדתו יאיר היום, וחשכת העבים תסור. וכבר פירשתי במענה הראשון לאליפז למה יאריכו בספר הזה על מפלאות המטר:

יתן אכל למכביר, יתן אכל לשבעה למרבה לאכול [מלשון ואוריד כביר יושבים, וכן כביר מאביך ימים, או יהיה למכביר שם] כלומר לרוב, וכן אמר התרגום: יהב מיכלא לסוגעא:

פסוק לב

על כפים כסה אור, יגיד פלא אחר בעבים, כי כסה המטר עליהם והם רצים ושבים כאלו נצטוו לפגע זה בזה ואין הגשם יורד:

פסוק לג

יגיד עליו רעו, הוא הרעם הבא לפניו, מלשון את קול העם ברעה:

מקנה אף על עולה, פירש החכם ראב"ע ז"ל, כי אפילו המקנה והעולה, מלשון עלות עלי, ירגישו ויגידו בהתקרב זמן המטר, וסימנים רבים לבני אדם בבקר ובצאן ובשכיבתם על ימין ובשאר החיות. ויש מפרשים **יגיד** על העב הרעם ההוה עמו בהורידו המטר, ויגיד המקנה אף על העב אשר יעלה מן הארץ שעדיין איננו נראה בסימנין אשר הם עושים קודם, והוא כלשון מעלה נשיאים, ונכון הוא הפירוש הזה, כי על הראשון יקשה מלת **על**. רק לא נדע אם דבר הצאן בסימן אשר אמר הראב"ע הוא אמת. ויתכן שנפרש **יגיד עליו רעו** כי הוא קשור למעלה, יאמר כי המבין מפרשי עב, ידע כי האל פרש עליו המטר להוריד הגשם לרצונו:

כי בם ידין, העמים, **ויתן אכל למכביר**, הוא המאסף אוכל לעת הבצורת, כי הוא מכסה המטר על העננים ואינו יורד:

ויצו עליה, אחרי כן להורידו, כי יפגיע בו ויתפלל בעדו הצריך אליו:
מפגיע, מלשון אל תתפלל בעד העם הזה ואל תפגע בו, יפגעו נא בה' צבאות:
יגיד, על הגשם איש על רעהו לקנאת אף וחמה על העב העולה מים, כי כן יעשו העוברים לאוצרי הפירות בבוא המטר להקניאו ולאמר כי הצילו האל מידו, כדרך לשום שפלים למרום, האמור למעלה. ויתכן שיהיה עליו במקום אליו, וכן שיגיד אל המכביר חבירו כמפגיע קנאת אף על עב מים, ישעה האדם על עושהו, ולא ישעה על המזבחות, וכן לך בא אל הסכן על שבנא, וכמוהו עוד עגלה על שני הנשיאים כמו לשני, והחונים עליו מטה מנשה, במקום אליו, וכן רבים. ואמר שיגיד רעו, רע המכביר הנזכר, או האדם המבין מפרשי עב:
מקנה, מלשון סמל הקנאה המקנה:
כפים, הם העננים הקטנים, כלשון הנה עב קטנה ככף איש עלה מים, ויתכן שנקראו העננים כפים בעבור כי בהיותם ככפים פרושות יקבלו, ובהתקבצם ישפך אשר בתוכם, ויהיה "ככף איש" חוזר לעב, כלומר ככף איש פרושה:

פרק לז

פסוק א
אף לזאת יחרד לבי, על הפירוש הראשון יספר, כי יחרד לבבו בשמעו תשואות קול המון הרעם:

פסוק ב
והיה מפי הרעם יצא, **הגה**, הוא הברק:

פסוק ג
תחת כל השמים ישרהו, מלשון משרת ענבים, כי כשממטיר כל העולם הוא משרה:
ואורו, אור הברק על כנפות הארץ, ואחרי הברק ישאג קול הרעם, זה דעת המפרשים, ועל דעתי יאמר **אף לזאת יחרד**, אני חרד וירא מלפני האל בראותי אותו דן עמים במטר מלבד יתר הדברים אשר אירענו להם, ושמעו אותם איוב וחבריו קול האל ברוגז, כי ירגיז הארץ וירעישנה ברעם כי הדבר מפיו יצא, ותחת כל השמים תהיה משרה שלו תכף, ומיד ומטרות על כנפות הארץ, כפל הענין כמנהג הכתובים:

פסוק ד
אחריו ישאג קול ירעם, אחרי דברו כשיצא מפיו ויגזור על הגשם ישאג קול, וירעם בקול גדול בגאון כחו, ולא יאחרם לגשמים כי ישמע קולו והוא הרעם, ואף כי ירעם האל בקול

נפלאות אשר לו כי הוא עושה גדולות לא ידענום, כי תכף בא הרעם, באין עכוב יבוא השלג או המטר ולא יתעכבו כלל. והזכיר **יעקבם** לשון רבים, למטר ולשלג והמהירות אשר יזכיר, והלשון נגזר מן עקב בלשון בשמרם עקב רב, וכן עקב בלשון עקב תשמעון, כולם לשון אחרית, או כלשון חכמינו ז"ל בחלוף הוא הקו"ף לכ"ף, כאשר יתחלף במלת כובע וקובע, וזולתם:

פסוק ו

כי לשלג יאמר הוא ארץ, יאמר האל טרם היותו הוה לארץ ומיד ירד, כמלך יצוה לעבדו ויעשה כרצונו:

וגשם מטר וגשם מטרות עוזו, יהיו לארץ כדברו, ואולי גשם הוא היורד בנחת ומטר הוא הגשם הרב, ועל כן יכפול המלות האלה והוא השוטף שאמר מטרות עוזו, כי בכח ירדו, וכן ומטר גשם יתן להם, רב המטר היורד בנחת. והתרגום אמר: ארום לתלגא יאמר הויא לארעא ומיטרא בתר מיטרא בקיטא למבשלא פירי ומיטרא למצמח עישבא בסיתוא בעושנא. יאמר כי השלג ורב הגשמים גשם אחר גשם תמיד בקיץ ובחורף הכל צוה ויהיה בעוזו, ויפה פירש:

פסוק ז

ביד כל אדם יחתום, שיהיה לו שטר כתוב וחתום:

לדעת כל אנשי מעשהו אשר בשדה, מה יזרע ומה יעבוד את האדמה אשר בא עליה השלג או המטר או הגשם, איש איש כפי עבודתו. **מעשהו**, ענין עבודתו באדמה, כמו ומעשהו בכרמל:

אנשי, סמוך אל הארץ הנעבדת:

פסוק ח

ותבוא חיה במו ארב. כי ברדת המטר יתחבאו החיות כאילו הן יושבות במארב, או כי יקרא מעון החיות מארב, כי בהם יושבות לארוב לטרוף טרף:

פסוק ט

מן החדר תבוא סופה, מחדרי תימן תבוא סופה וסערה בדברו, כי הכל נקשר למעלה:

וממזרים תבא **קרה**, כאשר יגזר, **כי מנשמת אל יתן קרח**. **מזרים**, כמו התוציא מזרות בעתו:

פסוק י

יתן קרח, יתן המזרים קרח מנשמת האל, לא בכח עצמו:

ורוחב מים במוצק, היוצק על הארץ מנשמת אל ינתן:

פסוק יא
אף ברי יטריח עב, יאמר כי גם בהיות האויר ברור יטריח האל העבים ויפיץ ענן הגשם אשר יצוה להמטיר:
יפיץ, מלשון יפוצו מעינותיך חוצה.

פסוק יב
והוא, הענן למסבות רבות מתהפך בתחבולות גדולות שיפעלו בני אדם ברדתו:
כל אשר יצום, האל:
על פני תבל, להורידם לארץ, כי במקום שיצום שם ירדו לאותם פעולות אשר יגזור:

פסוק יג
אם לשבט, ומשפחה, אם לארץ אחת שיחפוץ בו, והיא תקרא ארצו:
אם לחסד, שימציאנו לאיש אחד להמטיר על שדהו. והתרגום אמר: אין מיטרא דפורענותא, גזר אותו מן שבט מוסר, והנכון מה שפירשתי:

פסוק יד
האזינה זאת איוב, כי באמת יודע האל ומשגיח על הפרטים:
עמוד והתבונן בנפלאות האל, כי לא ידעתם, וכן היה לך לחשוב בסוד ומשפט האדם כי לא תדענו:

פסוק טו
התדע בשום אלוה וגו':

פסוק טז
התדע על מפלשי עב, יאמר התדע בשום אלוה על העננים, **והופיע**, והראה הגשם אשר שם בהם, כלומר מה הסבה והיך יושם המטר עליהם ויופיע אותם מתחתם:
התדע על מפלשי עב, פירש החכם ראב"ע ז"ל כי הוא מלשון פלס מעגל רגליך. יאמר כי מעשי העב כולם שקולים בפלס ומאזני משפט, ולא תדע בהם מפלאות שלם הדעות היודע כללים ופרטים ומחשבות והרהורין אשר בהן ידין עמים במשפט צדק:

פסוק יז
אשר בגדיך חמים, [צריך שיהיו בגדים לך] כשתשקוט ותנוח הארץ מדרום ורוח צפון מנשבת, והם ימי החרף. ויותר נכון שידבר עתה על החום אחר אשר דבר על הקרח שבפסוקים שלמעלה, ויאמר מה הסבה אשר בגדיו חמים ואינו יכול ללבוש בגדים רבים כשתהיה רוח דרום מנשבת והארץ שוקטת בו, כי רוח צפונית גדולה וחזק ממנה. ונראה כי בכולם לא יתמה על הסבה כי ידענה כל חכם בתבונה אולי ידעה איוב, אבל יאמר

אם ידעת שלימות דעותיו בגשמים ובקור ובחום שהם נפלאים ותמימים בפרט ובכלל. וענין התדע בשום אלוה עליהם, עם הפסוק הבא אחריו ענין אחד הם, יאמר התדע בשום אלוה מטר על הענן והופיע אותו בפלס ומאזני העב ובנפלאות שלימות הדעות, ויכפול התדע פעמים לחזוק ותמידות, כענין נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם:

פסוק יח

תרקיע עמו לשחקים, יחסר ה"א התימה, וכמוהו תמשך לויתן בחכה. או הוא כמו שאלה ללעג, והענין לאמר האתה תעזור אותו בהרקיעו ופרשו השחקים לשום אותם חזקים ולהיותם כראי מוצק ועל כן יראה האור מהם:

פסוק יט

הודיענו מה נאמר לו, אם ידעת לעוזרו ולעשות כמוהו, או לדעת למה היה כן בכל אלה, ולא נוכל לערוך אליו ולהדמות לו:

מפני חשך, כי אנחנו בחשך. ויותר נכון לפרש לא נערוך לפניו דברים מפני חשך כי דברינו חשך ולא אור, מלשון ולא ערך אלי מלים, ערכה לפני התיצבה:

פסוק כ

היספר לו כי אדבר, יאמר לא ערוך לפניו מלים כי דברי חשך, ואם אדבר אותם מי זה ערב אל לבו לספרם לפניו, ואם אמר איש בלבבו לספרם לפניו היספרם, הלא יבולע וימות, כי היך יספרו לו ויערכו עמו משפט יושבי חשך וצלמות:

פסוק כא

ועתה, טרם באו לפניו, **לא ראו אור** שהוא **בהיר בשחקים**, כי הרוח עברה ותטהר השחקים מכל ענן להזהיר אותם, והם עורי לב וחשוכי עין מראותו, והיך יצפו לראות באור העליון אשר לפניו, ולא יראנו האדם וחי:

פסוק כב

מצפון זהב יאתה, יאמר כי מפאת צפון יבוא זוהר השחקים שהוא כזהב טהור, ועל האל הנורא הוד והדר גדול מכל אלה, ואם בזוהר השמים לא יזכו לראות, מה יראו באור ההוד הגדול והנורא אשר לפניו, כדרך ונהורא עמיה שרי:

על אלוה, כמו לפניו, כענין שנאמר וכל צבא השמים עומד עליו, להתיצב על ה':

פסוק כג

שדי לא מצאנהו שגיא כח, פירשו המפרשים הלאל לא מצאנוהו כי לא יראה לעיני כל חי, והוא שגיא כח ושגיא משפט:

ורב צדקה לא יענה, מלבו, רק מפני ענש המשפט. והנכון מה שאמרו רבותינו ז"ל שאינו בא בטרחות עם בריותיו, יאמר כי האל לא מצאנו אותו, אנחנו האנשים, שגיא כח, כי לא יבוא עמנו במשפט לעשות בנו כפי כחו. **ומשפט ורב צדקה**, עמו, לא יענה מלבו. או המשפט ורבוי הצדקה לא יענה אותם, שימנע מעשותם, והוא כלשון חכמינו ז"ל ענוי הדין:

פסוק כד

לכן יראוהו אנשים, על כל הגדולות והנוראות אשר ספרתי יראוהו כל אחד לפי דעתו, והוא **לא יראה כל חכמי לב**, כי אינו רואה שהם חכמים, רק כסילים ופתאים נחשבו לו:

פרק לח

פסוק א

ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר, הגיע איוב עתה למעלת הנבואה, יען כי היה תם וישר ירא אלהים וסור מרע והוכח על נסיון, ואף ע"פ שחטא בהסתפקו במשפט מאין חכמה, הועיל אותו הנסיון לקרבו אל האלהים, כי קבל עליו דבר אליהוא וראה כי הם מספיקים לשאלתו, והנה הוא עתה ירא אלהים וצדיק תמים. וענין **מן הסערה**, כי לא נפתחו לו השמים וראה מראות אלהים על בריו, כגון שיראה השם יושב על כסאו, או מלאך דובר בו, רק שמע סערה גדולה והשיג מה שישיגו הנביאים ראשונה בראשית החזון, כמו שנאמר ביחזקאל תחלה, וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון, וכן באליהו תחלה נאמר שם והנה השם עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים, ואחר הרוח רעש, ואחר הרעש אש, ואחרי כן ישיגו הנבואה. וגם כן ראיה מוכרחת על הענין ביחזקאל, אחר הרוח ענן גדול, הוא הרעש, ואחרי כן אש מתלקחת. ואיוב השיג ראשית החזון, וממנו יצא לו קול העונה אותו המענים האלו בחוזק ותוקף וסער גדול כמנהג הנבואות, כמו שנאמר כקול מים רבים, כקול שדי בלכתם, קול המולה כקול מחנה. והנה איוב השיג זה בשמיעת הסערה והקול ממנה, וידע מעניינם כי קול האלהים הוא העונה אותו על תשובות כדבריו. וענין המענה להודיע את איוב כי הוא יתברך תמים דעים בכללים ובפרטים ובאישים כולם ומשגיח על כולם, וכי האדם נבער מדעת הכלל ומה יסודתם וטבעם, אף כי לדעת במשפט האלהים וסודותיו, וירמוז לו כי סוד אליהוא אמת, כי איוב לא קבל ממנו רק כי אפשר כדבריו, וכן מנהג צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, תתנהג על דרך ההוא בדרך משפט אם הדבר כן, אבל אין לאליהוא ראיה מוכחת על הענין, ואין אדם יכול לדעת זה רק בדרך קבלה, ועתה אמר לו כי כן המשפט וכך היא

המדה כאשר אפרש בעזרת השם. וכבר פירשתי כי אליהוא הודיעו ענין צדיק ורע לו, כי היא תלונת איוב והוא החמס הנעשה לבני אדם כפי דעתו, ולא פירש לו ברשע וטוב לו דבר, כי איננו עשק, ואיוב יוכל ללמוד ממנו המדה, כי מטעם צדיק ורע לו ידעהו ואולי ינהג עמו במדת החסד, והנה האל יגיד לו במענהו דבר רשע וטוב לו להשלים לו הידיעה, ולא דבר בענין הצדיק ורע לו כי מאליהוא למדו:

פסוק ב

מי זה מחשיך עצה במלין בלי דעת, שאלה לתימה ולהפליג עליו, כלומר מי אתה המחשיד עצה, **אזור נא כגבר** ועניני. או יאמר מי זה שיעשה כאשר באת לעשות, שיחשיך ויגנה דבר הנעשה בסוד חכמה:

במלין, שידבר בבלי דעת, שלא ידע העצה. הדבר הנעשה בהשגחה ובחכמה והוא נעלם יקרא עצה:

פסוק ג

אזור נא כגבר חלציך, דרך משל:

פסוק ה

מי שם מדותיה, אני או אתה:

כי תדע ממדיה, והם מדות הגבולים:

או מי נטה עליה קו, הסובב העגולה:

פסוק ו

אדניה, הם ההרים:

אבן פנתה, משל לנקודת האמצעי. ורבותינו ז"ל אמרו אבן שתיה, שממנה הושתת העולם. והנה התחיל בו מיסוד הארץ על דרך והארץ היתה תהו ובהו, או כי ינסנו בתחתון תחלה ויעלה משם לשמים ולרוח, ואחר כן למזלות ולשמים:

פסוק ז

ברן יחד כוכבי בקר, יאמר מי ירה אבן פנתה כאשר ירננו וישבחו לו כוכבי בקר ויריעו לפניו כל בני אלהים, כאשר יעשו למלך בונה היכל שירננו וישבחו לפניו, ירמוז כי בהוסדו הארץ כבר נבראו לפניו להודות לו ולשבח מעשיו, לא שיעזורו ויעשו דבר ביצירה. והחכם ראב"ע ז"ל פירש כי כוכבי בקר הם שבעה המשרתים, ויקראו כוכבי אור, בעבור שיסובו סביב נקודת הארץ יקראו מרננים, ובני אלהים המערכות העליונות, ותנועתם היא תרועתם כי באלה תעמד הארץ על יסודתה:

פסוק ח
ויסך בדלתים ים, כמו ויסך אלוה בעדו, מן הנני סך. יספר על המים כי סגר אותם בדלתות שלא יצאו, כי הם סגורים במסגר למטה בים:
בגיחו מרחם יצא, ובצאתו מן התהום שהוא בו כילד במעי אמו, יסך לו בדלתים כאשר יעשה בהיותו בים. יאמר כי הוא כלוא ולא יצא ולא יעבור גבולו, וכן איננו עולה מן התהומות אף על פי שטבעו לעשות כן, כי טבע המים להיות על הארץ, ואין הים עושה כן עם כל גליו ומשבריו:

פסוק ט
בשומי ענן לבשו, הקפתי אותו ענן כלבוש:
וערפל חתולתו, מלשון והחתל לא חותלת, כי ים אוקיאנוס מקיף הארץ וסופו לקצות השמים יגיע, ועננ השמים יחבשו אותו ויאזרוהו:

פסוק י
ואשבור עליו חקי, על משבריו וגליו. רק התרגום אמר: ופסקית עלוי גזירתו, גזר ואשבור מלשון פסק וגזר דין, כי כולם ענין אחד הם:

פסוק יב
המימיך צוית בקר, שיקום ויאיר, והודעתו המקום אשר ממנו יתחיל, כי כל הימים ממקום חדש יקומו, ועל פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו:

פסוק יג
לאחוז בכנפות הארץ, וצוית אותו מימיך לאחוז בכנפי הארץ ולנער רשעים ממנה עם תקפם וגאונם. והנכון כי הפסוק הראשון יקשר עם השני, יאמר המימיך צוית בקר והשחר שיתחדשו על הארץ לאחוז בכנפיה ולנער ממנה הרשעים בבוא יומם עת פקודתם בגזרת עליון:

פסוק יד
תתהפך הארץ כחומר חותם לנער הרשעים ולהעמיד אחרים תחתם, כאשר יעשו בחומר החותם שישנו אותו תמיד:
ויתיצבו עליה **כמו לבוש**, כי תחליפם ויחלופו:

פסוק טו
וימנע מרשעים אורם, אור הבקר והשחר הנזכרים, או האור שיהיה להם. ועל דרך האמת יגיד כי בבוא עתם ינערו הרשעים מן הארץ ותתהפך הארץ מהם כחומר החותם

המשתנה לצורות שונות, ויתיצבו כל אחד מהם כמו לבוש בדים, והוא תואר, ונמנע מן הרשעים אור פניהם, **וזרוע רמה**, אשר היתה להם נשברה עתה, וזה ענין דבר אליהוא:

פסוק טז

הבאת עד נבכי ים, יחזור על היסודות לאמר אם לא היית ביסדי הים והארץ, אמור אם הלכת בהם לארכם ולרחבם ובאת במעמקי הים, מלשון מבכי נהרות, וחקרת התהום כלו:

פסוק יז

הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות, הם האפיסות, כי הבא עד חקר התהום יגיע אל האפס, או יאמר הנגלו לך שערי מות וראית המתים העומדים בעולם אשר שכבו בשערי צלמות, והוא משל לידיעת המתים שכבר מתו. ורבים אמרו כי שערי מות הם שערי גהינם ומדוריה:

פסוק יח

התבוננת עד רחבי ארץ, התבוננת כל מרחבי הארץ כי הלכת עד קצותיה:
הגד אם ידעת כלה, או יחסר ה"א התימה, כאשר פירשתי לעיל:

פסוק יט

אי-זה הדרך ישכן אור, הגד אם ידעת באיזה הדרך ישכן על הארץ:
וחשך איזה מקומו, גם כן היא האפיסה, כי בדעתו כל דרכי האור וכמה ארכם וכמה רחבם ידע כי משם והלאה אין דבר. או חשך זה סוד האש, כענין החשך הנזכר במעשה בראשית:

פסוק כ

כי תקחנו אל גבולו, על האור ידבר, או על כל אחד מהם, או החשך הוא האש כאשר הזכרתי. ובשם הגאון רב סעדיה ז"ל אי זה הדרך ישכן אור, על מקום שהוא כולו אור חוץ מיום אחד, והפך הדבר, ומקום שישכן שם כל אחד מהם חצי שנה, וכן יפרש איזה הדרך יחלק אור:

פסוק כא

ידעת כי אז תולד, ביסדי הארץ ובבראי הים:
ומספר ימיך רבים, מאז ועד עתה ותדע יצירתם וכל המתחדשים בהם. ולי נראה בכאן ענין אחר. כי הנשמות מאז נבראו כולם, כמו שאמרו בבראשית רבה בנפשותיהם של צדיקים נמלך. ובתלמוד, ערבות, שבו גנזי חיים וגנזי שלום ונשמות של צדיקים ורוחות ונשמות שעתידין להבראות. ואמר רבי יהודה הלוי "תקן נשמות עם האור הראשון תחלת

דבר ה'". ולכן שאל האלהים לאיוב אם ידע איזה הדרך ישכן האור, ואם יבין הנתיבות שבא בהן, ואם ידע כי אז עם האור נולד:

ומספר ימיך רבים, יגיד לו כי איננו מבין נתיבות הוויית האור שהוא יסוד ראשון, ולא יצירת נפשו מתי היתה, ועם מי נבראת, ואף כי יבוא את בית המלך להתלונן המשפט, וזה ענין הגון בפסוק הזה. ותועי רוח יחשבו כי הנשמות נבראות בכל יום איש באוצרו ואין הדבר כן, כי האל עתה איננו עושה יש מאין, כי העליונים מאז נבראו, והשפלים בעלי ההוויה וההפסד נעשים דבר מדבר פושטים ולובשים צורה:

פסוק כב

הבאת אל אוצרות שלי, וראית אוצרות ברד, וידעת כי שמתים באוצר להיות שמורים לי וחשובים אלי לעת צר ליום קרב ומלחמה, ברצותי לצור עלי ארץ כי תחטא, להשחית עצה ויבולה:

וליום, אשר ארצה לעשות קרב ואלחם בהם בברד ואבני אלגביש. או ידמה על האבנים הגדולות אשר הוריד על חמשת מלכי כנען, או יעשה כן להוריד ברד גדול משחית על עמים אחרים. ומפרשים אמרו **ליום קרב ומלחמה**, ירמוז על מלחמות גוג. ואיוב לא יתנבא כן, כי לא מבני ישראל הוא:

פסוק כד

איזה הדרך יחלק אור, בבוא השלג והברד שיהיה אור במקום אחד וברק וחשך במקום אחר:

ויפץ רוח קדים, על אחד מן הארצות:

פסוק כה

מי פלג תעלה לשטף, מטר. ופלג מן פלג אלהים מלא מים:

ודרך עשה לברק הרעם:

פסוק כו

להמטיר על ארץ לא איש, רק להחיות כל חיתו יער. ועל **מדבר לא אדם בו**, לדעת נחש שרף ועקרב:

פסוק כז

להשביע ארץ **שואה ומשואה**, רעבה וצמאה:

ולהצמיח שם, **מוצא דשא**, לחיות השדה ולעוף השמים:

פסוק כח

היש למטר אב, יאמר אם יש למטר ולטל ולקרח ולכפור אב, או אם שיוליד בדמותו בצלמו כל אחד למינו, אין זה כי האלהים אומר ועושה בתולדות ומערכת השמים והוא המשנה אותם כרצונו, כי הוא המרקיע שחקים לבדו ויוסד ארץ מאתו, כאשר פירש בתחלת הענין:

אילי טל, כמו גלי טל, והאל"ף נוסף כאל"ף ואחותי באזניכם. והתרגום אמר: רסיסי טלא, בלא חבר, והוא הנכון:

פסוק ל

כאבן מים יתחבאו, יאמר למה יתחבאו המים כאבן וירדו במעמקים במצולות, כי טבעם לעלות וטבע הארץ לרדת למטה, ועל פני תהום יעמדו כאלו הם נלכדים שם, האתה תעשה זה, ואם תקשר מעדנות כימה. והתרגום אמר: כאבנא מיא קרישין ומטמרן ואפי תהומא מקורא מתאחדין. יאמר כי מן הקרח יתקשרו המים ויתחבאו ולא יראו שהם מים:

ופני תהום יתלכדו, מרוב הקרח, ונכון הוא:

פסוק לא

התקשר מעדנות כימה, האתה תקשר מעדנות פירות מזל כימה, כי רצונו לקשור הפירות שהם מעדנים, או תפתח מושכות מזל כימה שהוא המושך והמפתח הנצנים. זה דעת החכם. ועל דעת רבים כי כימה וכסיל כוכבים נקשרים זה עם זה, כי הם מזל אחד לא יתפרדו, ומעדנות כלשון חכמינו ז"ל ענין קשרים, כאמרם תתיר ראשי מעדנים שלהם. ויש מפרשים מן אענדנו עטרות לי, ויאמרו כי ענידה ועדינה שניהם לשון קשירה הם:

או מושכות כסיל תפתח, כי יתפרדו כוכבי מזל כימה כאילו נפתחו אסוריו המושכים והקושרים אותם זה עם זה. וכן אמר התרגום התקטור שירי כימתא או אשלי דנגדין ניפלא תשרי, והוא הנכון, כי הוא כענין

פסוק לב

התוציא מזרות בעתו, שיספר צאת המזלות ולא מעשיהם בארץ. ובבראשית רבה אמרו: רבי חנינא בר פפא ורבי סימון אמרו כימה מעדנות את הפירות, וכסיל מושך בין קשר לקשר. **מזרות ועיש**, שמות כוכבי מזלות, על דעת החכם רבי אברהם ן' עזרא ז"ל. והכוכב הגדול נקרא **עיש**, מלשון עושו ובואו כל הגוים, והולכת עם שאר כוכביה לעולם לא תתפרד מהם, וזהו שאמר **על בניה תנחם**:

פסוק לג

הידעת חקות שמים, וצבאם:

אם תשים, לכל אחד מן החוקים **משטרו**, וממשלה על הארץ, לשון שוטר ומושל, שגזרת המזלות מתקיימת בארץ להביא קור וחום ובאילנות וצמח האדמה:

פסוק לד

התרים לעב קולך, ותצוה אותו ויוריד מים כבירים בשפע מיד, או

פסוק לה

התשלח ברקים וילכו, על פיך ויעמדו לפניך עוד לאמר, **הננו** ועשינו ככל אשר תצוה פעם אחרי פעם תמיד. לא ידעתי לפרש למה החזיר ענין העב והברק:

פסוק לו

מי שת בטוחות חכמה, מי נתן בכליות חכמה, כמו הן אמת חפצת בטוחות, ונקראו טוחות על שהם טוחות מן החלב אשר עליהם, מלשון וטח את הבית. וענין החכמה בכליות, כמו אף לילות יסרוני כליותי:

או מי נתן לשכוי בינה, הוא הלב כי הוא המבין, מלשון עברו משכיות לבב. ונקרא שכוי כי הוא הצופה והמשקיף על הדברים והיודעם, כתרגום השקיפה, איסתכי. ור' אברהם ז"ל אמר כי הוא מלשון במשכיות כסף, ואבן משכית, והענין צורות חקוקות, כי בלב הם המחשבות. ויתכן כי במשכיות כסף, ושכיות החמדה, וכולם הם הצורות שאדם מביט ומסתכל בהם. וכן אמר התרגום: מאן שוי בכוליין הכמתא, או מאן יהיב ללבא בינתא. ולשון חז"ל שאמרו: ר' שמעון בן לקיש אמר כשהלכתי לכרכי הים קורין לתרנגול שכוי, שנאמר מי נתן לשכוי בינה, איני יודע היאך יקשר בענין. אולי יקראו התרנגול כן כי הוא בעל לב, כמו שאמרו עז בעופות תרנגול, ועיקר הכתוב על הלב ידבר. וראיתי בתרגום הירושלמי תרגום אחר: מאן שוי בכוליתא חכמתא, או מאן יהיב לתרנגולתא ברא בינתא למקלסא למריה. והנה הכתוב מייחס החכמה אל הכליות להיותם מחשבות בלילה לדעת את בוראן, כדרך אף לילות יסרוני כליותי, על כן חבר להם התרנגול המתבונן בשעות הלילה לקלס לבוראו, כדרך הללו את ה' מן הארץ, רמש וצפור כנף, או כסוד פרק שירה, והוא ידוע. והנה הכליות ייסרו את האדם לדעת בוראו בלילה והתרנגול ילמד דעת, כי ממנו ילמד האדם לקום חצות לילה להודות לו יתברך:

פסוק לז

מי יספר שחקים בחכמה, מי שם אותם כספירים בחכמתו, כדרך ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה:

ונבלי שמים, הם העבים הממלאים מים כנבל מלא יין:
מי ישכיב, יורידם וישכיב אותם לארץ, וכן שכבת הטל:

פסוק לח
בצקת עפר למוצק, כאשר יוצק העפר ויותך למוצק המים אשר השכיב עליו:
ורגבים ידובקו, אחרי כן ידבקו הרגבים מן החום. ויש מפרשים **בצקת עפר למוצק**, ביום שיצק האל עפר למצוקי ארץ ליסוד העולם, **וריבים ידובקו**, והיתה הארץ. ואינו בא בקשר ענין:

פסוק לט
התצוד ללביא טרף, אם תלמדנו לצוד טרפו:
וחית, כמו ועדת כפירים תחבר לטרוף, כמו והית פלשתים:
תמלא, מן מלוא רועים. או פירושו אם תצוד אתה להם טרפם ותמלא נפשם כי תרעב:

פסוק מא
מי יכין לעורב צידו, יאמר כי גם לעוף טמא השחור הנבזה בעופות, יכין האל צידו, ולכן הזכיר זה העוף, ואל ילדיו הקטנים כאלו שועו ועלתה שועתם לפניו השמימה. ורבותינו ז"ל דרשו בו כי הוא מרחיק ילדיו, ולכן הזכירו:

פרק לט

פסוק א
הידעת עת לדת יעלי סלע, ענין כל אלה להודיע את איוב כי הוא יתברך יודע במינים ובאישים ומשגיח עליהן ליישב עולמו בהן, להוציא מדעתו כפירת הסרת הידיעה וההשגחה כאשר כתבתי, והזכיר היעלים כי הן חיות הסלעים, אין בהן חפץ לאדם כענין בעורב. ורבותינו ז"ל דרשו גם כן שהיא שונאה את הוולד כטעמם בעורב, והוא מוזכר בבבא בתרא. ויחזור לגדול החיות, כי הוא הבורא אותם ונותן להם צרכם ועושה בהם חפצו עם תקפם וכחם הגדול היתר על האדם:

פסוק ד
יחלמו בניהם, מן ותחלימני:
בבר, בחוץ, מן חיות ברא, אינם צריכים לגידול אב ולשדי אם. והתרגום אמר: יסגון בנוי בעיבורא:

פסוק ה
פרא חפשי, שאין אדם מושל בו ללמדו עבודה לעבוד בו כשור וחמור, וכן

פסוק ט
היאבה רים עבדך וגו':

פסוק י
אם ישדד עמקים, לחרוש אותם לעשותם שדה:

פסוק יא
ותעזב אליו יגיעך, אשר יגעת בקציר בזרע:

פסוק יג
כנף רננים, צפור גדול להתעלס בו, כי בעבור רננתה נראית שמחה ומתעלסת. **אם** נתת **אברה ונוצה** לחסידה לעוף ולבוא במועדיה:

פסוק טז
הקשיח בניה, הקשיח לבה את בניה ועזב אותם לאחרים, או לריק, **לא לה** יהיו שמורים. ויכפול **לריק יגיעה בלי פחד**, שיהיה לה על האפרוחים או על הבצים. ורבי אברהם ז"ל פירש **הקשיח** לבה מבניה כאילו אינם שלה. ולא יכפול יפה:

פסוק יז
כי השה אלוה חכמה זאת, ולא תדע כי רגל תזורה:

פסוק יח
כעת במרום תמריא, תגביה, ואין לו דומה, רק תמרורים, שימי לך תמרורים, ויתמרמר אליו, כי לשון הגבהה הם. ויש מפרשים כשהיא שבעה ומפוטמת מן הנבלות שאכלה תעלה למרום ותעוף:
תשחק לסוס ולרוכבו, מרוב מרוצתה מהם, ושהיא בשמים והם בארץ, והיא מן מריאי בשן, או מן והסיר את מוראתו בנוצתה, ובלשון חכמינו ז"ל המראה:

פסוק יט
רעמה, כמו רעם שרים ותרועה:

פסוק כ
הוד נחרו, מן נחרת סוסיו, והוא הקול היוצא מנחירי הסוס במרוצתו:

פסוק כא
יחפרו בעמק, כל אחד מהם, או יחסר רגליו:

פסוק כג
תרנה אשפה, תשמיע קול, כמו ותעבור הרנה:

להב חנית, כמו ויבוא גם הנצב אחר הלהב, כי בהיות החרב מלוטש יוצא ממנו להב, כדרך למען היות לה ברק:

פסוק כד
יגמא ארץ, פירשוהו מן הגמיאיני נא, לשון משל, כי מרוב מרוצתו כאילו ישתה הארץ. ורבי אברהם ז"ל יפסיע, מן מגמת פניהם קדימה:
ולא יאמין כי קול שופר, לא יאמין בשופר עד ראותו אותו מרוב שמחת לבו,

פסוק כה
יאמר האח, כשיראנו:

פסוק כו
יאבר נץ, יחזור לעופות הדורסים הנלחמים במיניהם בהשלימו ענין הסוס השמח במלחמת האדם:
וכאשר השלים האלהים המענה הזה ואיוב שתק, חזר עוד ויצא מלפניו קול דממה דקה לא בסערה וסופה, שלא יבהל איוב מתגרתו שאמר ואימתך אל תבעתני, ואמר לו המענה הבא.

פרק מ

פסוק א
ויען ה' את איוב ויאמר:

פסוק ב
הרוב עם שדי יסור, הלריב עם שדי הוא מוסר:
מוכיח אלוה, איוב שיוכיח האל יענה על זאת, כך פירש ראב"ע ז"ל, והנכון לי שיאמר האם המריב עם שדי ייסר אותו עתה על דבריו אליו, ויוכל לאמר שאינם הגונים, ואם המוכיח לאל יענה על זאת. והענין כי איוב שהוא רב את יוצרו ומוכיח אותו, למה ייסר אותו על דרכיו אלה, כי עתה ידע דרכיו ואורחותיו, וייסר אותם אם אינם ישרות, ויוכיחנו על התשובה הזאת. אז ענה איוב כי הוא קל ונבזה מלהשיב על דבריו, וישם ידו על פיו מענות אותו, כי פעם אחת דבר ולא יענה עוד, ושתים ולא יוסיף עליהם לעולם, והענין לזמן תלונתו שלא יוסיף להתלונן בעת אחרת, כי הבין שהאל יודע ומשגיח ועושה חסד משפט וצדקה בארץ. והנה ראינו כי הודה איוב בסוף, וקבל האל דבריו ונתרצה לו, ובאמת כי מן המענה הזה היתה הודאתו, כי לא יוסיף לו, ובמענה השני דבר בשאלת

שלום הרשעים וייסורי הצדיקים, גם לא יחדש ענין, רק יאריך בדבר בהמות ולויתן, והנה הענין המישב דעתו של איוב, מן המענה הזה היה לו:

פסוק ו

ויען ה' את איוב מן סערה ויאמר, אף ע"פ שהודה איוב שלא יענה וידע כי השם צדיק כאשר פירשתי, אבל בעבור שלא התודה על תלונתו, ענהו השם עוד מן סערה לאמר, שלא נקרא מן הסערה הראשונה הנקראת בה"א הידיעה לרב גדלה וחזקה, רק בסערה נחה ממנה:

פסוק ז

אזר נא כגבר חלציך, עוד ותעננני:

פסוק ח

האף תפר משפטי, הגם הפרת המשפט והיושר אשר אני מתנהג בו בעולמי ותרשיעני במעשי, למען תצדק בעיני חביריך, שלא יאמרו אחר שהאל שופט צדק לא ירשיע על חנם כי כן עשה איוב אומר כי תמיד יהיו בעולם רשע וטוב לו צדיק ורע לו ולא על עצמו בלבד התלונן. ועל דרך האמת מפני שהודיעו אותו תתהפך כחומר חותם, וימנע מרשעים אורם, והענין ההוא, אמר לו עתה הגם תפר משפטי בלבך לאמר כי חוץ מן המדה ההיא יש צדיק ורע לו רשע וטוב לו, ותרשיעני במשפטים למען תצדק בכל זמן. הגם זאת כאשר עשית עד היום טרם תדע הסוד הזה. ענין הפרה הוא בטול דבר או בטול עצה, כענין אישה הפרם, הפיר עצת גוים. אולי המבין כל יצר מחשבות ידע כי איוב מהרהר בזה, אמר שישים ידו לפיו ולא יענה, כי באמת האל יודע הכל ואין להוכיח עוד, רק לא התודה כי לא ידע אם יש דבר חוץ מן המדה ההיא, ושמא תוכחת בלבד הם, אמר לו עתה ארצה שתאזר כגבר חלציך, ואשאלך עוד אם תפר משפטי זה אשר הגדתי לך, בעבור גדל הפצך להצדיק עצמך כאשר עשית עד עתה. ירצה להוכיחו על התלונה הראשונה כי לא התודה עליה ויטפול עליו כדרך המתווכחים, והוא הטוב והנכון:

פסוק ט

ואם זרוע כאל לך, יאמר אתה שחכמת יותר ממני להרשיע אותי, אם יש לך גם כן כח ככחי וקול כמוני, להרעים כאשר אני עושה בקול הרעם, **עדה** הגאון והגבה בכחך זה, שהאל לבש גאות ועוז וגאוה:

פסוק י

עדה נא, בעבור הגאון והגובה לאל עדי, אליו לבדו יאותו, ולכן האדם אולת היא לו סכלות וכלימה, והוד והדר תלבש בחכמתך כחכמת אלהים שנאמר בו הוד והדר לבשת,

והשפל הגאים כאשר אני משפיל אותם בגאותי, כענין אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים, וכן הכתוב אומר ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז התאזר, יאמר שיתגאה על הרשעים והמושלים בגאוה וישפיל אותם, ואז תכון תבל בל תמוט:

פסוק יא

עברות אפך, חמת קצפך הגדול. והתרגום אמר: רוגזתא דנחיריך:

פסוק יב

והדוך רשעים תחתם, והכניעם ודוכם כאשר ידוכו במדוכה:
תחתם, במקומם, או תחת הארץ אשר ברגליהם, והגאים האלה הם המורדים והפושעים באל, אשר להם ממשלת כמלכים ויועצי ארץ:

פסוק יג

טמנם בעפר יחד כולם, כאשר אני עושה להם. ויתכן שהוא הסוד הנזכר:

פסוק יד

וים אני אודך, ואגיד כי הדין עמך, מלשון ומודה ועוזב ירוחם, וימינך וכחך תושיע לך מן הגאים. או פירושו **וגם אני** שאני אל אודה אותך ואשבח לפניך כאשר יודו לפני האלהים, כאשר תושיע ימינך מן הגאים בבואך להשפילם, כי אם תוכל לעשות כן, זרוע כאל לך וראוי שיעבדוך ותהיה לאלהים:

פסוק טו

הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך, יאמר אם לא תוכל לגאים שבבני אדם, הנה אצלך לפניך בנבראים שאינם מדברים ביבשה ובים, נסה עצמך התוכל להם. **בהמות** שם כלל לכל בהמה וחיה גדולה, ולויתן לדגים העצומים, רק רבותינו ז"ל קבלו ענין בהמות ולויתן שהם יחידים ושמן כן, ודברם ידוע והוא האמת בקבלה והנאות בלשון הפסוקים:
חציר כבקר יאכל, כי איננו טורף, לא תוכל לו:

פסוק יז

יחפוץ זנבו, כמו בזי"ן, כי יתחלפו בהיותם ממוצא אחד, כלשון זעקה, צעקה, וכאשר פירשתי לעיל במלת יזורבו, כלומר ימהר זנבו כי יניענו במהירות, והוא כמו ארז גדול. או יחפוץ, שיעשה בו חפציו בכל תנועה ואם הוא כמו ארז גדול. והתרגום אמר כפיף:
פחדיו, לא מצאו לו מוצא, רק מתרגום מרוח אשך:

פסוק יח

עצמיו אפיקי נחושה, חזקי נחושה, מלשון ומזיח אפיקים, אזור החזקים, וכל לשון התאפקות ויתאפק, ויתחזק, יאמר כי עצמיו כנחשת בחזק:

כמטיל ברזל, בעובי וכבד. מטיל ברזל הוא הפטיש הגדול שאדם נוטל על הסלע ויפוצץ אותו, מלשון ויטילו את יונה, נטל החול:

פסוק יט

הוא ראשית דרכי אל, הוא ראש לבהמות כל ימי עולם:
העשו יגש חרבו עליו, כי אתה לא תוכל, ולא כל נברא זולתי האלהים העושה:

פסוק כ

כי בול הרים, ההרים ישאו לו יבולה וירעה מהם כר נרחב, על כן הוא חזק וישחקו החיות לפניו ולא ייראו ממנו כי איננו טורף עם חזקו, כי בול הרים אוכל ולא מטרף, כי כן שם האל בטבעו:

פסוק כג

הן יעשוק נהר, פירשו בו שימשוך הנהר כולו אל פיו, כמו העושק והגוזל שמושך מחבירו מה שבידו. ולא יעשה זה בחפזון, כי לא ייירא מהיה ומאדם, ולכן מלת **יבטח**:

פסוק כד

בעיניך יקחנו, כאלו יקח הירדן בעיניו כי יביט בו ויחשוב שישתהו כולו, וכאלו **במוקשים ינקב אף**, ינקוב אפו שיפתח נחיריו לשאוף. כך פירש החכם רבי אברהם ז"ל. או נפרש שהירדן יקחנו בעיניו כי ישקיע ראשו עד עיניו לתוך הנהר לשתותו כמנהג הבהמות הצמאות, וכאשר יהיו מוקשים בקרקע הנהר יקוב אפו, והוא מליצה לרוב השתייה שישתה מן הנהר, כך נראה לי:

פסוק כה

תמשוך לויתן בחכה, שאלה ללעג, וכן יכרו עליו חברים כאשר יעשו בדגים האחרים:
ובחבל תשקיע לשונו, בחבל אשר תשקע בים תמשוך לשונו, כי תמשוך לויתן במשך לפניו כמשפט. **תשקיע**, מן ככה תשקע בבל:

פסוק לא

התמלא בשכות עורו, ותוליכנו בידך או תשים ראשו בסל, והסמ"ך נחלפת בצדי"ק, כמו במלת שחוק, שיתחלפו שי"ן בצדי"ק, וכן השי"ן והסמ"ך במלת סערה, ושערה, וזולתו, ונכפל וכן כבוצר על סלסלות. והתרגום אמר: האיפשר דתמלא במטללתא במשכיה ובגנונא דנוניא רישיה. פתר סוכות, מן וסוכה תהיה לצל יומם, וצלצל מלשון צל, יאמר אם תמלא הסוכות אשר עושין הדייגים בשפת הנהרות מעורו:
צלצל דגים, כפול ענין הצל שעושין ליצוד הדגים על כן יקרא צלצל דגים, או ישימו שם הדגים הנצודים שלא יזרח עליהם השמש ויבאשו:

פסוק לב
שים עליו כפיך, אם תוכל, כי לא תוכל עוד להלחם, כי לא תחיה אם תקרב אליו:

פרק מא

פסוק א
הן תוחלתו נכזבה, תוחלת המשים עליו כפו נכזבה כי לא ינצל לעולם:
הגם אל מראיו יוטל, יאמר הנה תוחלת הקרוב אליו נכזבה, ואיך יוטל לויתן לארץ אל המראים אותו לקוניו כאשר יעשו הדגים, והחכם רבי אברהם ז"ל פירש כי ממראהו בלבד יפול האדם ויוטל לארץ. ותמה **הגם**, כאומר הגם אל מראיו יוטל הרואה ויפול לארץ, וינצל בשום עליו כפו:

פסוק ב
לא אכזר כי יעורנו, ואין אכזר שיעורנו, כי הוא אומר לכל הנבראים, **מי הוא לפני יתיצב**, להלחם בי:

פסוק ג
מי הקדימני ואשלם, כדברי המנצחים שאומר מי שינצחני אתן לו כל מה שיגזור עלי, ויש יכולת בידי לעשות ככה, כי **תחת כל השמים לי**, כי אין גבור כמוני אשר ימלט שלו מידי:

פסוק ד
לא אחריש מלספר **בדיו** וכזביו אם ינצחני, ולא אחריש דבר גבורתו וחין ערך המלחמה אשר ערך עמי, אם ינצחני. זה כתב רבי אברהם ז"ל. והמפרשים אמרו כאלו הם דברי לויתן שאין מתיצב לפניו ולא הקדימו אדם לעשות טובה ולא ישלם. והענין כי לפני לויתן לא יוכל איש לערוך מלחמה, אף שיתיצב לפני בוראו. ואיננו קשור יפה, ואף כי בתוך ספור דבר לויתן יבא זה. ועל דעתי כי הם דברי האל כי רחוק הוא שידבר לויתן עתה בשני הפסוקים האלה בלבד, אבל יאמר כי **לא אכזר** שיעורנו ללויתן, מי הוא לפני יתיצב לאמר אלי אני אעורר אותו אם תתן לי כזה וכזה, או מי הקדים לערוך עמו מלחמה טרם דברי זה, כי גם כן אשלם לו שכרו ואעשירנו עושר גדול, כי תחת כל השמים לי הוא ובידי להעשיר ולתת מתת כאשר ארצה, וגם אגיד תחת כל השמים בדיו וגבורתו וחין ערך מלחמתו שנצח את לויתן:

פסוק ה
מי גלה פני לבושו, ואגיד עליו, והלבוש הוא הים המכסה עליו:

ומי יבוא, בכפל הרסן אשר ימשכו בו להוציאו ממקומו:

פסוק ו
דלתי פניו, הם לחייו מי פתח אותם, כי סביב שיניו יש אימה ופחד לכל רואה:

פסוק ז
גאוה אפיקי מגינים, כי יש לו גאות בחוזק מגיניו, הם קשקשותיו שהם סגורים מדובקים זה בזה, **כחותם צר**, שאין ביניהם רוח:

פסוק י
עטישותיו תהל אור, כי יתעטש יתפזרו המים, או יוציא ראשו ויהל האור, כי **עיניו כעפעפי השחר**, גדולים ומאירים:

פסוק יג
נפשו גחלים תלהט, הרוח היוצא מן האף תקרא נפש:

פסוק טו
מפלי בשרו, כפלי בשרו הנופלים זה על זה מרוב השומן, וכמוהו ומפל בר נשביר, והבשר הוא חזק עליו ולא ימוט:

פסוק טז
יצוק, והיית מוצק, חזק, ולבו חזק כמו אבן ופלח הרחים התחתונים שהיא תקפה, או כולם לשון ויצקת.

פסוק יז
משתו, חסר אל"ף משאתו, כאשר יתנשא בים, יגורו ויפחדו הגבורים. ומן השברים והגלים אשר הוא עושה בהנשאו יהיו חטאים, ואם

פסוק יח
משיגהו חרב בלי תקום, עליו, כי לא יתקע בגופו, ולא **חנית מסע**, אשר יסע האדם מידו עליו. והתרגום אמר: מורניתא וקלעא כמטלא אבנא ושירינא. יאמר כי לא תקום בו ולא תזיקנו חנית ואבן שלימה מסע ולא שריה, והוא מין ממיני הנשק, ודעת רבים שהוא שריון. והטעם כי לבוש השריון לא יקום ולא יעמד עליו:

פסוק כ
לא יבריחנו בן קשת, הוא בעל הקשת המורה חצים, והתרגום אמר: גירא דקשתא, הוא החץ:

פסוק כא
תותח, פתר אותו בתרגום נרגיא, והוא המעצד:
לרעש כידון, לכידון העושה רעש בהיותו נזרק מיד אדם בעל כח:

פסוק כב
תחתיו, יש חרשים מחודדים, **והוא ירפד חרוץ**, והמחתך שבהם על הטיט וירפד יצועו ומשכבו עליהם כאשר ישכב אדם על רפידתו, כי לחוזק בשרו ועורו לא ירגיש לחדודים:
חרוץ, כמו למורג חרוץ חדש:

פסוק כג
ירתיח כסיר מצולה, מחום הלהב והלפידים אשר מפיו יצאו בכח שוטו בים:

פסוק כד
אחריו יאיר נתיב, הוא הנותן בים נתיב נראה:
יחשב תהום לשיבה, יחשוב את התהום ויניח אותו בלבו לעת זקנה, כי יאריך בו ימים רבים מאד בתקף עצמותיו וגופו הבריא והחזק. ור' אברהם ז"ל פירש כי יחשוב התהום ויעשנו לבן כשער השיבה, והטעם כפול. ואיננו נכון:

פסוק כה
אין על עפר משלו, יאמר כי אין ביבשה נמשל לו בחוזק ובתוקף, והוא **העשו לבלי חת**, מכל הנבראים ביבשה או בים. הודיעו את איוב כי הים שהוא מקום נכסה, והנבראים בו ראוים להיותם חלושים בהבראם מלחות המים, ועומדם בתוכם ולא יאכלו דברים חזקים וראוים לתת כח בתולדת, יש בו יותר מכל הנבראים ביבשה עם עצמם וכחם וגבורתם. ואשר ספר על בהמות, להודיעו כי האל עשה את הים ואת היבשה וכל אשר בם, ובמקום החלש ברא החוזק הגדול כי לא בטבע בלבד נבראו ונעשו. והתרגום אמר: לית על ארעא שולטניה. יאמר כי בים יש לו ממשלה לא ביבשה, וכן כתב ר' אברהם ז"ל, והנכון מה שפירשתי:

פסוק כו
את כל גבוה יראה, מרוב ארכו כשיגביה ראשו על המים:
והוא מלך על כל בני שחץ, הנולדים בים, כך פי' החכם, וכן אמר התרגום: על כל בני כווריי. והנכון בעיני כי יאמר **את כל גבוה**, בקומו או בכח, יראה למטה ממנו כי הוא בעיניו מלך על כל גאוה וגסות הרוח, וכן לא הדריכוהו בני שחץ, בספר הזה, בעלי הגאוה והגבורה בחיות, והוא מלשון חז"ל אנשי שחץ היו:

והנה השלים האלהים מענהו כאשר רצה להודיעו את איוב מנפלאותיו בשפלים, ואז ענה איוב:

פרק מב

פסוק א
ויען איוב את ה' ויאמר:

פסוק ב
ידעתי כי כל תוכל, לעשות בכחך הגדול אשר אין לו קץ:
ולא יבצר ממך חכמה, כי חכמתך אין לה סוף:

פסוק ג
מי זה, אשר יעלים ויסתיר חכמה רבה הנעשית בעצה בעבור שלא ידענה, אני הוא שהגדתי לחבירי דבר:
ולא אביך, העצה:
נפלאות ממני ולא אדע, אותם גם עתה, והנה האלהים קראו מחשיך [עצה במלין, התוודה ואמר שאיננה מחשיך] אותה, אבל היה מעלים ומסתיר אותה בבלי דעת:

פסוק ד
שמע נא ואנכי אדבר אשאלך והודיעני, כי איני יכול לדעת דבר בנפלאותיך רק מה שתודיעני אתה בחסדיך:

פסוק ה
לשמע אזן שמעתיך, היתה לי קבלה באלהותך, ועתה הגעתי לנבואה וידעתי אמתת המציאות, וכי אתה נמצא ויודע ומשגיח ושופט צדק, ורב חסד ואמת:

פסוק ו
על כן אמאס, מה שהייתי חפץ בו עד עתה, והם חיי העולם הזה ושלותו אשר הייתי רוצה בהם, ומתלונן על אבדו אותם:
ונחמתי, על עפר ואפר, הוא הגוף אשר הוא עפר ואפר, כי כן יתוודו הצדיקים עם בוראן כדרך ואנכי עפר ואפר. יאמר כי יתנחם על גופו שהיה חפץ בו, והיה רואה כי החיים הם חסד והמות לצדיק חמס, ועתה אתנחם על חפצי בגוף, וארצה לדבקה בך לאור באור פניך ולהיות נפשי צרורה עמך בצרור החיים:

פסוק ז

ויאמר ה' אל אליפז התימני, גם האיש הזה הגיע למעלת הנבואה עבור מעלתו בהכמה, כי הוא גדול החבירים כאשר פירשתי. או היה בחלום הלילה כענין באבימלך ולבן, כי חפץ האלהים לכפר על חטאתם, ולהודיעם כי שגו מאשר היו יראי אלהים וסרי מרע ולמדו זכות על מעשיו כפי דעתם:

כי לא דברתם אלי נכונה, כי טעיתם ומפני טעותכם הייתי עושה חמס בעיני כל יודעי צדקת נפשו:

כעבדי איוב, יקראנו עבדו בעבור כי התוודה אליו עתה. והנה גם הם גם איוב טעו, רק איוב דבר נכונה שהוא צדיק, והאל מביא צרות לעושי רצונו, רק לא היה יודע למה ואליהוא פירש לו הטעם, והנה דבר איוב נכונה והתוודה ונתכפר לו על מה שקרא תגר בענין, על כן קראו עבדי כאשר בראשונה, אבל הם לא דברו נכונה בהרשיעם את איוב בהיותו נספה ומצאו אותו צרות, והיו סבורים שעשו טובה בהצדיקם מעשה האלהים, ועל כן לא התוודו והנם צריכים כפרה. וכן הורה מלת **אלי**, כי על אשר דבר עמו אמר שהוא נכונה, לא על דברו הראשון עם חביריו:

פסוק ח

קחו לכם שבעה פרים, היה החטא שגגה ומתכפר בקרבן, כאשר יתכפרו השגגות בתורה:

ולכו אל עבדי איוב והעליתם עולה בעדכם, על יד איוב, הוא יקריב העולה עליהם ויתפלל שירצה אותה מידו:

כי אם פניו אשא, כי ראיתי אותו ראוי להיות כהן לפני, ושיהיה הקרבן מידו עולה לרצון על מזבחי:

לבלתי עשות עמכם נבלה, [חלילה לשם שיעשה נבלה] רק בעבור שהיו חבירי איוב מצדיקים את משפטיו, אם יביא עליהם רעה יראה כדבר שאינו הגון. ויש אומרים כי ענש הנבלה תקרא נבלה, וכן על דעתם יקרא עון וחטא, אם יקרך עון בדבר הזה, ענש, וכן גדול עוני מנשוא, ענשי, ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום, שניהם ענשין, והטעם כי הם עשו רשע ונבלה בהרשיעם את הצדיק, והאל לא יעשה כנבלתם. ואיננו נכון, ומטעם כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב:

פסוק י

שב את שבות איוב, החזירו שבא. ומפרשים אמרו כי הדבר המושב לאדם או למקום תחת האובד ממנו יקרא שבות, כטעם ושבתי את שבותיהן את שבות סדום ובנותיה.

ולפי דעתי כי שבות סדום כשבות שומרון רמז לארץ ישראל, כי סדום מארץ ישראל הוא, רוצה לומר כי ישובו אליה, וישבו בכל הארץ הטובה אשר נשבע לאבותם, ועוד כי שיבת השבות הוא לעם החוזר כאחד לא למצליח ובא לו ריוח לעשות ממון. ועל כן דעתי כי החזירו אנשי שבא הבקר והאתונות, והכשדים החזירו את הגמלים, והחזירו לו נערים שהיו שומרים אותם תחת אשר הרגום, כי כן שם האלהים בלבם בעת התפללו על רעיו, כי רחם האלהים עליהם ועליו, וגם הוסיף למשנה על כל אשר לו, הצאן אשר מתו, ושאר אשר אבד ממנו, והנערים והבנים אשר מתו נתן לו עבדים ובנים ובנות אחרים, כי הראשונים חייבים היו מעצמם וישלחם ביד פשעם. ומפני אשר ראיתי בתחלת הספר כי אמר הכתוב בכל הקורות ומלאך בא אל איוב וגו', והיה ראוי שיספר המעשה תחלה ואחר כך הגדת המלאך ואמר ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור, ובקר היו חורשות והאתונות ותפל שבא ותקחם, ומלאך בא אל איוב ויספר לו לאמר הבקר היו חורשות וכן בכולם, על כן אני חושב כי לא אירע להם כן רק השטן לקח כל אשר לאיוב והוליך אותם אל המדבר ואל ארץ גזירה, והראה למלאכים המגידים לו כאשר ספרו, והשטן ידע כי רצון האל בנסיון לבד ולא רצה לשלוח בהם יד להמיתם, ואולי בכך נצטוה כי אמר, הנה כל אשר לו בידך, לא אמר לעשות בהם כטוב בעיניך, רק בידו יהיו להביאו במצרף הנסיון. והנה אמר שם בתחלת הספר ומלאך בא אל איוב, או אחד מן הנערים, ולא אמר ואיש בא אל איוב, ולא מצאנו מלאך בכתוב אלא על שליח ששלוח מאת אדונו לעשות דבר, על כן נראה כי השטן שלחם ונצטוו מאתו ללכת לאיוב ולספר לו כל מה שראו כפי דעתם, ועתה השיב השם שבות בניו ובנותיו והנערים והאתונות והצאן והגמלים השיב לו, והוסיף אליו אחרי כן בגמלים למשנה ובצאן, וכן מלת שבי לעולם על נפש אדם, לא על צאן ובקר לבדו כי יקרא מלקוח, והנה הכל נשבה ביד השטן והושב לו עתה, על כן לא אמר הכתוב ויולדו לו שבעה בנים ושלש בנות כאשר אמר בתחלה, ואולי הנו"ן הנוסף במלת **שבענה** הורה על הידיעה, כי אולי כן משפט הלשון בידיעה, כאשר יורו עליה הה"א ופתחות הלמ"ד, ועתה קרא שמות חדשים לבנותיו כי היו עתה יפות מראה ובריאות תואר מאשר בראשונה, כי כן שבהן הכתוב, **ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב**, ולא אמר כן בתחלת הספר:]

פסוק טז

ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה, כי הוסיף לו למשנה גם בשנים, כי שנות האדם שבעים שנה, והוא חיה מאה וארבעים שנה אחרי זאת. ולא ספר הכתוב כמה היו שנותיו הראשונים לפני זאת, וגם לא אמר בסוף כמה ימי שני חייו כולם, כאשר יעשה

באברהם ויצחק ויעקב, ואלה שני חיי אברהם אשר חי, ובשאר הצדיקים, כי לא יתכוין הכתוב ביחוסו ובספור גדלתו רק לאמר כי הנסיון לטובתו היה. וכן אמר **וימת איוב זקן ושבע ימים**, ולא אמר ויגוע ויאסף אל עמיו כאשר אמר באברהם, ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל עמיו, וכן ביצחק וביעקב, מפני שלא היה מעם הקדש אשר חלקם בחיים, והנה איננו נאסף אל עמו, כי באברהם יאמר כן ליחוסו אל העם היוצא ממנו ואל אבותינו הצדיקים כנח ומתושלח ושם ועבר, או כאשר אמרו רבותינו בשרו שיש לאביו חלק לעולם הבא. ויש בצדיקים שלא יאמר כן למעלתם, כגון במשה ואהרן, כי פירש במיתתם שהיא על פי יי', והיא מיתת נשיקה שיש לה סוד לדבקה בשם הנכבד].

תם ונשלם פירוש ספר איוב, ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה, אמן.